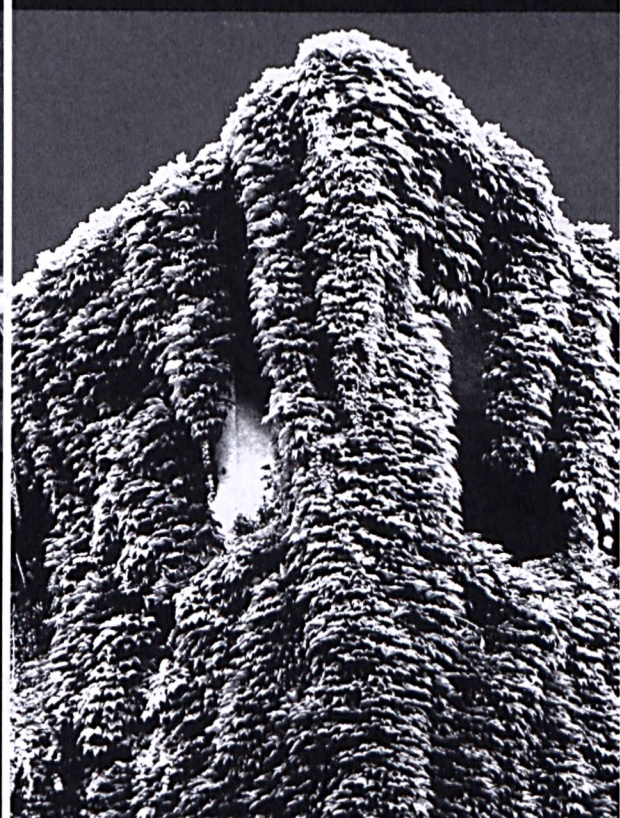

Kritikai szemle, Pécs
2004. december, 5-6. szám

echo

KONFERENCIA

- 2** Patartics Zorán — Építészet
4 P. Müller Péter — Színház
5 Somody Péter — Képzőművészet
6 Ágoston Zoltán — Irodalom

FÓRUM

- 8** Cseri László — Tévedések vígjátéka
13 Varsányi Erika — Falmelléki élmények

TORONY - SZOBOR - HARANG - LÁB

- 14** Heavy metal
17 Cseri László — A hajbókoló harangláb
19 Bódi Jenő — Harang a téren
20 Varga Éva — Egy torony, mely nem mutat irányt...

FEKETÉN - FEHÉREN

- 21** Zábrádi Mariann
Tudod, hogy nincs bocsánat — Pécsi Nemzeti Színház: A csókos asszony
22 Zábrádi Mariann
„Tudom, hogy kell győztesnek lenni, de nincsen hozzá kedvem”
— Árnyszínház: Közeleg az idő
24 Balogh Robert
Éles penge, édes cukorka — Pécsi Nemzeti Színház: Cyrano de Bergerac
25 Balogh Robert
Fekete rém a bábok között — Bóbita Bábszínház: Kék madár
26 Lőrinc Katalin
A negyvenötödik évben — Pécsi Balett: Magyar koreográfusok estje

PORTRÉ

- 28** Koszits Attila
Spala Korinna — A táncosnő szilüettje

FEKETÉN - FEHÉREN

- 30** Jani Gabriella
„Az ezermérföldes utazás egyetlen lépéssel kezdődik” — Pannon Filharmonikusok és Marton Éva koncertje
32 Kovács Balázs
Képzletbeli karnevál — Bánky József hangversenye
Gróf János
Fesztiválregény — A Budapest fesztiválzenekar hangversenye
33 Aknai Tamás
Polüfemosz Bajkonurban — Fusz György keramikumművész kiállítása
34 Colin Foster
Új tendencia a magyar szobrászatban — PTE Mesteriskolások kiállítása

PORTRÉ

- 36** Aknai Tamás
50 — Nagy Márta keramikumművész

FEKETÉN - FEHÉREN

- 39** Balogh Robert
Közte lenni — Lázár Balázs Bertók László estje
40 Szemle — Irodalom
Gyógyítás és irodalom (V. Gilbert Edit) — Bevezetés az irodalomba: Jankovits László, Tóth Orsolya és Milbacher Róbert — Könyvbemutató: Fábíán István Ízlés és irodalom; Bertha Bulcsu és Csorba Győző levelezése 1961–1995 (G. Tóth Károly)

**Az Echo megvásárolható
Pécsett az újságos pavidonokban,
valamint az alábbi helyeken:**

Idegennyelvű Könyvesbolt (Jókai tér)
Írók Könyvesboltja (Király u.)
Közgazdasági és Jogi Könyvesbolt (Rókus u.)
PTE Művészeti Kar, Diákiroda
Művészetek Háza
Filharmónia Dél-dunántúli Kht. pécsi iroda
Pécsi Galéria • Pécsi Kisgaléria
Dante Café
Parti Galéria és Szépségtár
Pécsi Kulturális Központ Információs Iroda
Antikart Képerkereskedés
B-dekor
Felemás trafik
Szimpatikus Bölcs Bagoly — Bagolyfészek
Tér Nyomdai és Grafikai Stúdió

Írók boltja
(1061 Budapest, Andrássy út 45.)

Az Echo következő száma
2005. február közepén jelenik meg

E számunk szerzői:

Aknai Tamás művészettörténész (Pécs)
 Ágoston Zoltán kritikus, szerkesztő (Pécs)
 Balogh Robert kritikus (Pécs)
 Bódi Jenő kommunikációkutató (Pécs)
 Colin Foster szobrászművész (Pécs)
 Cseri László újságíró (Pécs)
 V. Gilbert Edit irodalomtörténész (Pécs)
 Gróf János kritikus (Budapest)
 Jani Gabriella művésztanár (Pécs)
 Koszits Attila zenei szakíró (Pécs)
 Kovács Balázs egyetemi hallgató (Pécs)
 Lőrinc Katalin kritikus (Győr)
 Patartics Zorán építész (Pécs)
 P. Müller Péter irodalomtörténész (Pécs)
 Somody Péter képzőművész (Pécs)
 G. Tóth Károly tanár (Pécs)
 Varga Éva újságíró (Pécs)
 Varsányi Erika szociológus (Pécs)
 Zábrádi Mariann kritikus (Pécs)

A kiknek fontos volt az Echo:

Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata
Kulturális Bizottsága
Baranya Megyei Önkormányzat
MódiStúdió, Budapest
Proof Stúdió Kft., Pécs
Dél-dunántúli Repülőgépes Szolgáltató Kft., Pécs
Pezsögőház Étterem, Pécs
Antikart és Modernart Galéria, Pécs
Cellarium Étterem

echo Kritikai szemle, Pécs

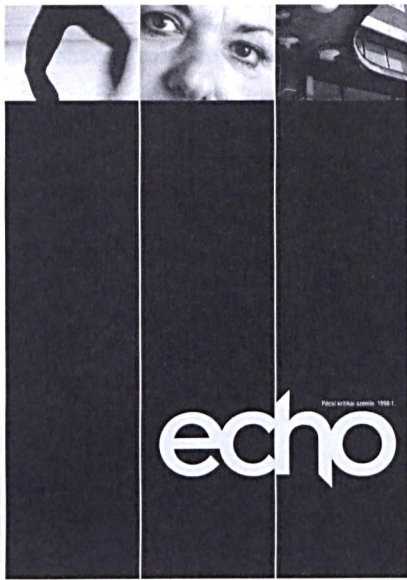
Kulturális és művészeti lap – VII. évfolyam 5-6. szám
2004. október-december
Megjelenik kéthavonta
Főszerkesztő: AKNAI Tamás

Szervező, tördelészerkesztő: HARNÓCZY Örs
Előkészítés: Tér Nyomdai és Grafikai Stúdió
Kiadja az ECHO Regionális Kultúrafeljesztési Alapítvány
Felelős kiadó a kuratórium elnöke: MOLNÁR G. Judit
Szerkesztőség: 7621 Pécs, Király u. 21.
Telefon/fax: (72) 314-229 E-mail: pecsiecho@freemail.hu
Nyomda: Molnár Nyomda és Kiadó Kft.

ISSN 1418-5903

www.echopecs.hu

Hét karácsony vigíliája

Ment-e az Echo jóvoltából ez a piciny városi univerzum elébb? — tehetjük fel irodalmias nagyképséggel variálva az eredeti költői kérdést. A válaszra keresgélés közben alighanem érinthetjük a bennünket mostanában foglalkoztató bizonytalanságok szinte valamennyi körét. Pontosan hét éve alapítottuk az Echót és azóta a lap minden megjelenésekor, másod-hónaponként a főszerkesztő jegyezte az Első oldalt.

Műfaja szerint beköszöntő kívánt volna lenni, és úgy készült, hogy amikor a főszerkesztő elolvasta az összes kéziratot, és amikor nagyjából kirajzolódott számára a szóban forgó lapszám jellege, megpróbált találni egy mindehhez illő anekdotát, egy szakmai problémát, várostörténeti vagy magatartással összefüggő, esetleg erkölcsi természetű példát, ami valamiféle vezérfonallá válhatott. Ennek vázolója során jellemző bakugrásokkal szeretett volna eljutni valami egészen más összefüggéshez, mint amit a bevezető mondatok rögzítettek, esetleg előjeleztek. A most időszerű „főszerkesztő búcsúja” kifejezésben ezúttal egy opera buffa végkifejlete sejlik fel inkább, mint szomorúságos helyzetleírás. Jelentős színpadi művek adnak kiváltképpen mintaszerű lehetőséget arra címszereplőknek, hogy be-, és kilépésüket emlékeztetéssel tegyék. A belépők és kilépők — ha írva vannak és darabban észlelhetők, vagy ha nem és „csak” az életben —, általában nélkülözhetetlen kellékei a fordulatosságnak. Ez a fordulatosság pedig kelléke a darabok és az élet elviselhetőségének, esetleg élvezhetőségének. A változatosság még mindig gyönyörködtet. Elérkezettnek látszik az idő, ilyenkor vétek nem változtatni. A szaktudományok áltathatják magukat avval, hogy tevékenységük nyomán legalább egy bizonyos kísérleti-történeti és logikai szál követelményei szerint mozdult valamerre a meglévő ismeret corpus, hogy bizonyos dolgok használhatóbbak, aminek következtében bizonyos hiedelmek és gyakorlatok használhatatlanok lettek. Mit mondjon erről egy leköszönő főszerkesztő, aki az elmúlt hét évben havi rendszerességgel

igyekezett kimutatni a lap és önmaga tevékenysége hasznos voltát? Talán nem kellene már megint ilyen fellengzősen fogalmaznia. Csak egyszerűen megkérdezni, hogy e tevékenység nyomán nőtt-e a zenei művek, a képzőművészeti és építőművészeti alkotások stb. értő nézőinek tömege, vagy emelkedett-e a minőségi megfontolásokat hangsúlyozó alkotóművészeti teljesítmény befogadására kész gesztusok száma, esetleg bekövetkezett-e valamilyen változás a művészet piaci jelenlétének újrahangolásában? Kétségtelenül kitöltötte a lapnak, mint műhelynek mindennapjait a „létrehozás” sokféle szerzői, szerkesztői aprómunkája, de a város kulturális teljesítőképessége abban az értelemben fokozódott-e, hogy eredeti és maguknak korszakot követelő művek, képzőművészeti és építészeti alkotások jöttek volna jóvoltából létre, nos ez a kérdés itt megválaszolatlan marad.

A választ nem az Echo hivatott kimondani, de ettől még lehetnek „válasz-verziói”. Igaz lehetett, hogy nem a kulturális piacok kialakulásának távolról és „kívülről” vezérelt ütemei szerint cselekedtünk, de nekünk magunknak is meg kellett teremtenünk a piacunkat. Az eddigi főszerkesztő — amennyire próbálkozásának szerzői és társasági fedezete megvolt — viszonylag kitartóan tett kezdeményezéseket a helyi kulturális teljesítő-, és cselekvőképesség erettségét és minőséget felmutató tendenciáinak fel erősítése érdekében. De egy döntően reflexív megnyilvánulásokat vállaló lap önmagában nem teremthet kultúrát, legfeljebb annak mozgásában játszhat valamennyi szerepet. Próbálta fenntartani a művészetek működésének egyik garanciájaként szolgáló körülményt: a művészetek dolgairól szóló közbeszédet szükségletnek vélte.

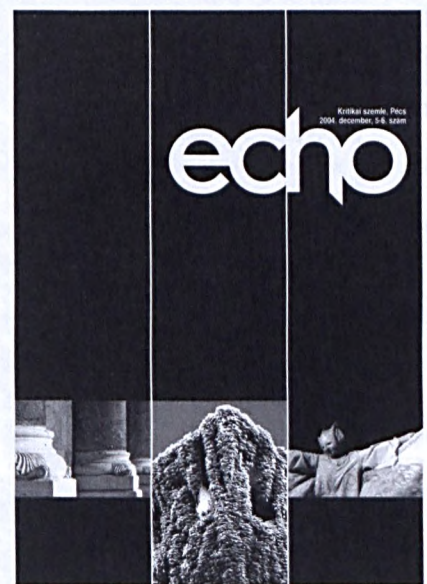
Mi értelme van a változásnak? Hét év nagyon hosszú idő. Nemcsak hogy politikai rendszercserék férnek el egy ilyen időtartamban, de látható az is, hogy kicsiny lányokból ezalatt magabiztos munkavállalók lettek, iskolás fiúkból családapák. Kertjeinkben életerős fák száradtak el, majd termőre fordultak a hét évvel ezelőtt ültetett suhángok. Megbízta bennünket és megbízta másokat, lemondunk és felmondunk, költöztünk, tanultunk, felejtettünk is. A helycserét sok minden indokolja. Nyugodtan állíthatjuk, hogy a hét év alatt seregnyi fiatal, nagy tehetségű kollégával ismerkedtünk meg, akiknek szinte mindegyike képes volna új és jó irányba vinni az Echót. Izgalmas konferenciák, anyaggyűjtések, kritikai fellépések, közönségalkító ambíciók tapasztalhatók körülöttünk, és már-már az a biztos érzésünk van, hogy ezek csupán a főszerkesztő kiléte miatt nem kaphattak erősebben hangot az Echóban. Igyekeztünk a mélyreható gazdasági és társadalmi átalakulás kultúrában leképződő folyamatait követni, és ez a törekvés megváltozott észlelői apparátust, megváltozott érzékenységgel szellemi-fizikai „bennelevést” követel. Ennek biztosítása és a gyakorlat megvalósítása jócskán függ generációs készletektől. Vannak dolgok, amelyek ha megtanulhatók és gyakorolhatók is, szinte nevetéssé válnak, ha nem azokban a kezekben jelennek meg, amelyekben életszerű természetességgel érzik otthon magukat. Körülöttünk most minden arról szól, hogy mást és másképpen szükséges tudni, tenni. Hasonlatos ez a helyzet a konyha kultúrájának az élvezetéhez. Olyan terek létezésének ízeit érezhetjük a szánkban, amelyekre nem mindenki rendelkezik már/még megfelelő ízlelőbimbókkal.

Nehéz mérni egy ilyen tevékenység hasznát. Hogy a vezetésemellett öntudatosan és szorgalmasan

csináltuk is a lapot, még nem bizonyítottuk arra, hogy jól. Vagy nem elég jól. És mert ez a gondolat rabjává tett, hiányérzeteim, nyugtalanságaim, fiasó-élményeim csak sokasodtak. A változás-változtatás gondolata már régen foglalkoztatott, de a közelmúltban be kellett látnom, hogy sem a lap egzisztenciája, és szellemi céljai sem nyemének, ha ragaszkodnék elhatározásomhoz. Ígéretet tettem szerkesztőtársaimnak arra, hogy ameddig meg nem találjuk, ki nem alakítjuk a működés számára megfelelőbb feltételeket, marad minden, mint korábban. A lap megteremtette az önállóságát. A jobb feltételek előálltak. Az Echo megszilárdult, olvasható az interneten, a rendeltetészerű működésnek nincs akadálya. Nem kell feladnia eredeti szándékát kritikai szemléletmódjának konzekvens érvényesítésére. De itt, most, a kultúra kérdéskörében erőteljesebb mozdulatokkal szükséges észrevétni a „másképpen látók, hallók stb.” véleményét. Ha vannak ilyenek. Miközben változatlanul tartom, hogy a „magas” értelmiséginek kevés amit mondunk, az „alacsonynak” pedig sok. Az Echo még csak keveseket szólít meg és ezen a helyzeten is változtatni kell.

A „megrendülések” korábbi időszakában tettem már utalást arra, hogy ha a lap egyenesbe kerül, átadom a főszerkesztői széket valakinek, aki új szellemmel, szerkesztési elvekkel tudja felcserélni mindazt, amit jómagam az elmúlt hét kerek esztendővel magunk mögött — önhibámból — valamelyest kifáradónak látok. Az Echo új számaint jegyző főszerkesztő P. Müller Péter irodalomtörténész egyetemi tanár lesz. Újabb nemzedék, újabb szemlélet, újabb hang. Izgalmas lesz vele is együtt dolgozni. Kívánok neki, magunknak „jó vitéz resolútiót” a következő hét esztendőre, olvasóinknak pedig boldog új évet.

zenei támas

Javaslatok a pécsi pályázathoz

KONFERENCIA

2004. október 11–12-én civil kezdeményezésre kétnapos konferenciára került sor az Európa Házban, mely az Európa magyar kulturális fővárosa címre benyújtandó pécsi pályázat megírásához kívánt segítséget nyújtani azzal, hogy a kurátor, *Takáts József* által felkért szakemberek előadásokat tartottak a pályázathoz kapcsolódó különböző kérdésekről, így a decentralizáció, a regionalizmus, a városimázs összefüggéseiről, valamint a különböző művészeti ágaknak a pályázatban való megjelentethetőségéről.

Az itt következő blokk a konferencia mintegy másfél tucat előadásából válogat, előtérbe állítva az *Echo* profiljához szorosabban kapcsolódó művészeti területeket. A konferencián többen szabad előadást tartottak, ez magyarázza, hogy noha ott elhangzott például a zenével vagy a múzeumokkal foglalkozó referátum, ehelyett ezek az előadások (írásos változat híján) nem szerepelnek. A konferencián elhangzottakból összeállított anyag az alábbi honlapon megtalálható: www.eccpecs.interhouse.hu.

ÉPÍTÉS ZET

Patartics Zorán

A Kulturális Főváros programon belül az építészet az alkotói műfajok között sajátos helyzetben van.

Magának a programnak nem szükségszerűen része, ugyanakkor szinte minden műfaj jelenlétének helyénvalóságához elengedhetetlenül szükséges. Megkerülhetetlen azért is, mert a város – mint közeg – minőségét és működését mindehhez alkalmas állapotba kell hozni. Hogy ehhez valóban építészeti szakértelem kell, azt az ismert külföldi példák szemléletesen bizonyítják. Mindemellett az építészeti megnyilatkozások különböző formáinak, a szakmai rendezvényeknek természetesen van helyük a programkínálatban. Az építés ténylegesen építészetként való megjelenése, pontosabban annak mikéntje viszont több alapvető döntés meghozatalának eredménye kell legyen. Grazban példának okáért a Kunsthaus, azaz a „Barátságos Földönkívüli” és a Mura-sziget rozsdamentes acél építménye a program és a város emblémája lett – amolyan látványosság, lényegesen több és más, mint ami a rendezvények helyszíneitől szükségszerűen elvárható. Pécsnek mérlegelnie kell az építészeti kérdések látványosságként való kezelését, mert forrásai szűkösebbek, a városban a funkcionális hiányok égetőbbek, a hosszú távú hasznosítás és fenntarthatóság kérdései elemibbek. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a kortárs építészet jelentős lenyomatai ne volnának indokoltak, de a látványosság és a költséghatékonyság arányában optimumra kell törekedni. Mindez nem csökkenti, de növeli az építészsakma valóban szakszerű bevonásának jelentőségét, már az előkészítő szakaszokban is.

2003 év telén Építészeti Munkabizottság alakult, és márciusban e minőségben elkészítettünk és átadtunk a városnak egy szakmai munkatervet meg egy levelet, melyekben javaslatot tettünk a szakmai munka tevékenységi körére, a bevonni szükséges szakterületekre, az előkészítési munka megvalósításához az apparátus szakmai összetételére, az Építészeti Munkabizottság saját munkamódszerére, és annak beillesztésére a teljes spektrumot átfogó szervezett tevékenységbe. Továbbá javaslatot tettünk a számonkérhető, eredményorientált szervezeti formára, valamint arra is, hogy a koordinálás és átfogó koncepció hiányában zajló, illetve előkészítés alatt álló beruházások átgondolása szükséges. Rövid előadásomban a hivatkozott dokumentációkra részben támaszkodom, jelentőségét és mellőzöttségét pedig e helyütt is hangsúlyozni kívánom.

A KULTÚRA FŐVÁROSA FEJLESZTÉSÉNEK FOTÓIT CSERI LÁSZLÓ KÉSZÍTETTE

A program előkészítése és megvalósítása során *négy alapvető munkaterületet határoztunk meg, és azokat taglaltuk:*

I. A város építészeti-környezeti minőségének felhozatala

- I.1. A várostest vizsgálata és fejlesztése, benne a kulturális intézményrendszer monitoringja és folyamatos fejlesztése
- I.2. A történelmi belváros minőségi kiterjesztésének kérdése, a belváros fejlesztése
- I.3. Az épületállomány rekonstrukciója
- I.4. Örökségek gondozása és látogathatóvá tételének kiépítése
- I.5. Műemlékek, építészeti értékek védelme, és annak ösztönzése
- I.6. A városi terek rekonstrukciója
- I.7. A parkok és kertek, zöldterületek, illetve a kertészeti felületek rekonstrukciója
- I.8. A közlekedési fejlesztések
- I.9. Folyamatos szakmai közreműködés a Városfejlesztési Koncepció aktualizálásában, ütemezésében és végrehajtásában

II. A meglévő kulturális épületinfrastruktúrának a követelményeknek megfelelő szintre hozása

- II.1. A használaton kívüli, vagy elavultságukban meg nem újítható meglévő épületek hasznosítása
- II.2. A korszerűsítések programjának koordinálása, kialakítása

- II.3. A távlatokban is működtetendő épületek korszerűsítése a felmért és támogatott művészeti programoknak, illetve az európai normáknak megfelelően
- II.4. Tervpályázatok előkészítése és bonyolítása

III. A létesítendő építési beruházások előkészítésének szakmai koordinációja és felügyelete

- III.1. A létesítendő kulturális, vagy azokhoz kapcsolódó épületek programjának kialakítása, koordinálása
- III.2. A létesítendő építési beruházások tervpályázati előkészítésében való részvétel

IV. Az építészeti kultúra társadalmi bázisának kiegészítése

- IV.1. Építészet és társ művészetek
- IV.2. Alap- és középfokú oktatásban a város építészeti értékeinek megismertetése
- IV.3. Felsőfokú szakmai oktatásban az együttműködés lehetőségének kidolgozása
- IV.4. Szakmai és társadalmi szervezetekkel a városi együttműködés kiépítése (MÉK, MÉSZ, MUT, Városszépítő Egyesület, Civil szervezetek)

(A felsorolt pontokhoz a csak az előadáson elhangzott magyarázatokat itt terjedelmi okok miatt nem tudjuk közölni, de a lábjegyzetben feltüntetett honlapon megtalálható.)

A fentiek közül az Echóban vázlatosan foglalkoztunk néhány témával, így tárgyaltuk a kulturális intézményi infrastruktúra állapotát, és a kallódó épületek egy részét, elmondtuk grazi tapasztalatainkat, és hangsúlyoztuk a szervezett felkészülés, valamint a munka számon kérhető struktúrában való végzésének jelentőségét, továbbá foglalkoztunk a közterekkel, szabadtéri rendezvény helyszínekkel, a parkokkal, zöldfelületekkel.

Bár alapvetően és generálisan is a tervezett felkészülés elkötelezettje vagyok, itt most kifejezetten építészként arra kívánom felhívni a figyelmet, hogy az építészet erre különösen érzékeny, mert

- az épületek élettartama lényegesen hosszabb a programhoz köthető időszaknál,
- megépítésükkel ugyancsak hosszú távú fenntartási költségeket is vállalunk,
- és alapvetően pénzigényes műfaj, ennél fogva a megfontolatlanság ezen a területen a legkevésbé sem engedhető meg,
- ezért pedig elengedhetetlen, hogy az épület tartalmát képező kulturális-szakmai program is megalapozott legyen, mert az épület csak a vele szemben megfogalmazott követelmények alapos ismeretében lehet megfelelő, és ekképp lehet hatékony és takarékos.

Fentiekből világos, hogy Kultúrpalotát említeni vezérberuházásként csak akkor lehet szakszerűen, és nyugodt lelkiismerettel, ha annak igénye bizonyított. Már pedig pillanatnyilag ennek igazát én nem látom igazolva. Jelenleg olyan alapvető kérdések sem tisztáztak, hogy

- milyen jellegű és főleg milyen volumenű rendezvényeknek kell egy új épületnek megfelelnie,
- abban miként kell a méretét meghatározni rendezvények egyidejűségével számolva — feltéve, hogy ilyenekkel számolni kell,
- egyáltalán a várostest mely részében volna városi fejlesztési szempontból kívánatos,
- a kívánatos helyszínen mekkora léptékű építési telek lehető fel, és állhat rendelkezésre e célra,
- a városban halott testként meglévő kihasználatlan épületek mire lehetnének alkalmasak, és ennek ismeretében van-e szükség egyáltalán zöldmezős beruházásra?

Meggyőződésem, hogy a megfelelően megalapozott stratégiára felépített, a részleteiben is jól meghatározott cselekvési terv további halogatása megengedhetetlen, ezeket a munkákat a pályázattól függetlenül el kell, illetve már bő másfél esztendővel ezelőtt el kellett volna készíteni. Halogatása, az ötletelésekre való várakozás károkat okoz, és már okozott eddig is. Ilyen azoknak a lehetőségeknek az elmulasztása, amik folyamatban lévő beruházásokban kínálóztak, de nem valósulhattak meg megfelelő koordináció és érdekérvényesítés hiányában. Számos beruházás indult meg a civil kezdeményezés óta, melyek a nyilatkozatok ellenére nem illeszkednek a célkitűzéshez, noha megfelelő előkészítettség és átgondoltság esetén illeszkedhetek volna. Az érthetőség kedvéért néhány példa: Szabadtéri Színpad, a Kossuth térre és a Búza térre lebonyolított ötletpályázatok, Búza tér értékesített északi része, Apolló mozi, Expo Központ, Park mozi és vele a Koller utcai új beépítés, Tüzér utcai atlétika pálya egy benzinkútért, ugyanitt újabb előkészületek, és a legfontosabb, az ÁRKÁD beruházás, amely a belvárossal közvetlenül érintkező, korábban e célra már megjelölt fejlesztési területet vette el. (Az előadás során ezen példák lényegi relációi is elhangzottak.)

Úgy gondolom, hogy Pécs anyagi és időbeni korlátai mellett az így elmulasztott lehetőségek hibák, és nem csak anyagi értelemben, de egyben

sorra fogynak azok a telkek is, melyekkel számolni lehetett volna egy-egy építés esetén.

Visszatérve a grazi ufóra: a beruházások léptékétől függetlenül is alapvető kérdés, hogy az építészet mit sugároz kifelé, miként jelenik meg a városban, és miféle feladatok elé állít bennünket az épületek fenntartása. Pécs korlátozott lehetőségeinek ismeretében úgy vélem, helyesebb volna takarékosabb és egyben kevésbé az extravaganciával figyelmet felkeltő építészeti szándékokat preferálni azzal, hogy a minőségben nem szabad kompromisszumot kötni. Az eredménnyel ugyanis aztán még sokáig együtt kell élni.

E szándék rögzítése felvet egy másik, még kényesebb kérdést is. Pécs a hazai építészetben jelentős helyet foglal el, de a pécsi köztudatban ez túlértékelt. Szándékunk, hogy a programmal kapcsolatban jelentősek legyenek eredményeink, és ehhez nem elegendő beémünk az itteni minőséggel. Általános vélemény, hogy a város szakmai élete erősen belterjes, úgy az alkotás, mind a zsűrizés tekintetében. Véleményem szerint országosan, esetleg nemzetközileg is jelentős, Pécsen kívüli építésszek többségét kell biztosítani a tervpályázatok zsűrijeiben, és ugyancsak lehetővé és vonzóvá kell tenni jelentős építésszek számára a tervpályázatokon való részvételt, valamint általában minden beruházásra gondosan előkészített tervpályázatokat kell és illik is kiírni. Ehhez két ponton is szakítani kell a jelenlegi gyakorlattal: a város néhány bejárattal (bevezetett) személy tanácsait követi, minek folytán az általuk javasolt neves építésszek sem jelenthetnek garanciát a valóban fontos minőségi kérdésekben, és a másik, hogy az előkészítetlenséget nem kell akként feltüntetni, mintha ezzel az építészet nagyobb szabadságának kívánnának teret adni. Mellette megfontolandó a zsűrik nemzetközivé tétele, mert a gyakorlat azt mutatja, hogy a túlzottan heterogén, és főleg nemzetközi zsűri előnyben részesíti a látványcentrikus megoldásokat. Pécssett pedig látványosságból most van éppen elég, helyénvaló megoldásokból viszont hiány mutatkozik.

- 1 A Munkabizottság Kunszt Márta alpolgármester összehívására alakult. Ezt követően a magunk számára meghatároztuk a tennivalókat, és az eredetileg felénk intézett felkérés — miszerint nyújtjuk be „ötleteinket” — helyett letettük a tervezett munkavégzésre irányuló kidolgozott, részletes javaslatunkat. A Munkabizottság legitimitására, létének formájára vonatkozólag írásos kérésünkre nem kaptunk választ, miként a beadott anyagra sem — a Polgármesteri Hivatal a Munkabizottságot semmilyen formában nem működteti, csak bizonyos helyzetekben arra hivatkozik. A Munkabizottságban való részvétellel felkért építésszek: Bachman Zoltán, Dévényi Sándor, Gömör János, Horváth András, Patartics Zorán, Tóth Zoltán, Weiler Árpád. Bachman Zoltán két megbeszélést követően telefonon a felé érkező kérdésre személyi ellentétekre hivatkozva jelezte, hogy nem kíván a munkában részt venni, a neki megküldött anyagokra nem reagált, az átadott dokumentációkat nem írta alá.
- 2 Az Építész Munkabizottság által készített anyag témái közül a munkaterületekre vonatkozó csak az első. A témák teljes felsorolása: A: Az Építészeti Munkabizottság által gondozott témák — B: Vizsgálati részterületek — C: A munkamódszer — D: Szervezeti felépítés, működés — E: A munka költségei.
- 3 Az előadás anyaga a részletes magyarázatokkal, illetve az Építész Munkabizottság által készített anyag is megtalálható az Európa Ház honlapján: www.eccpece.interhouse.hu

FOTÓK: CSERI LÁSZLÓ

SZÍNHÁZ

P. Müller Péter

A színház(művészet) az eddigi EU pályázatokban megtalálható, de sehol sem játszik kiemelt szerepet. Nem hiányzik ugyan, de csupán egyike a kulturális műfajoknak. Ennek részben az az oka, hogy a nemzeti művészetek (zene, képzőművészet) előnyt élveznek egy ilyen nemzetközi (irányultságú) programsorozatban, részben az, hogy a címet eddig elnyert városok egyikében sem működik a világszínház élvonalába tartozó (művész)színház.

A kortárs magyar színház esetében elmondható, hogy az Európában jószerevével ismeretlen. (Csupán két kivétel említhető, a budapesti Katona József Színház, az is inkább az 1990-es évekből, és a Krétakör Színház napjainkból.) Magyarországnak nincs nemzetközi színházi fesztiválja (ellentétben a régió országaival), noha a magyar színházi szakma néhány kiemelkedő képviselője ezt rendszeresen szorgalmazza.¹ A magyar színház nemzetközi elszigeteltségén belül a pécsi színházak Európában még annyira sem ismertek. Így a pályázat színházi részét az itteni nevek, alkotókra mint „húzó nevek” nem lehet (nem érdemes) építeni. (X megrendezi *A vihart*, Y eljátssza Prosperót.) Ugyanakkor a város színházai akkor (abban az évben) is működni fognak. De mitől lesz (lehet) az az év kiemelkedő, ünnepi? A Kulturális Fővárosi címhez méltó?

A pályázat színházi területét kidolgozóknak tudniuk kell, hogy az Európai Unióban a színházi szakmát és az intézmények fenntartóit és támogatóit kizárólag a kortárs dolgok érdeklik, nem a múlt. Ugyanakkor a hitelességet, motiváltságot erősíti, ha a város rá tud mutatni olyan előzményekre a saját múltjából, amelyek igazolják, hogy miért az adott színházi területek kap(hat)nak hangsúlyt. Pécssett két ilyen — a maga idejében nemzetközileg jegyzett — színházi hagyomány van, a Pécsi Balett és a Bóbita Bábszínház. E két műfaj mellett szól, hogy esetükben nincsen nyelvi akadály (ami a külföldi közönség irányába lehet vonzó).² Mind a táncszínház, mind a báb kurrens, az európai színházi piacon igen jól jegyzet kulturális termék.

Szerencsés véletlen folytán a Pécssett háromévenként megrendezett nemzetközi felnőtt bábfesztivál 2010-ben is esedékes. Erre mindenképpen érdemes volna hangsúlyt fektetni a pályázatban, hiszen egy létező és hagyománnyal rendelkező programról van szó. (A leendő nemzetközi résztvevők tekintetében szükséges konzultálni az UNIMA képviselőivel.)

Mivel a régió színházi fesztiváljai (Nyitra, Plzen, Belgrád, Torun stb.) prózaszínházak, ugyanakkor az elmúlt évtizedben itthon is és Európában is a legizgalmasabb fejlemények a táncszínház területén történtek, érdemes és ígéretes volna 2010-re egy nemzetközi táncszínházi fesztivált meghonosítani Pécssett (úgy, hogy az először legalább három évvel az EKF-év előtt megrendezésre kerüljön). Ennek keretében — ehhez kapcsolódva (de akár ettől függetlenül is) — Pécsre lehetne hívni olyan nemzetközileg ismert magyar(származású) színházművészeket, mint például Nagy József (Josef Nadj), Christina de Chatel vagy Frenák Pál.³ E művészek közös jellemzője, hogy Nyugat-Európában élnek, táncszínházat csinálnak, általánosan ismertek,

számos nemzetközi színházi díj birtokosai.⁴ Frenák társulata fellépett már Pécssett, Nagy József szinte évente szerepel Budapesten a Trafóban. Az utóbbihoz (Pécsre hívásához) egyébként Tolnai Ottón, Thomka Beátán keresztül (mindketten tagjai a Jelenkor folyóirat szerkesztőbizottságának) vezet is közvetlen személyes kapcsolat és művészeti szál. A magyarok születésű és kötődésű Nagy József meghívása szólhatna akár egy új produkció elkészítésére vagy magyarországi premierjére, akár egy eddigi műveiből összeállítandó repríz bemutatására.

A nemzetközi színházi fesztivál megrendezésének terve épülhet a POSZT tapasztalataira. Az ezt szorgalmazó (fent hivatkozott) művészek persze prózai fesztiválra gondolnak — ami rá is férne a magyar színjátszásra, de ha a város úgy dönt, hogy nemzetközi színházi fesztivált rendez, akkor választania kell a táncszínházi és a prózai között. Magam az előbbit javaslom.

Ugyanakkor természetesen az EKF-ben jelen lesznek (és kell is, hogy legyenek) a prózai színház(ak) programjai. Az eddigi EU kulturális fővárosok színházi eseményeinek uralkodó típusa a koprodukció — sok esetben külföldi résztvevőkkel. A koprodukció megvalósulhat a finanszírozásban, alkotócsereben (látvány, koreográfia, rendezés stb.). 2004 első hónapjaiban az EU-hoz való csatlakozás idején Budapesten a Merlin Színház „bEUgró” címmel rendezett programsorozatot, melynek keretében az EU-hoz együtt csatlakozó országok színházművészete mutatkozott be, kéthetenkénti három-négy napos vendégjátékok formájában. 2010-ben — ehhez hasonlóan — sor kerülhetne az év során egy-egy vendégjátékra, vendégalkotó meghívására: vagy (1) egyes EU tagállamoknak, vagy (2) Pécs egyes testvérvárosainak, vagy pedig (3) az Európa Kulturális Fővárosa címet korábban elnyert városoknak a képviselőiben.

Az egész pályázat szellemiségének megfelelően a színházi területen is jelen kell lennie a regionalitásnak. A belföld esetében együttműködést kell kialakítani a régió színházaival, a Szekszárdi Deutsche Bühne-vel, amely a német kapcsolat szempontjából (a másik EKF német lesz) kiemelkedően fontos, továbbá Zalaegerszeg és Kaposvár színházával. Az ő esetükben is az előbb említett formák (koprodukció, kölcsönös vendégjáték) állhatnának előtérben. A határon túli régiók esetében bevonandó a pályázatba — többek között — Graz, Maribor, Zágráb, Újvidék, Szabadka (az utóbbiak esetében az ott működő magyar színházak is).

Hangsúlyozandó a pályázatban az a Magyarországon sajátos tény, hogy Pécssett több hivatásos, fél-hivatásos és amatőr színház/színpad működik. Érdemes ezen együttesek arculatát, működésének jellegét a pályázatban röviden, tárgy-szerűen bemutatni.

Miután Európában a nemzeti bemutatkozások esetében szinte kizárólag kortárs szerzők és témák iránt van érdeklődés, ennek megfelelően el lehetne indítani a pécsi prózai színjátszásban egy „Új európai dráma”-projektet kortárs külföldi darabok évadonkénti bemutatásával (ebben a város valamennyi színháza részt vehetne).⁵ Hasonlóképpen magyar szerzők számára a város kiríthatna (meghívásos) drámapályázatot az EKF-program részeként. (Ebben a városhoz itt élésükkel is kötődő alkotók is szerepelhetnének.)

Az egész színházi program kialakításában döntő jelentőségű az elit- és a tömegkultúra közötti arányok kialakítása (a művészi és népszínházi arculat közötti választás). Komersz színházi tervekkel nem lehet — nem szabad és nem is érdemes — pályázni!

A megvalósítandó színházi produkciók megfelelő szerkezetű, felszereltségű és befogadóképességű

KÉPZŐMŰVÉSZET Somody Péter

színházi tereket igényelnek. Ma csak a PNSZ nagy- és kamaraszínháza alkalmas kellő számú néző befogadására, ugyanakkor e helyszínek technikai felszereltsége már ma is kívánivalót hagy maga után. A fentiekben előtérbe állított táncszínházi műfaj Európában tribünszerű nézőterek előtt folyik, ilyen jelenleg a városban nincsen.

Az egész program — azon belül a színházi fejezet — lebonyolítása esetében elsősorban a pályázatási formát indokolt alkalmazni. A tereket, helyszíneket, programokat meg kell pályáztatni a színházi alkotókkal (nemcsak a helybeliekkel, nem csak az ebből élő hivatásokkal), a pályázatok elbírálását pedig külső (nem pécsi, részben külföldi) nemzetközi kitekintéssel és tapasztalatokkal rendelkező szakemberekre kell bízni.

Liverpool önkormányzata, mely 2008-ra elnyerte az EKF megrendezésének jogát, 2004. október 1-jén a város két színházának, a Playhouse-nak és az Everyman Theatre-nek az éves költségvetését 250 ezer fonttal megemelte. A pénzt az angol önkormányzat kikötése szerint a színházak két célra fordíthatják: (1) új produkciók megírására és létrehozására; (2) a jegyértékesítési rendszer korszerűsítésére. Ez 30%-os emelést jelent, melynek nyomán Liverpool két színházának éves büdzséje 800 ezer fontra nőtt. (Ha ezt az összeget forintban fejezzük ki, akkor — erősen felfelé kerekítve — 300 millióról 400 millió forintra emelkedett a két színház együttes költségvetése.) Összehasonlításképpen: Pécssett a Nemzeti Színház költségvetése 2003-ban 540 millió forint volt (ebből 263 az állami, 186 az önkormányzati és 91 millió a művészeti támogatás).

Amikor tehát 2010-re ki-ki színházi terveket szövöget, a minőséget, az értéket, a művészi erőt és bátorságot helyezze előtérbe. Hiszen a pénz (nagyobbik része) már itt van.

Pécs város hagyományosan erős és Magyarországon különös karakterrel bíró művészeti életére több generáción át meghatározó erővel hatna az EKF cím elnyerése, különösen ha az a megfelelő módon tudja megközelíteni és kihasználni az ebben rejlő lehetőségeket.

Budapesten kívül talán egyedül Pécsen tekinthet vissza folyamatos múltra a mindenkor kortárs művészet művelése, és így ennek az örökölt szellemi tőkének az ápolása tulajdonképpen Pécs város önazonosságának szerves része.

Nem „pusztán” kultúráról és művészetről van itt szó. Fontos, amennyiben ezen a téren tervezzük magunkat megmértetni, hogy pontosan kezeljük a fogalmait.

Kortárs művészetekről és azok helyzetéről szeretnék beszélni.

A megkülönböztetés azért fontos, mert bár a kortárs művészetek a legmarkánsabb és leghíresebb képviselői Pécs kulturális életének, ezeknek a megjelenése és reprezentáltsága vet fel a legtöbb kívánnivalót. Ez a művészet ugyanis nem, vagy csak nagyon nagy kompromisszumok árán tud a jelenleg meglévő kulturális intézményrendszer kereteiben megnyilvánulni. Ez az intézményrendszer is küzd a maga mindennapi gondjaival, többé-kevésbé jól körülhatárolt feladataival a kulturális-munkamegosztás szervezetének megfelelően. Nem ők tehetnek tehát erről a hiátusról ami a kortárs képzőművészet, zene, tánc, és színház európai szintű megjelenítéséhez hiányzik. Mert azt, hogy ez a közeg nem tud méltó módon, ha tetszik európai kontextusban megjeleníteni Pécsen úgy, ahogyan szeretnénk, azt mindenképpen el kell ismerni. Ez az én megközelítem szerint nem lehet vita tárgya.

Azok a helyei a világnak, melyeket szívesen látogatunk és a kultúra elismert közvetítőiként élnek bennünk, rendelkeznek azokkal a terekkel melyek képesek valódi élményé, felemelő emberi tevékenységgé tenni a művészetet. Rendelkeznek olyan gyűjteményekkel és rendezvényrepertoárral, amely képes megjeleníteni a világ és Európa művészetét és ennek kontextusában foglalkozik a saját szellemi teljesítményeivel is. Mint kiállító képzőművész és mint a társművészetekben is tág ismerettségű bíró ember meg kell állapítsam, városunk nem rendelkezik a kortárs művészetek bemutatásához megfelelő helyszínekkel.

Pécs mint a magyar képzőművészet második legerősebb városa jelenleg nem tud egy nemzetközi kiállítási anyagot úgy bemutatni, ahogyan azt a szakmai szempontok megkívánják. Nincsenek homogén, fehér falfelületekkel bíró galériák vagy bemutatóterem. Neutrális, tiszta tér ahol szobrászati anyagot, installációkat, vagy mozgásszínházat lehet bemutatni. Mozgatható, alakítható belső terekről nem is szólva. Nem tudnak a műalkotások abban a kontextusban, közegben megjelenni, amelyre létre lettek hozva.

Hol tudnánk a Modigliani kiállítást megrendezni Pécssett?

Hangsúlyozni szeretném: a meglévő kulturális infrastruktúra fontos szerepekkel bír, az nem lecsereendő, de véleményem szerint nem is bővíthető ezekkel az új funkciókkal. Pécs városának és kulturális életének a kortárs művészetek megfelelő bemutatására egy új, Kortárs Művészeti Intézetet kell létrehozni. Feladatai közé tartozna a nemzetközi képző- és kortárs művészet egyidejű megjelenítése, továbbá — méltó helyszínen bemutatva — Pécs képzőművészetének ápolása. Elfoglalva ezzel azt a helyet, ami a magyar és európai képzőművészetben megilleti, ahova mi el szeretnénk helyezni, leküzdvé hazai alulreprezentáltságát.

Abban a kérdésben, hogy ez egy teljesen új épület kell-e, hogy legyen vagy pedig egy meglévő, pl. volt ipari épület átalakítása útján jöhetne létre, most nem szeretnék állást foglalni. Ez nyilvánvalóan gazdasági és politikai döntés is.

Azt a körülményt azonban biztosan nem kell különösebben részleteznem, mindig tudják a múltban investált létesítmények feladatukat ellátni és mi lesz az a mai hozzáadott érték, beruházás, ami a következő ötven-száz év pécsi „imagóját” kialakítja, megformázza a keretet, és közeget ad kulturális életünknek.

Felelősséggel tartozunk ezért a kulturális örökségért. Ezt nem csak fenntartanunk kell, hanem folyamatosságát is biztosítanunk kell ami előrefelé történik, előretekintést igényel. A Kulturális Fővárosi cím pályázása csak aktuálissá teszi ezt a kérdést és remek esélyt is ad ennek sokrétű kiaknázására, de ezen kiírás nélkül is ugyanolyan indokolt lenne az elmondottak végiggondolása. ■

1. Lásd a Zsámbéki Gáborral készült interjút a *Kritika* 2004. októberi számában, és Schilling Árpád — Gáspár Máté vitairatát a magyar színházi struktúra modernizációjáról ugyanott a novemberi számban.
2. A magyar kultúráközvetítők leggyakoribb hibája, hogy saját értékrendjüket akarják ráoktrojálni a külföldi partnerre. Az elmúlt öt év során a Színházi Intézet igazgatójaként több kulturális évadban vettem részt. A franciaországi Magy'Art keretében 2001-ben a Comédie Française-ben öt kortárs magyar drámát mutattak be felolvasó-színházi formában a társulat tagjai (a darabok egy francia kiadónál meg is jelentek). A Magyar Magic részeként a londoni National Theatre négy kortárs magyar darabot vitt „rehearsed reading” formájában színre 2004 júniusában (a négy darab könyv alakban is megjelent.) Minden esetben a külföldi partner hozta meg a végső döntést, ő választott a magyar fél által előkészített kínálatból. Nemzetközileg legsikeresebb akción egy bábkiállítás volt (2004 júniusában a POSZT-on is bemutattuk), az anyag szerepelt spanyol, francia, belga, angol, horvát kiállítóterekben, és további külföldi meghívásai vannak.
3. Ezekre a művészekre hivatkoztam név szerint az október 12-i előadásomban. Novemberben több színházi szaklap is foglalkozott velük, Nagy József *Éden* című előadásával az *Ellenfény* 2004/7. és a *Színház* 2004/11. száma; Christina de Chatel *Föld* című előadásával az *Ellenfény* idézett száma. A koreográfusnővel a *Színház* idézett száma közöl interjút.
4. A legjelentősebb közülük Nagy József, aki 2001-ben elnyerte az Európai Színházak Szövetségének Taormina nevű nagydíját (korábbi díjazottak Peter Brook, Ariane Mnouchkine, Giorgio Strehler, Heiner Müller stb.).
5. Ezen a területen a Színházi Intézet alábbi kiadványaira hivatkozom: *Drámák. Neue Theaterstücke aus Ungarn* (benne német fordításban Egressy Zoltán *Portugál*, Esterházy Péter *Búcsúszimfónia*, Filó Vera *Tulipán doktor*, Német Ákos *Müller táncosai*, Parti Nagy Lajos *Mauzóleum*, Spiró György *Kvartett*); illetve *Az arab éjszaka. Kortárs német drámaírók antológiája* (benne hat vadonatúj német darab). A német-magyar koprodukció része lehetne az is, hogy Pécsről valaki kortárs magyar darabot rendez a német kulturális fővárosban, ahonnan egy itteni színház meghív egy kortárs német darabot színre állító rendezőt. Az elmúlt egy-két évben jelent meg továbbá az Európa Kiadónál — többek között — kortárs ír, lengyel, skandináv drámaantológia.

IRODALOM

Ágoston Zoltán

A helyi kulturális intézményhálózat kérdésében a konferencia rövidített szinopszisa, nagyon helyesen, azt mondja, hogy „a pályázatnak egyrészt illeszkednie kell a meglévő hálózat sajátosságaihoz, ugyanakkor ki is kell egészítenie újabb intézményekkel vagy intézményfejlesztésekkel”.

A helyi irodalmat illetően intézményként elsősorban a Jelenkor folyóiratot, illetve a Jelenkor Könyvkiadót kell számításba venni. A folyóirat négy és fél évtizedes története alatt szinte mindvégig a kortárs magyar irodalom fontos, esetenként irányadó orgánuma volt, belőle nőtt ki a rendszerváltás környékén a kiadó, amely aztán teljesen függetlené, önálló intézménnyé vált, bár a két intézmény szerzői közt jelentős átfedés mutatkozik.

A Pannónia Könyvek kiadói politikájában a kortárs irodalomnál nagyobb hangsúly esik az irodalom-, illetve helytörténeti művekre, a pécsi kötődésű szerzők, illetve munkák adják legfőbb karaktervonását: egyik, vagy talán legfontosabb munkája a XX. századi pécsi irodalom emblematikus alakja, Csorba Győző életműkiadása. Az Alexandra Könyvkiadó, amely mögött Magyarország egyik legnagyobb könyvterjesztő vállalkozása áll, a szépirodalmat illetően az utóbbi időben szintén megjelent a kulturális piacon. Ez utóbbi fejlemény a kortárs magyar, illetve nemzetközi kurrens szépirodalom kiadásába való bekapcsolódás lehetőségét hordozza, amely természetesen újabb külföldi szerzőket, nemzetközi kapcsolatokat jelenthet Pécsnek is a jövőben.

Pécsre tehát más magyar vidéki városokhoz képest kiemelkedően nívós, az országos irodalmi folyamatokat is befolyásoló irodalmi tevékenység, hagyomány a jellemző, ám más szempontból, az irodalmi intézményrendszer kiterjedtségét, differenciáltságát tekintve már nem annyira biztató a kép. Egyik oldalról vessük össze más vidéki városokkal! Vajon mi a helyzet az irodalmi hagyomány intézményes gondozásával, azaz van-e *irodalmi múzeuma* Pécsnek? Nincs, pedig egyrészt Janus Pannonius munkássága, másrészt a város XX. századi irodalma messzemenően alkalmas lenne az irodalmi kultusz megteremtésére, azaz mindezek alapján nyugodtan létre lehetne hozni egy irodalmi

múzeumot. Az utóbbi kapcsán kirajzolódó történet a Janus Pannonius Társaságtól Várkonyi Nándoron és a Sorsunk folyóiraton, Weöres Sándoron, Csorba Győzőn és barátaikon, alkotótársaikon keresztül a hatvanas évek eleji, Tüskés Tibor által jegyzett Jelenkoron, Lázár Ervinnel, Bertha Bulcsúval és másokkal, egészen a Szederkényi Ervin által szerkesztett, Mészöly Miklós meghatározó jelenlétével is jellemezhető Jelenkorig tart, amely Nádas Péter és Esterházy Péter, azaz az új próza áttörésének fóruma volt. Ez tehát egy igen gazdag történet. (Debrecenben létezik ilyen intézmény, és Szekszárdon a Babits emlékház mellett most alakul a Mészöly Miklós hagyatékát és kultuszát ápolni hivatott intézmény.) Mindezt akár a mai magyar kulturális lehetőségekhez képest is lemaradásként könyvelhetjük el. Létrehozására jó apropó lenne a kulturális fővárosi pályázat kerete, ugyanakkor a hosszú távú kulturális koncepcióba is nyilvánvalóan illeszkedne, s a későbbi generációkat szolgálná.

Mondandóm következő eleme nem efféle lemaradásról szól, összehasonlítási alapként osztrák, német példákat használ: ez pedig a német nyelvterületen igen elterjedt *Literaturhaus* intézménye, amely önálló intézmény, ahogy a neve is mutatja, az irodalom háza. Funkciója nyilvánvaló, szervezi az adott régió (pl. Frankfurt, Stuttgart, illetve Graz, Linz stb. esetében az osztrák tartományok) irodalmi életét, felolvasásoktól, különböző típusú irodalmi rendezvények bonyolításától kezdve a közönség tájékoztatásán keresztül egyébjét kezdeményezésekkel segíti elő a kortárs irodalom generálódását.

Egy reménybeli pécsi Irodalom Háza koncentráltan lenne képes elősegíteni a helyi irodalom és a közönség kapcsolattartását, a pécsi és a régióbeli közönség „kiszolgálását” a magyarországi és külföldi szerzők vendégszereplése ügyében (lehet, hogy ezen igények tömegességével kapcsolatban sokan szkeptikusak, de az érdeklődés professzionális felkeltésének, a reklámnak, a médiátámogatásnak óriási szerepe van itt is, tegyünk egy próbát!). Egy ilyen intézmény integrálhat magában úgynevezett *irodalmi kávéházat*, amelynek újbóli létrehozását

a városháza kulturális vezetői is emlegették, ha jól tudom, a volt OTP-székházzal kapcsolatban. (A XX. századi magyar irodalom első felét, de — egy ideig a szocializmus alatt továbbélően — még a közepét is meghatározó kávéház, mivel Magyarországon kihalt, rendkívüli nosztalgia tárgya volt az elmúlt években. Jól tudjuk, az utolsó ilyen épp a Nádor volt az országban, tehát nekünk kétszeresen okunk lenne az újratemetésére.)

A pécsi Irodalom Háza megfelelő, nem nagy méretű, ám profi apparátusa, a megfelelő szponzorok felkutatásával képes lenne elhozni nemzetközileg ismert, a közönség széles rétegei számára népszerű írókat ugyanúgy, ahogy természetesen törődne a fiatal magyar és külföldi szerzők megismertetésével, a hazai közönség előtti „helyzetbe hozásával”. (Az 1994-es pécsi KEFR-en a később befutott lengyel lány, Olga Tokarczuk, a szintén neves horvát Sibilla Petlevski vettek részt huszonevesen.) Cserekapcsolatai révén elősegítené pécsi és általában a magyar szerzők külföldi megismertetését, ezáltal a város kulturális jelentősége mind nemzetközi, mind Magyarországon belüli viszonylatban növekedne.

Ide kapcsolható az az ötlet, amelyet Méhes Károly önállóan már be is terjesztett a város vezetőinek: az *irodalmi ösztöndíj* ügye. Ez röviden azt foglalja magában, hogy (szintén osztrák mintára) egy jelentősebb város létesít egy olyan ösztöndíjat, amelyre valamely más országból származó irodalmi vagy egyéb művész pályázhat. A város rendelkezésére bocsát egy lakást, ösztöndíjat fizet számára (Magyarországon nem horribilis összegről lenne szó, ha egyéb költsége nincs, kb. kétszáz ezer forint eleendő), illetve a helyi művészek közül jelentkező kísérőt, tutort kér fel az illető segítőtársául, aki kalauzolja, és megkönnyíti a várossal való megis-

merkedését. A néhány itt töltött hónap alatt az író szabadon dolgozik saját munkáján. (Esetleg ösztönözni lehet, hogy valamilyen formában Pécsset megörökítse, bár ez nem feltétlenül szükséges, s a hasonló ösztöndíjaknál nem is szokásos.) Az ily módon a várossal, illetve helyi kollégákkal kialakult ismeretség eleven művészeti kapcsolatok lehetőségével kecsegtet, s tovább erősíti a város kulturális elkötelezettségének híret.

Pécs a kilencvenes évek elejétől (’93-tól) adott otthont a magyarországi fiatal írókat tömörítő József Attila Kör tanulmányi napjainak. Ez a konferencia, melyet éppen a tavalyi évben tartottak utoljára Pécsen, a hazai kortárs irodalom fontos eseménye volt, ahol nem csak a tehetséges fiatal írók, kritikusok kaptak lehetőséget a megmutatkozásra, de az idősebb generációk meghatározó irodalmárai is részt vettek a konferencián vagy odafigyeltek annak eredményeire. (A konferenciák anyagának jelentős részét a Jelenkor közölte.) Nem részletezem, milyen okok vezettek e konferencia kifáradásához. A lényeg az, hogy a város ilyen (és a már említett nemzetközi) irodalmi konferencia (és hozzá kapcsolódó rendezvénysorozat) lebonyolítására alkalmas emberekkel és tárgyi-intézményi kapacitással, s nem lebecsülendő módon: kellő vonzerővel rendelkezik. Úgy gondolom, ezen a bázison meg kell próbálkozni egy komoly szellemi hatókörű

nemzetközi irodalmi találkozó évenkénti megrendezésével. Mindehhez példaként a saját, 1994-es tapasztalatainkat éppúgy felhasználhatjuk, mint az immár két évtizede működő szlovéniai Vilenica-fesztivál tanulságait, ahol a magyar irodalom számos kiválósága jelent már meg, mi több komoly sikereket ért el, öregbítve a magyar irodalom nemzetközi tekintélyét. A Vilenica-fesztivál (amely valójában Lipica települést jelenti, az irodalmárok szállodáit a lipicai ménés tenyészállománya veszi körül) részletes ismertetésétől eltekintve kiemelem, hogy a fesztivál minden évben — előre eldöntve — egy nagydíjat oszt ki (eddig olyanok kapták, mint Peter Handke, Fulvio Tomizza és Milan Kundera, köztük két magyar: Esterházy Péter és Nádas Péter), mégpedig egy hatalmas cseppkőbarlangban, óriási médiafelhajtás és a hivatalosságok szalutálása mellett, és egy „kisdíjat”, a Vilenica Kristályát (ezt még több, ha jól emlékszem négy vagy öt magyar író nyerte el: Závada, Vörös István, Kukorelly stb.), amelyet a találkozó alatti felolvasás-produkció alapján helyben ítél oda egy zsűri. A különböző irodalmi felolvasások nagyszerű és csöppet sem szokványos helyeken zajlanak. (Például egy működő templom a szlovén Karszt-hegység egyik szomszédos településén, aztán egy nyílt színi katolikus búcsújáróhely, esetleg a ljubljana fellegvár, ahol van, hogy az államelnök is megtiszteli a találkozó résztvevőit egy fogadással, netalán egy középkori vár Stanjelben vagy a határ túloldalán, az egy kőhajításnyira lévő Triesztben avagy Goriziában stb.). És az utóbbi felsorolásból az is világos, hogy a rendezvény az egész régiót, sőt tulajdonképpen a saját országának a fővárosát is bevonja hatókörébe, illetve földrajzi adottságainál fogva nem csak szellemi értelemben nyúlik át a határon, de a program-sorozat helyszíneit tekintve is. A további részleteket, a szakmai workshopok tematikáit, az önálló internetes honlapot, a szponzorokat, a médiát nem listázom. De azt hiszem, bárki végig tudja gondolni az előbbieket a pécsi és a környékbeli adottságok

párhuzamaiban. Egyrészt e vonatkozásban messze-messzeően érvényesíthető az épített környezet kiemelkedő jelentőségű monumentumainak mint helyszíneknek a moderm, kortárs irodalommal, sőt egyéb művészettel mint produkcióval való összepárosítása. Másrészt pedig ugyancsak kézenfekvő a villányi, siklósi helyszínek bevonása (itt egy félmondatban külön utalnék a Baranyai Alkotótelepek intézményeinek nagyszerű lehetőségeire, és egy reményteli együttműködésre, ám az ottani épületek csak komoly anyagi ráfordítás mellett tölthetik be ezen, illetve eredeti funkciójukat), budapesti és északi kihelyezett programok stb. Elgondolásom szerint egy jövőbeli nemzetközi pécsi irodalmi találkozó erős közép-

európai alapozottsággal, a teljes európai, illetve nemzetközi irodalmi spektrumot képes összeszervezni és megjeleníteni. (Zárójelben jegyzem meg, hogy a Jelenkor folyóirat az elmúlt egy-két évben cselekvő részese lett egy nemzetközi közép-európai folyóirat-együttműködésnek, amelynek keretében szlovén, horvát, cseh, szlovák, osztrák, lengyel és bosnyák irodalmi lapok mutatják be egymást kölcsönösen a saját közönségüknek részben a nyomtatott lapszámokon, tematikus vendégszámokon, részben ezeknek élő bemutatóin.)

Kreatív formák

A pécsi *színházakkal* (JESZ, Harmadik, PNSZ, Horvát Színház, Árnyszínház stb.) való együttműködés: újabb lehetőség az irodalom hagyományos, statikus befogadásának megújítására, rendhagyó kortárs (avagy éppen történeti) irodalmi estek megrendezésére.

A város irodalmi hagyományát és a kortárs irodalmát bemutató, angolra, németre lefordított CD létrehozása, multimédiás eszközökkel. (A Jelenkor-nak már van egy magyar nyelvű, képekkel is illusztrált CD-je.) Ez az eszköz enyhíti a nyelvi korlátok közé zárt magyar (és pécsi) irodalom hendikepjét.

A nyelvi kortát további áthidalása

Az irodalom ugyanakkor a hagyományos, idegen nyelvre fordított (esetleg kétnyelvű) kiadványokkal is szerepelhet a nemzetközi kulturális porondon. Megfelelő, a magyar irodalomban jártas külföldi fordítók és szerkesztők közreműködésével ezen a téren sem reménytelen a helyzet. (Pl. a német lapok a megfelelő közvetítéssel, ajánlással odafigyelnének a jó könyvekre, de egy-egy környező ország felé is érdemes lenne efféle gesztust tenni, amelynek esetleg áttételesen haszna is lenne.) Ebből a szempontból kifejezetten kedvező, hogy az utóbbi években a német nyelvterületről kiindulva a magyar irodalom egyre szélesebb körben válik népszerűvé (Esterházy, Kertész, Nádas, illetve Konrad korábban, valamint Márai, legutóbb Szerb Antal regényei), s a húzónevek magukkal vonzanak újabb szerzőket is. ■

CSERI LÁSZLÓ

Tévedések vígjátéka

„...öt ember ír, és szellemi tevékenységet folytat”

Szép számmal akadnak külhoni példák arra, miként lehet az Európa Kulturális Fővárosa pályázatra felkészülni, s tudható, melyek azok az uniós elvárások, amelyeknek meg kell felelnie az aspiránsnak. Pécssett a rohammunka akkor indult el, amikor ez év októberében megjelent a minisztérium kiírása, pedig az, hogy a város részt kíván venni a versenyben, már régóta eldöntött tény volt. Nyilvánvaló, hogy a felkészülést évekkal ezelőtt el lehetett volna kezdeni, és akkor nem uralkodott volna el a fejetlenség az önkormányzat berkeiben. Írásunk a káosz felvillantása mellett arra próbál bizonyítékokat bemutatni, hogy a városnak lett volna elég ideje az előkészületek megtételére. Néhány látványos, ám haszontalan megnyilvánuláson kívül azonban gyakorlatilag alig történt valami az ügyben.

tájékozatlanságról, dilettantizmusról. A város ugyanis nem fogadta meg azoknak az értelmiségieknek a tanácsait, akik már számos, az önkormányzat vezetői jelenlétében megtartott fórumon elmondták, hogy csak jól előkészített, megszervezett, valamiféle stratégiát megfogalmazó munkával lehet eredményesen pályázni. Az elhangzott érvek süket fülekre találtak, az átadott írásos dokumentumok eltűntek a fiókok mélyén. Az alapos munka helyett inkább a látványos, értelmetlen, haszontalan megoldásokat preferálta a város, mint például a sok aláírással mellékelte levélküldést *Medgyessy Péter* miniszterelnöknek, vagy a fáklyás megmozdulást általános iskolások bevonásával. A lényegi munka tehát elmaradt, s most néhány hónap alatt kell egy hatalmas dokumentációt a semmiből megteremteni. S bár nincs kitaposott út, amin gyorsan lehetne haladni, azt azért tudniuk kellene egy megyei jogú város irányítóinak, hogy minden feladatnak időben meg kell nevezni a felelőseit, hogy a munkák elvégzése érdekében nem szóbeli megállapodásokat, hanem írásban rögzített szerződéseket kötnék európai kultúrkörökben, hogy a szellemi munka nem feltétlenül társadalmi munka, azért sok helyütt fizetnek is a világon, hogy ugyanazokra a kérdésekre nem egymással ellentétes válaszokat szokás adni attól függően, hogy kedvelt vagy kevésbé kedvelt médiumnak nyilatkoznak, hogy egy rendkívül bonyolult projekt irányítására olyan embert ésszerű kinevezni, aki azt érti, átlátja, nemcsak sodortatja magát a tőle függetlenül zajló eseményekkel.

Mielőtt belevetnénk magunkat a kialakult zűrzavarba, tekintsünk bele néhány dokumentumba, amik bizonyíthatják, hogy az Európa Kulturális Fővárosa cím elnyerésének lehetősége nem ez év októberében jutott a város vezetőinek tudomására. Idejük tehát volt, csak nem éltek a lehetőséggel.

Pécsi érdekek – pécsi tervek
(2002. október 16.)

Ezzel a címmel jelent meg *Bretter Zoltán*, az SZDSZ polgármesterjelöltje írása a Dunántúli Naplóban az önkormányzati választás kampányával kapcsolatban. „A kultúra Pécs legerősebb gazdasági ágazata (és ide számítom a tudás-termelést is, amit az oktatás, az egyetem képvisel). Számos, a kultúra helyzetét javító javaslatot fogalmaztunk meg programunkban, s ezekhez kapcsolódóan olyanokat is, melyek a város kulturáltsági szintjét európai színvonalra emelik. Végső soron mindent alá kell rendelnünk annak a célnak, hogy Pécs megpályázhassa az Európai Kulturális Főváros címet, melyet testvérvárosaink, például Graz vagy Lyon is elnyertek már” – érvelt Bretter, aki bár a polgármesteri címet nem nyerte el, de ő lett az önkormányzat külügyi tanácsnoka, s ebben a minőségében feltehetően volt némi beleszólása a pályázatírással összefüggő folyamatokba. A beleszólásnak azonban nem sok jelét fedezhetjük fel, mindössze az ez év novemberi közgyűlésen jelentette ki, hogy napokkal korábban jelentkezett a kulturális fővárossal összefüggő munkára, s ragaszkodik *Horváth Zoltán* alpolgármester bevonásához is.

A fokozatosság elve
(2002. november 21.)

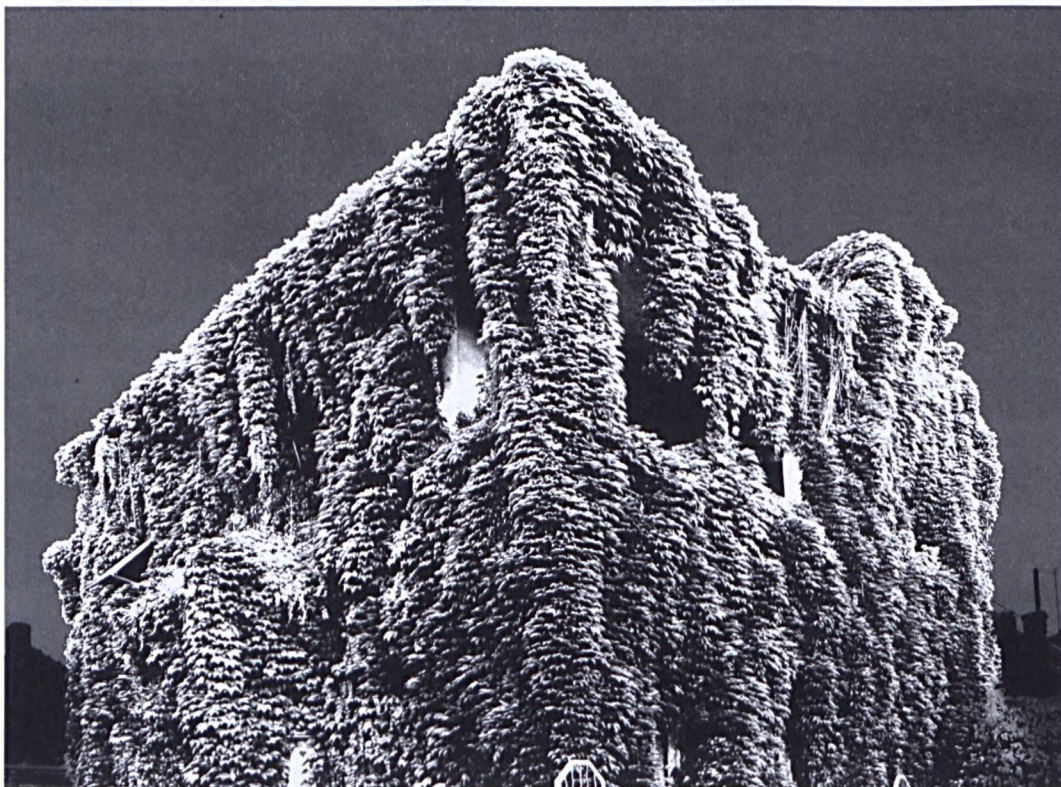
Kunszt Márta alpolgármester a Dunántúli Naplóban adott interjújában elmondta: a város szeretné, ha Pécs a vidék kulturális fővárosává válhatna, sőt az európai kultúra fővárosává is. Természetesen a fokozatosság elvét szem előtt kell tartani, hívta fel a figyelmet, az európai kultúra fővárosa cím megszerzése csak távlati cél lehet, ahhoz az infrastruktúra fejlesztése elengedhetetlen feltétel, és olyan rendezvényekre lenne szükség, amelyek ide vonzanák a kontinensről az embereket. Véleménye szerint a városnak van esélye a cím elnyerésére.

Az Echo vitaestje a Művészetek Házában
(2003. január 31.)

A szervezők ötszáz, névre szóló meghívót küldtek ki Pécs város művészeinek, a kulturális intézmények vezetőinek, az értelmiségi körök meghatározó egyéniségeinek abból az alkalomból, hogy lapunk „Pécs: a kultúra fővárosa?” címmel vitaestet tartott. A meghívó alján nem csupán a kiadó és

„Magyarországon soha nem volt ilyen pályázat. Vannak ennek kiírt útjai, megírt útjai? Vannak ennek olyan sztenderdjei, amelyeket abszolút lehet követni? Vannak módszerek arra, hogy hogyan legyünk európai kulturális főváros? Nincsen kérem. Nincsen, ki kell szenvedni ezt az utat, ehhez mindenkinek a cselekvő hozzáállását várjuk” – mondta a város polgármestere az egyik közgyűlésen az Európa Kulturális Fővárosa pályázat egyes mozzanatait kritizáló ellenzéki reagálásokat követően.

Toller Lászlónak igaza van, nincsenek sémák, amelyek segítenének, nincsenek hazai hagyományok, amelyekre építve rutinmunkává válhat a pályázatírás, végig kell szenvedni az utat. Ám szenvedésről Pécs esetében, már ami a politikusokat illeti, szó sincs, de még az erőfeszítés látszatáról sem, legfeljebb kapkodásról, zűrzavarról,

főszerkesztő, valamint az estnek otthont adó intézmény igazgatójának neve volt található, hanem a kultúráért felelős alpolgármesteré, dr. Kunszt Mártáé is, jelezvén a téma és a hozzá kapcsolódó esetlegesen bekövetkezendő vita fontosságát. A beszélgetést Ágoston Zoltán, a Jelenkor főszerkesztője moderálta, aki akkor még nem sejtette, hogy később az „ötök”, vagyis a pályázatírók egyike lesz. Tekintettel arra, hogy időközben az alpolgármester asszonynak külföldre kellett utaznia, és az est elhalasztására irányuló kérése nem került meghallgatásra, a várost Gonda Tibor alpolgármester és Meixner András, a kulturális bizottság elnöke képviselte. A nagyterem nézőterét a rendkívüli érdeklődésre való tekintettel pótszézekkel kellett kiegészíteni. Gonda Tibor elmondta, hogy a kulturális centrum- és a „főváros”-jelleg formálása, erősítése nemcsak választási jelszó, hosszabb távon az önkormányzat célja is. Meixnerrel együtt támogatandónak és az önkormányzati törekvésekkel összhangban lévőknek ítélték meg a lapunk által preferált alapcélakat.

Bányászváros kontra kulturális központ

(2003. március 28.)

„Az egykori bányászvárosból kulturális, tudományos, turisztikai központ válhat — nagyjából így summázható az a 2006-ig szóló célprogram, amelyet a közgyűlés legutóbbi ülésén tárgyalt meg és fogadott el” — tudósított az eseményről a Dunántúli Napló. „Dr. Toller László polgármester hangsúlyozta: bár időnként összemosisodik a két fogalom, külön kell beszélni az európai és a hazai kulturális fővárosi címről. Az előbbire pályázni kíván a város, ennek előkészítése 2003-ban kezdődik, és a választási ciklus végére feltehetően a szakmai anyag beadható állapotban lesz. Lapunk értesülései szerint ugyanakkor a nemzetközi címért Budapest is indulni kíván, reményei szerint kormánytámogatással. Az ügyben jövő héten Pécsen ismét fórumot rendeznek a polgármester részvételével” — írta a lap.

A hivatalos bejelentés

(2003. október 1.)

Toller László polgármester megbeszélésre invitálta október elsejének délutánjára a városháza nagytermébe a kultúra legkülönbözőbb területén munkálkodó tudós elméket. A találkozó tárgyaként az Európa Kulturális Fővárosa cím elnyerése érdekében létrehozandó programkidolgozó csoport első ülését hirdette meg. A polgármester azonban a horvát elnök pécsi látogatása miatt nem jelent meg, így a vendéglátó Kunszt Márta alpolgármester és Meixner András kulturális bizottsági elnök volt. A város itt jelentette be hivatalosan Kunszt Márta által, hogy részt vesz az Európa Kulturális Fővárosa pályázaton, s ennek különös aktualitást adott az a tény, hogy Stuttgart, a 2010-es év jelöltje lemondott erről a lehetőségéről. Az biztos, hangsúlyozta az alpolgármester, hogy Pécs húzóágazata a kultúra lesz, s az ügyben egy-másfél hónapon belül írásos anyagot kell betérjeszteni, amelyet majd egy szűkebb team készít el. A jelenlévők feladata az volna, hogy ötleteikkel, javaslataikkal segítsék elő ezt a folyamatot. A polgármesternek e tárgyban a miniszterelnökhöz korábban írt levele pozitív visszhangra talált, így Medgyessy Péter Pécs városát támogatja, s ha a kormányzat az ügy mellé áll, akkor megnőnek az esélyek, hangsúlyozta az alpolgármester. Arról nem tett említést, hogy a kormányfő ugyanennek az évnek februárjában az országgyűlésben határozottan kijelentette: „A magyar kultúra fővárosa, Budapest legyen Európa

kulturális fővárosa”. Természetesen ma már Medgyessy e témakörben tett kijelentéseinek nincs súlya, de 2003 októberében ezt még Kunszt Márta sem sejtette.

Meixner András ezen a nevezetes napon saját írásos anyagát is kiosztotta a jelenlévőknek „Kulturális Főváros Program (gondolatébresztő)” címmel, amelyben nyoma sem volt a 2003 tavasza óta körvonalazódni látszó, tudósokból, művészekből, a kultúrával foglalkozó szakemberekből álló csoport javaslatainak. Ez a csapat — melynek legmarkánsabb kezdeményezői és szószólói Horváth Gyula, Pál Zoltán, Patartics Zorán és Pálné Kovács Ilona voltak — az önkormányzat munkáját kívánta segíteni az Európa Kulturális Fővárosa program előkészítésében, s ebben eleinte partnernek mutatkozott a város kulturális vezetése Toller László polgármesterrel az élen. Több megbeszélés is történt e tárgyban a Művészetek Házában és a Dunántúli Tudományos Intézetben. Meixner „gondolatébresztője” ennek az előzménynek az ismeretében különösen meglepő volt. A 24 emeletes magasházat gondolta a 2010-es rendezvények központjának: „A felső szintjén, vagy további szintrépitéssel kialakítható lehet a 600-1000 fős hangversenyterem, alatta 2-3 szinten kamaratermek, előadótermek, szekciósobák,

raktárak, büfé/bár (azaz a konferenciaközpont). Az alsóbb szinteken 250-500 fős szálloda. Egy-két alsóbb szinten étterem (éttermek), szórakoztatóközpont, fitness-termek, szauna stb. (a földszinten talán egy kisebb uszoda is elférhet). 2-3 alsó szintet parkolóháznak lehetne kialakítani. Mindez megoldható úgy is, hogy az épület függőlegesen lenne kettéválasztva, az egyik felében a 3-24. szinten szálloda, a másik felében a többi funkció lenne elhelyezve. A 25. szint mindegyike külön jelleget ölthet (akár egy-egy EU-s országról lehetne elnevezni, és annak megfelelően berendezni) — a kultúrák találkozása gondolat jegyében.”

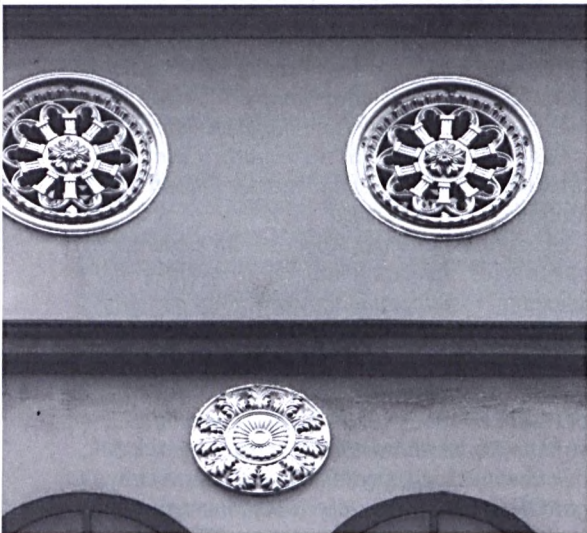
Petíció és mozgalom

(2004. június 5.)

Horváth Zoltán alpolgármester és Bretter Zoltán, a pécsi SZDSZ elnöke írást jelentetett meg a Dunántúli Naplóban a fenti címmel. Többek között az alábbiakat írták: „Örömmel értesültünk arról, hogy Medgyessy Péter miniszterelnök pécsi látogatásán támogatásában részesítette a város azon szándékát, hogy pályázzon az Európa Kulturális Fővárosa címre.

Az Európa Kulturális Fővárosa cím elnyerése az egész város, a dél-dunántúli régió, de ami ennél sokkal fontosabb, mindannyiunk, Pécs polgárainak ügye. A pályázatnak nemcsak kulturális rendezvények sorozatát kell tartalmaznia, nem pusztán „turbósított kulturális napok” megrendezését kell abban célul kitűzni, hanem infrastrukturális beruházásokat, a turizmus iparágának látványos fejlesztését. Ma egy Pécsre látogató turista átlagosan alig több, mint egy vendégéjszakát tölt városunkban. Pécs rangjához, történelméhez és hírnevéhez képest ez édeskevés. Növelni kell a város „turista-megtartó képességét”, de ez semmiképpen nem valósítható meg regionális összefogás nélkül. Pécs már most is a dél-dunántúli régió szolgáltató iparának központja, ezt egészítheti ki majd az, ha a turizmapar központjává is válik. A kultúra így válhat olyan iparágá, amely munkaerőt foglalkoztat, és tágabb értelemben a fenntartható fejlődés motorja. A városfejlesztés lényegévé a kulturális fejlesztés válik. (...) A pécsi liberálisok tehát arra szólítják fel az országgyűlés és a kormány liberális tagjait, hogy támogassák Pécs pályázatát. Arra kérjük a koalíciós partner MSZP-t, valamint a Fidesz-Magyar Polgári Szövetség és egyéb pártok képviselőit, hogy

ebben az ügyben párhovatartozástól függetlenül fogjunk össze.

Ismételjük meg összefoglalóan: a munkahelyteremtés, a regionalitás, kiemelkedés a rendszerváltás veszteséinek helyzetéből mind-mind olyan érvek, melyek Pécsset alkalmassá teszik az Európa Kulturális Fővárosa cím elnyerésére 2010-ben. Ezért támogatjuk dr. Toller László polgármester úr erőfeszítéseit, melyeket az Európa Kulturális Fővárosa pályázat eredményességében tesz."

Arról nem esik szó, hogy mit is értenek a szerzők Toller polgármester erőfeszítésein, amelyekben nincsen okunk kételkedni, de nyomait sehol sem leljük. Hacsak nem a közelgő nagy ölelésben, vagy Szeged városával való összekacsintásban.

A nagy ölelés

(2004. október 14.)

Az első, kézzel fogható megmozdulás, a pályázat beharangozó rendezvénye, a nagy ölelés, felhívással kezdődött:

„Megtesszük az első lépést! — Öleljük át városunkat!

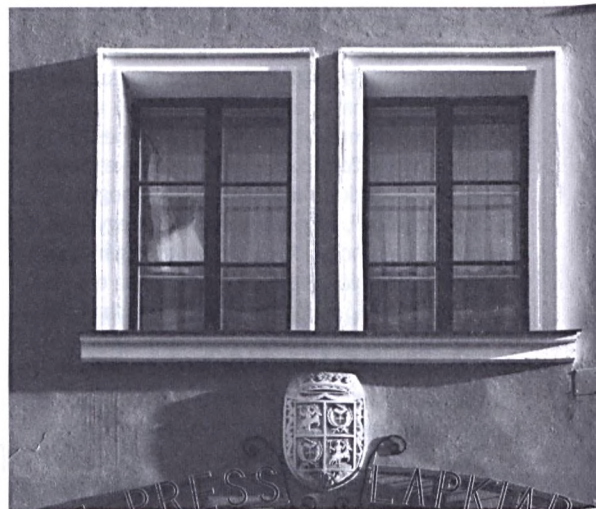
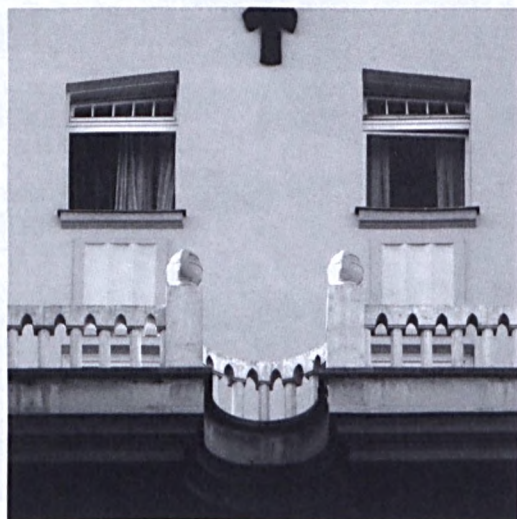
Október 14-én 17 órakor Pécs lakói átölelik a történelmi Belvárost, benne a világörökség részét. Ez az élő lánc szimbolizálja a közös vágyat és akaratot, hogy 2010-ben Pécs legyen Európa Kulturális Fővárosa. Legyen Ön is jelen az első együttes lépésünknel, mellyel városunk minden lakója a kezdeményezés mellé áll! Ünnepeljen Ön is velünk! Nyújtsa kezét! Hívjuk és várjuk a Széchenyi térre jövő csütörtökön délután ötkor, ahol Toller László polgármester nyitja meg a rendezvényt. A lakosság mellett részt vesznek olyan iskolások is, akik az elmúlt években a helyi, világörökségi helyszíneket feldolgozó, részletesen tanulmányozó diákok közül kerülnek ki, és akik ezt a lehetőséget jutalomként is kapták.

A program keretében több ezer diák gyertyákkal és fáklyákkal veszi körbe a korabeli városfalat (egyfajta ölelésként), ezzel is szimbolizálva városunk polgárainak akaratát: Legyen Pécs Európa Kulturális Fővárosa 2010-ben! A kör díszei a fáklyák és a diákok által hozott gyertyák fényei lesznek."

A körülölelés lehetőségét tehát, mint olvashatjuk, egyes diákok jutalomként kapták, a többieket pedig, néhány ezret, voltaképpen kihajtották, legalábbis erre lehet következtetni abból a másfél órás vitából, amely a november 18-i közgyűlésen a városatyák és -anyák között zajlott e témakörben. Az ellenzék arról is kérdezett, hogy vajon csak a szervezésben résztvevők kaptak másfél milliót a kulturális bizottságtól, vagy a kivезényelt pedagógusok is részesültek valamennyi túlórapénzben. Felvetették, hogy teljesült-e Kunszt Márta, az iskolaigazgatóknak szóló levelében leírt kérése, miszerint a gyerekek az akció közben legyenek kedvesek és barátságosak, illetve érte-e retorzió a nem kedves, ám barátságatlan apróságokat. Az ellenzék az akcióval kapcsolatban emlékeztette a városvezetőket a korábbi korszak május elsejére, amikor is azok a „spontán” örömmünnepek hasonló technikával, „önkéntes” alapon zajlottak.

A pályázat egyik legfőbb kritériuma, hogy minél szélesebb körben tudják mozgósítani a lakosságot, érvelt Kunszt Márta válaszában, s miután ez az Európa Kulturális Fővárosa beharangozó rendezvénye volt, hozzátette: „úgy gondolom, hogy erre a nemes feladatra bizvást felszólíthatjuk Pécs város ifjúságát, hogy velünk együtt gondolja végig, milyen jelentős dolog, hogy a város lehetőséget kap a kultúrájának és a városának a fejlesztéséről. Tehát hogyha abban gondolkodunk, hogy közcél-e valamilyen dolog, akkor azt gondolom, hogy ez valóban közcél, és ilyen értelemben én kérhetem a pedagógusokat és a gyerekeket, hogy segítsenek a rendezvény sikerében. Egyébként kötelezni meg senkit nem köteleztünk, hanem úgy gondoltuk, ha azonosulni tudnak a céllal, akkor legyenek szívesek részt venni benne."

Nyelvészek bizonyára el tudnának csemegéztetni az „akkor legyenek szívesek részt venni benne” pontos értelmezésén és arról, miként viszonyul e kedves invitálás az önkéntesség fogalmához. A nyelvészeti problémakörön túl meg kell említenünk, hogy a kulturális bizottság középiskolások és egyetemisták részvételéről döntött, nem pedig általános iskolásokéról. Az eredeti koncepció szerint ugyanis olyan diákok vettek volna részt a fáklyás megmozdulásban, akik már fel tudják fogni a pályázat értelmét és jelentőségét, akiknek van valamiféle viszonyuk a várossal. Hogy miért kisiskolások voltak a szereplői a beharangozó rendezvénynek, azt csak Kunszt Márta tudná megmondani. Feltehetően azért, mert ez az a korosztály, amelyik még ellenállás nélkül kirendelhető a

közterekre. De legyünk óvatosak Kunszt Márta bírálatával, mert könnyen úgy járhatunk, mint azok a képviselők, akik kérdezni merészelték tevékenységével kapcsolatban, s Toller polgármesterrel találták magukat szemben: „Többről van szó, mint arról, hogy most kirendeltek valakit vagy nem, ami természetesen nem igaz. Többről van szó annál, hogy most épp a sikertörténetet kezelgető, és a közgyűlés által megválasztott alpolgármester munkáját hogyan ítéljük meg. Többről van arról szó, hogy földobjuk annak a lehetőségét, hogy, hát azért maradjunk abban, hogy a pécsi egyetemi kultúrájának és az egyetemnek egyik kvalifikált és kiváló politológusa, aki tudós elmélettel is műveli a politológiát, és a mindennapokban gyakorolja, lábtörlője legyen néhány képviselőtársamnak a hozzászólásában."

Arról is szó esett, hogy ki kapta meg a másfél millió forintot az Öleljük át városunkat! program lebonyolításáért, amely összegről egyébként a kulturális bizottság utólag, az esemény lezajlása után döntött. Bóky Endre, az MSZP frakcióvezetője árulta el a nagy titkot: „A közvélemény tájékoztatására el kell mondanom azt, hogy ezt nem valami külső profi cég kapta meg, hanem két önkormányzati intézmény. Az egyik a Kulturális Központ, a másik pedig az Ifjúsági Ház. Ez a kettő intézmény rendezi a városnak ilyen típusú programjait.” Ennek részben ellentmondani látszik a „sikertörténet kezelgetője”, aki a Dunántúli Napló ez irányú kérdésére válaszolva korábban azt nyilatkozta, hogy a közgyűlés által jóváhagyott, egyelőre december 31-ig szóló szerződése van az önkormányzatnak a Hétfő Rendezvényszervező Kft.-vel arról, hogy a városban végezzék a kulturális fővárosi címmel kapcsolatos népszerűsítő tevékenységet. A cég eddigi munkájának pedig része az „Öleljük át városunkat!” program is, így a Hétfő Kft., természetesen nem érdemtelenül, 800 ezer forint körüli összeget kapta a másfél millióból.

A munkacsoportok (2004. november 17.)

Kunszt Márta levelet írt ezen a napon dr. Gáspár Gabriella képviselő asszonynak. Ennek oka az volt, hogy a képviselő, annak ellenére, hogy a kulturális bizottság tagja, meglehetősen alulinformáltak érezte magát kulturális főváros ügyben, s egy októberi közgyűlésen kérdéseket tett fel a pályázattal kapcsolatban. A válaszból megtudható, hogy az önkormányzat 2003. október elsején a városházán programkidolgozó megbeszélést szervezett, október 15-én újabb előkészítő megbeszélést, majd „*ezt követően professzióként munkacsoportokat alkottunk.*”

„*Építész munkacsoport, alakult 2003. február 3-án. Résztvevők: Bachman Zoltán, Patartics Zorán, Tóth Sándor, Dévényi Sándor, Weiler Árpád, Gömöri János*” — olvasható a levélben. Az alakulás dátuma azonban egy évet téved, Tóth Sándor valójában *Tóth Zoltán, Horváth András* neve pedig kimaradt a felsorolásból. Ez a munkacsoport viszont valóban megalakult, működött is, s leadott egy komoly anyagot, amelyet tudomásunk szerint egyáltalán nem vettek figyelembe a pályázat-készítés során. A többi munkacsoport — közművelődési és turisztikai, színházi, zeneművészeti, képzőművész, egyetemi és akadémiai professzorok — semmilyen formában nem működött annak ellenére, hogy a levélben Kunszt Márta állítja: „*A munkacsoportok folyamatosan dolgoztak, majd programajánlatokat juttattak az alpolgármesterhez.*” A gyakorlatban az történt, hogy egy kezdeti találkozó után mindenki hazament, és akinek kedve volt hozzá, az a saját szakállára leírta elképzeléseit, s elküldte a hivatalba. Közös gondolkodásról, együttes munkáról szó sem volt, a levélben felsorolt művészek és tudósok közül érdeklődésünkre többen elmondták: a munkacsoport léteiről sem tudtak, arról meg végképp nem, hogy ők valamelyikben tagok lennének. Még olyan eset is történt, hogy az egyik munkacsoportban lévő művésznek hónapokig nem volt semmilyen információja arról, hogy kollégája beadta elképzeléseit az alpolgármesterek, pedig ugyanabban az intézményben, ugyanazon a területen tevékenykednek.

Felelősök kijelölése (2004. november 18.)

Az Európa Kulturális Fővárosa pályázat előkészítésével kapcsolatban a november 18-i közgyűlés határozatot hozott, amelyben többek között, a pályázat első fordulójának beadási határideje előtt mindössze másfél hónappal nevezte meg azokat a személyeket, akiket a különböző feladatok elvégzésével megbízott. A pályázat előkészítésének felelős főkoordinátora Kunszt Márta lett. A felelős főkoordinátori cím ugyan jogi szempontból nehezen értelmezhető, leginkább arra utal, hogy nincs egyszemélyes felelőse a pályázatnak, csupán egy koordinátorokat koordináló embere. Mert bizony koordinátorokból akad szép számmal: Horváth Zoltán alpolgármester például a pályázattal kapcsolatos környezetvédelmi, „*környezeti életminőség-gel kapcsolatos fejlesztéseket — különös tekintettel az ÖKO Város programra*” koordinálja, Bretter Zoltán a nemzetközi kapcsolatok beépítését, De Blasio Antonio az egészségkultúra programjait, Meixner András pedig a beruházásokat és a csatlakozó önkormányzatokkal kialakítandó együttműködéseket „felügyeli”. A koordinátoroknak ezzel nincs vége, bár nehezen magyarázható, hogy a következő pont főszerelője a mellékletek összeállításán kívül voltaképpen mit is koordinál: „*A pályázat koordinátora és a mellékletek összeállításának felelőse a Művelődési, Közoktatási és Sport Főosztály*”. Vannak megfigyelői posztok is,

bár azt nem tudni, hogy a megfigyelések miképpen történnek, és valójában mire irányulnak: „*A pályázat készítését kíséri figyelemmel, és a szükséges részanyagokat készítse el a Tisztviselői Kabinet, a Közgazdasági Főosztály és a Városfejlesztési Főosztály*”.

A koordinátorhalmaz megteremtése mellett a testület a szervezési munkálatokkal egy kht.-t bízott meg: „*A pályázat szervezési munkálataival, a pályázatírók, valamint a pályázat kommunikációjában résztvevő cégek szerződéseinek előkészítésével kapcsolatos feladatok lebonyolítását az „Európa Centrum” Regionális Európai Információs és Oktatási Központ Kht. végzi Tarrósy István vezetésével.*” Mindehhez a közgyűlés még 25 millió forintot is biztosított. Felmerül a kérdés, hogy vajon miért nem az önkormányzat fizet közvetlenül azokért a munkákért, amelyeket megrendelt? Erre az önkormányzat lapja, a Pécsi Extra Hírek november 11-i számában találunk magyarázatot az alpolgármester asszonnyal készített interjú keretében:

„*— A közbeszerzés ebben az esetben időigényessége és a pályázati határidők feszessége miatt nem járható út — mondja dr. Kunszt Márta. — Sajtóhirdetések vásárlására értelmetlen pályázatot kiírni, hiszen szabott árak van. A kulturális projekttel kapcsolatos szervezési munkálatokat és a koordinációt javaslatunk szerint az Európa Centrum Kht. végzi, mely a város cége, és a Nemzetközi Házban működik. Ők helyzetükből adódóan nem kötelesek közbeszerzést lefolytatni — emeli ki az alpolgármester asszony.*” Valóban igaz, hogy másfél hónappal a beadási határidő előtt nem egyszerű közbeszerzési pályázatot kiírni. Abban viszont téved, hogy kikerülhető a közbeszerzési eljárás egy külső cég közbeiktatásával: ezt az üvegseb törvény nem

latkozat megtételekor mindezekből csak a Bachman-vonal az igaz.

Készül a nulladik változat (2004. november 18.)

Egyértelműen nem lehet tudni, hogy valójában mi is történik a kulisszák mögött. Kunszt Márta hivatalos, aláírásával és bélyegzővel ellátott leveléből, amelyet Gáspár Gabriella képviselőnek írt, például az alábbiakat lehet kiolvasni: „*Az országos kommunikációt az ALICE Csoport végzi, megbízást 2004 októberében kötött velük a Polgármester Úr. Részükre kifizetés még nem történt.*” Ez azt jelenti, hogy a koordinátorseregen és az Európa Centrum Kht.-n kívül olykor Toller polgármester is beavatkozik a folyamatokba, és a közgyűlés megkerülésével sokmillióss szerződést köt, illetve ha mégsem kötött „megbízást” a polgármester, akkor megint a főkoordinátor tévedett, és így elmondható, hogy a „tévedés” tevékenységének legfőbb jellemzőjévé vált. Nézzük az Alice Csoporttal kapcsolatban ismét a város hivatalos lapjának interjút, mit is mond benne kvalifikált politológusunk: „*— A budapesti Alice Csoport Kft., Mélykúti Ilona cége valóban megkeresett bennünket egy több mint 15 millió forintos költségű komplex ajánlattal. Ez tartalmazta nem elsősorban a népszerűsítést, hanem a programhoz kapcsolódó információk közzétételét célozza, többek közt a médiahirde- téseket — köztük a Dunántúli Naplótól kapott 1.500.000 forintos ajánlatot —, de szerepel többek közt a médiumok sorában a Népszabadság, a Blikk. Ezenkívül egy bál megszervezése is. A cég munkadíja áfával együtt 480.000 forint lenne — hangsúlyozza dr. Kunszt Márta. — Ráadásul a cég, mint ügynökség 15 százalékos kedvezményben részesül a lapoknál — önkor-*

teszi lehetővé, miután közpénzekről van szó. Az a kitétel pedig, amely a pályázatírók és a pályázat kommunikációjában résztvevő cégek szerződéseinek elkészítésével kapcsolatos feladatok lebonyolítására utal azt bizonyítja, hogy Kunszt Márta a város lapjában tett interjújában blöfföl:

„*...Bachmann(sic!) Zoltán, neves építészünk felajánlotta, hogy társadalmi munkában dolgozik a projektben. A többi résztvevővel megbízási szerződés alapján működünk együtt...*” — állítja, továbbá azt is, hogy — „*az MTA Dunántúli Tudományos Intézete szakembereivel is szerződéses kapcsolatban állunk, az elvégzett feladatot a közösen egyeztetett megállapodás alapján fizeti ki az önkormányzat*” —, de a nyi-

mányzatunkat, mint egyszeri hirdetőt ez nem illethet meg —, ennyivel is kedvezőbbek a fizetési feltételek.” Valóban rendkívül kedvezőnek tűnnek a feltételek, és a 15 millió nem is olyan nagy összeg, ha azt nézzük, hogy mégiscsak „a programhoz kapcsolódó információk közzétételéről” van szó, meg hát a bálról, talán csak ahhoz képest sok pénz ez, hogy az egész folyamat legfontosabb részét, magát a programot készítő pályázatírók előreláthatólag a 15 milliónak csak töredékét kapják, persze nem fejenként, hanem együttesen. Azok a pályázatírók, akiknek neveit a közgyűlés csak hallomásból ismeri, ha ismeri, mert hivatalos, írásbeli megbízást pályázatírára soha senkitől sem kaptak, így a város hosszú távú fejlesztési

stratégiáját meghatározó pályázati anyag elkészítése oly módon történik, hogy a képviselő-testület tagjainak sem a pályázatírókról sem a születendő anyagokról halvány fogalmuk sincs. Voltaképpen akkor sem vonhatnak majd felelősségre senkit, ha, *horribile dictu*, a végén kiderül: a pécsi helyett a kaposvári pályázaton dolgoztak két hónapig.

Természetesen az előbb felvázolt lehetőség képtelenségnek tűnik, de Pécs városa története legjelentősebb pályázatkészítésének főkoordinátora a határidő előtt másfél hónappal nem hagyott kétséget afelől, hogy valójában nem tudja, mi is történik e tárgyban körülötte. A kérdéseket felvető, nyugtalan közgyűlést ekképpen próbálta megnyugtani: *„Egy icipíci türelmet kérek. Október 8-án jelent meg a pályázat. Összeszedtük a pályázat-*

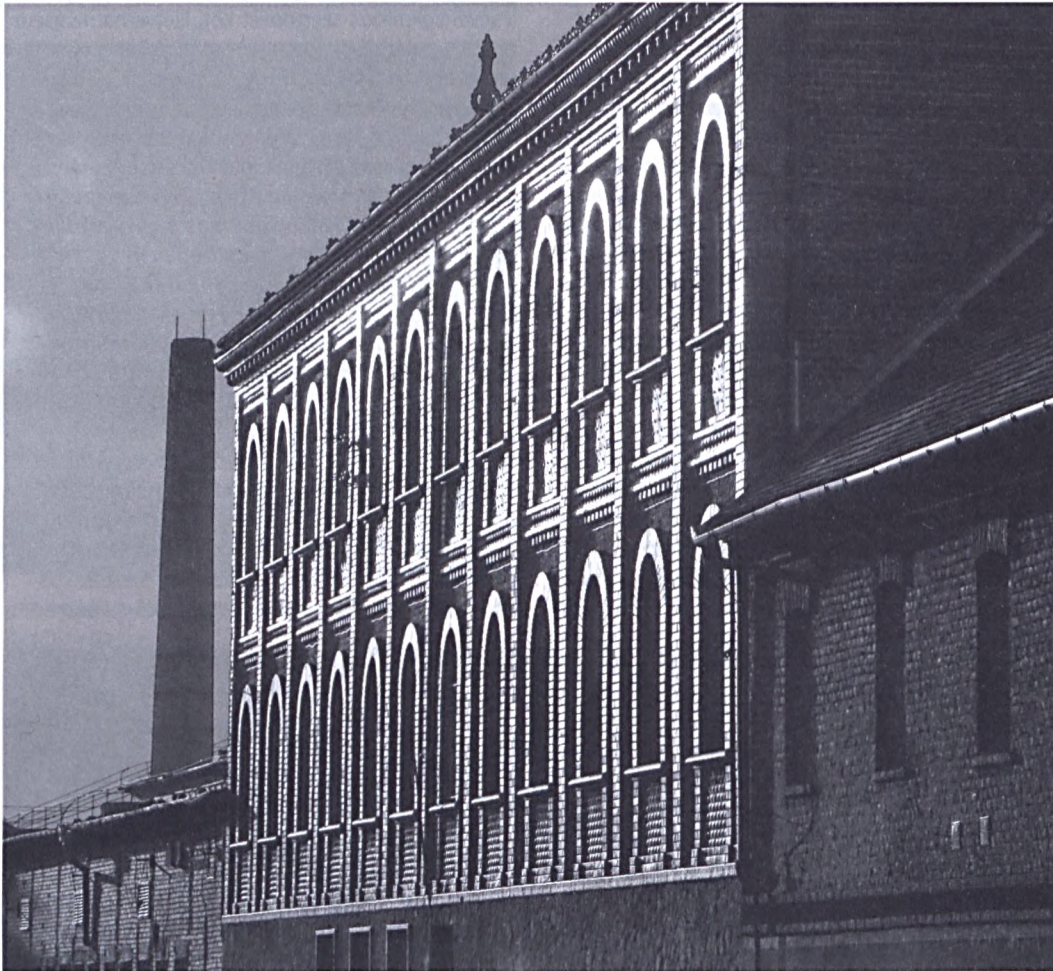
esetekben nem kerülhető ki. Azokkal a cégekkel, amelyekkel az önkormányzat tárgyal, mint például az Alice Csoport, ők, Toller polgármesterrel ellentétben valódi szerződést kötöttek, miután lebonyolították a nemzeti értékhatár (15 millió Ft.) felének megfelelő értékéről szóló, úgynevezett egyszerű közbeszerzési eljárást. Tarrósy István azonban november végén még nem tudta megmondani, mikor köt a pályázatírókkal szerződést, de a tárgyalások megindultak, a tudományos intézettel azonban a város kötött szerződést, és a város is fizet az eddig elvégzett munkáért. A rendelkezésre álló idő igen rövid, mondta Tarrósy, ahhoz, hogy mindent a törvényesség keretében tudjanak lebonyolítani, éjjel-nappal dolgozniuk kell.

város előnyei és hátrányai eme kultúrapályázattal kapcsolatban. Több konferenciát is rendeztünk, ahol ezt megvitattuk, és végül is arra az elhatározásra jutottunk, hogy egy olyan évet tudnánk itt felállítani a kultúra fővárosa tárgykörében, hogy a múltat és a jövőt összekötnénk, a múlt kultúráját, a jelen kultúráját és az elérendő célt fogalmazzánk meg a pályázatban.” Bár a város nemhogy több, de egyetlen konferenciát sem rendezett, és az elérendő cél a homályos megfogalmazás miatt nem éppen villámcsapászerűen jelent meg a hallgatóság tudatában, a kis létszámú közönség nem unatkozott, mert az előadások közben több száz színes felvételt láthatott egy kivételtől. Ezek zöme a pályázat arculatáért felelős Bachman Zoltán építész eddigi és elkövetkezendő munkásságát mutatta be látványterveken. A képek között nehezen értelmezhető módon megjelentek közönséges kerti törpékből álló csoportosulások is, azt a rémképet villantva fel a nézőkben, hogy a város talán ezt a szakállas figurát gondolja a 2010-es év jelképének, a szén- és uránbányászattal való legendás, megbonthatatlan barátságuk okán.

A legmeglepőbb bejelentést Bachman építész tette az est folyamán, aki ismertette a kulturális fővárossal kapcsolatos beruházások főbb csoportjait. Ezek között első helyen szerepeltek a világörökség létesítményei, a második helyen a sokmilliárdos Pécs Expo beruházás különböző ütemei: mindkét esetben ő maga a tervező. A következő csoportokban a múzeumi és egyetemi felújítások, aztán a hangversenyterem, s végül a Zsolnay-örökség és a Balokány megújulása áll; hogy közülük pontosan melyeket tervezi még Bachman, az a közmeghallgatáson nem derült ki teljes egészében. A korábban kulturális fővárosi címet elért települések egyébként többnyire nemzetközi pályázatot írtak ki beruházásaik minél színvonalasabb megvalósulása érdekében, „udvari építész” sehol sem alkalmaztak. A helyzet ismeretében természetesen új értelmet kap Kunszt Mártának az a korábbi bejelentése, mi szerint Bachman professzor az egyedüli, aki „társadalmi munkában” vesz részt a pályázatírók procedúrájában. Hozzátehetjük: sok-sok milliós tervezési díj reményében.

Azt azonban tudni kell, hogy a Bachman-féle beruházási tervzetnek alig van valamiféle kapcsolódása a pályázat koncepciójához, amely arra utal, hogy azt ő, mint az öt pályázatíró egyike, egyáltalán nem ismeri, vagy arra, hogy ismeri, de nem hajlandó tudomásul venni. Miután a közmeghallgatás egyik főszereplője, a főkoordinátor Kunszt Márta semmiféle megjegyzést nem tett a beruházás főbb csoportjaival kapcsolatos professzori előadásra, feltételezhető, hogy azonosult azzal. Ez pedig nehezen feloldható ellentmondásra utal: csak abban az esetben fogadhatta el Bachman bejelentéseit, ha nem értette a pályázati koncepció lényegét, vagy valamikor még értette, de már nem emlékezett rá, illetve az is elképzelhető, hogy azt nem értette, mit is vázolt fel valójában Bachman. Kunszt Márta ugyanis az idő múlásával, úgy tűnik, nem lett sokkal pallérozottabb és tájékozottabb mint amilyen volt a procedúra elején, vagy az október 18-i közgyűlés során, amikor még nem tudta pontosan, *„milyen koncepcionális irányba megyünk”*. A közmeghallgatáson ennek ellenére azért felvillantott némi reménysugart: *„Ebből, amit én elmondtam, látszik, hogy rendkívül szerteágazó a munka, és nyilván nem minden eleme kristályosodott ki ma még száz százalékig, vannak kisebb nagyobb döccenők benne, de egyre inkább összeáll a kép, nyilván azoknak a fejében, akik elsősorban dolgoznak vele, de remélem, hogy elérünk december közepéig egy olyan pontra, hogy a város érdeklődői számára is teljesen világos lesz, mit szeretnénk megvalósítani.”*

Na, ez az a pont, amire valóban régóta várunk. ■

író csapatot, öt ember ír, és szellemi tevékenységet folytat. Nincsen mihez hozzászólni, mert először el kell készülni a nulladik változatnak. Utána azt nagyon gyorsan meg kell vitatnunk, és be kell emelnünk azokat a dolgokat valamennyiünknek, amikről úgy gondoljuk, hogy feltétlenül ott kell még lenniük. De úgy nem nagyon lehet vitatkozni tartalmakról, amíg nem tudjuk, hogy egyáltalán milyen koncepcionális irányba megyünk.”

Munkában az Európa Centrum

(2004. november 30)

Az Európa Centrum Kht. bekapcsolódása a folyamatba a pályázat végső kimenetele szempontjából szerencsés mozzanatnak tekinthető. A kht. már korábban is bizonyította a *Takáts Józseffel* közösen szervezett konferencia kapcsán, hogy az önkormányzattal ellentétben alkalmas bonyolult feladatok áttekintésére és megoldására. A kht. november 30-án szerződést kötött a várossal, amelyben megfogalmazásra került, hogy a 25 millió forintért cserében milyen munkákat kell elvégeznie, de azokat természetesen, mondta Tarrósy István, szigorúan a jogszabályoknak megfelelően teszik, ha kell, akkor közbeszerzési eljárás keretében, amely bizonyos

A közmeghallgatás

(2004. december 2.)

Közmeghallgatás a városháza dísztermében az Európa Kulturális Fővárosa pályázat jelenlegi állásáról. Bár a lakosság bevonása a folyamatba az eddigi európai hagyományok, a kiírás és a pécsi szervezők szerint is rendkívül fontos, erre a közmeghallgatásra nagyon kevesen jöttek el. A negyed hattól este hétig tartó program során mind a polgármester, Toller László, mind a kultúráért és a pályázatért felelős alpolgármester, Kunszt Márta felhívta a megjelentek figyelmét arra, hogy fejenként mindössze öt percbe sűrítethet össze gondolataikat. Ez a szigorúság természetesen nem vonatkozott a politikusokra és a pályázatírókra, akik közel másfél órát használtak fel a rendelkezésre álló időből, így a közmeghallgatás időtartama még a fél órát sem érte el. A másfél óra persze nem telt el haszontalanul, értékes gondolatokkal gazdagodhatott a publikum, például a főkoordinátor, Kunszt Márta jövőtől: *„Előtanulmányokat kértünk a pécsi regionális kutatóintézettől a tekintetben, hogy melyek a*

FÓRUM

A kulturális főváros cím körül zajló eseményekről közvetett módon értesülök: magánbeszélgetésekből, sajtóból. De közvetlenül azok az élményeim, amelyeket mint városlakó folyamatosan szerzek arról a környezetről, amelyben mindannyian élünk. Az élmények megfogalmazásához nem feltétel az ön kormányzati megbízás vagy várostervezői képzettség. Vannak kérdések, jelenségek, amelyek elhelyezhetők egy világos és egyértelmű vonatkoztatási keretbe, s abban határozott vélemények fogalmazhatók meg. Ilyen keretnek gondolom a *kultúrát*, s a *civil társadalom* elsődlegességét minden *egyéb szemponthoz* képest.

Minden város kulturális produktum, a civilizációs korszakok egymásra rétegződésének terméke, s az, hogy egy-egy település mit halmozott fel az évszázadok emberi teljesítményeiből, emel egy várost kulturális jelentőségűvé a mindenkori jelen számára. A felhalmozás természetes módon magában foglalja a folyamatos változást, de attól függően, hogy a változtatások, a korhoz igazodások milyen prioritások mentén történnek, tekinthetők a direkt beavatkozások rombolásnak vagy építésnek. Az értékőrzés a kultúra tiszteletét jelenti, s nem a fejlődés tagadását. S aki nem csak vásárlás vagy szórakozás céljából utazgat a világban, például állami pénzből, úgymond hivatalosan, annak nyitott szeme van arra, hogy ott, ahol a kultúrát nem politikai cégéreként lobogtatják, minden vakmerő modernizációs törekvés integrálódott a már kialakult városszerkezetbe. Ezért lehetnek vonzó, otthonos helyek Európa vagy a Kelet dinamikusan fejlődő kis- és nagy települései.

Ami önkormányzati autonómia címszó alatt az elmúlt 14 év alatt történt illetve nem történt, az számos településen a kulturálatlanság, a dilettantizmus diadala, s ennyiben a rombolás korszaka. S talán egyszer majd feltáruhnak azok az érdekszövevények, amelyek mindezt lehetővé tették.

Hol tartanak a kultúra jelentőségének felismerésében azok a döntéshozók, akik városfejlesztésként — a lakossági tiltakozás ellenére — üzletközpontot erőltettek a városközpontba, miközben

- a belváros minden kulturált városban a kiskereskedelem terepe, mert a városmag őrzi a hagyományokat,
- a város főutcájának a felújítása az 1980-as évek elején történt, s akkor a Lyceum utcánál csak „félbemaradt”, a folytatás deklarálásával. Ma már itt húzódik a külváros határa: az elhanyagoltság, a lepusztultság — egy-két kivételtől eltekintve — sorra úzte el innen az igényesebb üzleteket, a sétálók a Lyceum templomnál éles kanyarban fordulnak vissza. Hiszen kinek van kedve feltöredezett, plecsnikkel toldozott utcán botladozva, mocskot kerülgetve andalogni, s azért bejönni a lakótelepekről a Belvárosba, hogy az ottaniakhoz hasonló turkálók, bővízők kirakatait bámulja?
- a Búza téren épült METESZ, GÁZ stb. székház a várostervezési dilettantizmus iskolapéldája, amelyet stílusához illően por- illetve sártenger vett eddig körül. A már megkezdett építkezések

VARSÁNYI ERIKA

Falmelléki élmények

egyértelművé teszik, hogy itt sem lesz park, aminek a kialakítását pedig a belső forgalom, az előregedő városrész lakóinak szüksége különösen indokolja,

- a történelmi belváros utcáiban üresen tátongó, bedeszkázott ablakú házak (közöttük műemlékek) díszelnek évek óta (volt Déryné u., Kazinczy u.),
- az egyik legmeghittebb kis teret egyéni ambíciók áldozták fel, kövezete télen életveszélyes, száraz időben pedig a törmelékké vált burkolat pora kering a vízcsatoma fölött,
- az értelmiségi közönség által preferált Harmadik Színház nem „fér el” a belvárosban,
- több évtizedes ígéretések után sem épült elfogadható hangversenyerem, a szegénytelen Liszt termet legfeljebb átváltották egy moziteremre, kopott székekkel, összetakolt akusztikával és rideg, barátságtalan előcsarnokkal,
- kultúrcentrum ötletével kápráztatnak, miközben sorolhatók lennének azok az épületek, amelyek megfelelő felújítás és világos, igényes program esetén ezt a funkciót betölthetnék.
- a Zsolnay Művelődési Központot, a Nádor Szállodával együtt átengedték az enyészetnek?

Miközben az ország különböző városai kivirultak az elmúlt évtizedben, Pécs egy-egy nagy látványosság-gal próbálja kifelé fenntartani a múltbeli nimbusz látszatát. Csakhogy a POSZT részvevői a színpalak között mozognak, és nem néznek a város díszletei mögé. Nem láthatják a fő sétálóutcával párhuzamos belső utcák kopárságát, élettelenységét, ahol sem üzlet, sem étterem vagy kávéház nem működik, az esti sötétségben a külváros ridegsége árad a

főtértől 50 méterre húzódó utca lakatlan házaiból. A Kazinczy utca és a Király utca sarkán álló polgári házakhoz mocskos kocsmák és tíz éve üresen tátongó egykori dühöngő tapadnak. S lebukdácsova a kátyúktól hemzsegő kis szakaszon a raktárnak használt arab büfé előtti pincelejárat mintha a környék nyílt szeméttárolójaként működne.

Sorolhatók lehetnének az egyes kis utcák, mint az elhanyagoltság, az igénytelenség, az a kulturálatlanság terei, de a legdrámaibb jelenség mégis a zöldterületek, valamint a meghitt kis terek hiánya. A beépítési láz mindent letarolva öli folyamatosan a valódi városi tereket: a parkok, sétányok lehetőségét.

Ez a rövid kis felsorolás egy városlakó mindennapi tapasztalata. A *civil társadalmat* minden látogat ellenére ugyanis mi alkotjuk, akik értékelőn viszonyulunk mindahhoz, ami körülvesz bennünket. A civil világ nem politikai nyilatkozatoktól működik, s legkevésbé sem attól, hogy az állam (kormányként vagy helyi önkormányzatként) „megengedi”, hogy kifejezzük véleményünket. Elvileg a város lakóit érintő jelenlegi döntési mechanizmus alapvetően különbözik a rendszerváltást megelőző korszakétól, eredményét tekintve azonban nem látható a politikai fordulat megkövetelte változás. A múlt korszaknak méltó emléket állítanak a Mecsek-oldalt borító pa-nelházak, a volt kesztyűgyár, a 25 emeletes. Ahogyan akkor, és azóta sem lett megnevezhető felelőse a destruktív megalomániának, ugyanúgy következmények nélkül maradnak a felsorolt (és még nem említett további) hasonló jelenbeli tettek és mulasztások. A kettő között legfeljebb annyi a különbség, hogy az akkori ostobaságot és tehetőségtelenséget el lehetett takarni a centralizált döntési folyamatok kivédhetetlenségére való hivatkozással, ma a helyi hatalom cinikusán a piac kényszerbe burkolhatja az előbb-utóbb mégis leleplezhető érdekvizonyokat. A közgyűlés, a város vezetését alkotó egymást váltó koalíciók az érdekérvényesítés változatlan nyomvonalán haladnak, s eközben trapolnak a város értékeire. Valóban megállt az idő: kivezényelt iskolások, hangzatos butaságok és — mint a sajtóból értesülhettünk — változatlanul udvari kegyencek: ennyi a kulturális fővárosról alkotott nagy ívű vízió.

Létezik civil szervezet, amely büszkén vallja, hogy célja a város védelme, a másik értéként ünnepli a törzsközséget. Érdemnek tekinthető-e a beleszületettség? Az utcadíszként állított szőlőt megjelenítő nippben fejeződik-e ki a valódi lokálpatriotizmus, vagy talán abban, hogy egy közösség védelmében kritikai hangot hallatunk, s nem hódolunk be minden rögtönzésnek vagy éppen nagyon is végiggondolt érdekmotivált döntésnek? ■

WEB-FÓRUM

Az Echo a továbbiakban honlapján fórumot biztosít az olvasók észrevételeinek, hozzászólásainak. Különösen fontosnak tartjuk az Európa Kulturális Fővárosa – Pécs 2010 téma nyilvános és folyamatos megvitatását. E fórum működtetésével, használatával — olvasóinkkal közösen — bekapcsolódhatunk a program és a felkészülés alakításába. www.echopecs.hu

„Nem jó véleménnyel vagyok a színházról — mondja Trepljov a *Sirályban*. — Szerintem (...) csak rutin és előítélet a mostani színház. Ha felgördül a függöny, és ezek a nagy tehetségek, a szent művészet papjai egy háromfalú szobában, esti világításban azt utánozzák, hogyan esznek, isznak, szeretnek, járnak az emberek, hogyan hordják kabátjukat, (...) akkor én menekülök és menekülök, ahogy Maupassant menekült az Eiffel-toronytól, mert giccsességével majd szétnyomta az agyát”. Maupassant nézete a toronyról mára feledésbe merült, de Csehov számára 110 évvel ezelőtt ez még kortársi vélemény volt. A turizmusnak köszönhetően ma már az építménynek csak az attrakció jellege számít.

Nemrégiben Pécsnek is lett tornya. Nem olyan nagy, nem olyan erős, de a miénk. A kicsiny torony nagy megmérettetés az *Echónak*. Léptéke alapján nem lenne indokolt foglalkozni vele, de az azonnal előtérbe került attrakció-jelleg és a torony létrehozását övező szenzáció mértéke szerint kötelességünk írni róla. A harangláb (a kiakasztott réztábla szerint: Szent Bertalan *toronyszobor*) és annak alkotói olyan mértékben hangsúlyozzák a tett jelentőségét és szentségét, hogy maguk generálják a szenzációként való befogadást, és ezzel a kritikai viszony kiiktatását.

Szerkesztőségünk komoly erőfeszítéseket tett annak érdekében, hogy a „toronyszobor”-ról a mű által érintett szakterületek szerint különböző művészetkritikai, elemző írásokat közöljön. Erőfeszítésünk olyan eredménnyel járt, amilyen a torony, kicsivel. Csupán három szerzői írást tudunk közölni. Bár ez szám szerint talán nem kevés, hiányzik közülük az építészeti és szobrászati elemzés. Pedig törekedtünk írásaikkal felelősséget vállaló, hiteles és elemző építészeti kritikuskokat és író építészeket találni — Budapestről, hogy a helyi (pécsi) érdekrendszerektől való függetlenségnek érvényt tudjunk szerezni. A közel egy tucat megkeresett ilyen szakember közül azonban senki sem vállalkozott rá, hogy szakkritikát írjon a haranglábról.

E hiányt pótolandó a szerkesztőség közös elemzést fogalmazott a toronyszoborról. A blokk első írásaként ez olvasható.

Heavy metal

A belvárosi templomnak, vagy ahogy régebben nevezték, „várostemplom”-nak fordulatos története során többször is volt tornya. Volt a Gázi Kászim pasa dzsáminak, volt az ennek átépítéséből keletkezett barokk kori jezsuita, majd a ciszterci templomnak. A mai plébániatemplomnak viszont 2004 nyara óta van is meg nincs is. Ez nem ugyanazt jelenti, amit a tervező korábban sejtetni engedett, tudniillik, hogy hol lesz, hol nem lesz, azaz nem valaminő illuzionisztikus bűvészműtávrány megfoghatatlanságára utal, hanem az építmény státusának eldönthetetlenségére az épület, szobor, műszaki létesítmény, zenélőóra stb. műfajai között.

A jelenség vizsgálata többszörös visszatekintést kíván. Egy rövid távút, ami a harangtorony (nevezük a tömörség kedvéért a továbbiakban campanilénak) idejének megszületéséig és a pályázat kiírásáig megy vissza az időben, s egy hosszabb távút, ami a szűkebb környezet történeti múltját a római korig követi. Kezdjük az elsővel! A Körmeny-féle átépítés és az iszlám emlék azt kiegészítő korrekt műemléki helyreállítása utáni, azaz a mai állapotú templomnak a fent említett időpontig nem volt tornya, így harangja sem. A harangok a

keresztény felekezetekben hagyományos liturgiai, szimbolikus és korábban gyakorlati (vészesjelző) funkciót is betöltöttek. A gyakran az épülettől külön emelt harangtoronyok pedig egyértelműen a reprezentáció (a létesítő közösség anyagi és szellemi súlyának, ízlésalakító dominanciájának kifejezése) szempontjait is szolgálták. Katolikus királyaink huzakodása a református felekezetek toronyállítási jogáról tehát nem pusztán szeszély volt. Így történeti, urbanisztikai és egyéb megfontolásokból nem feltétlenül méltányolandó az egyházmegye illetve a plébánia toronyállítási szándéka.

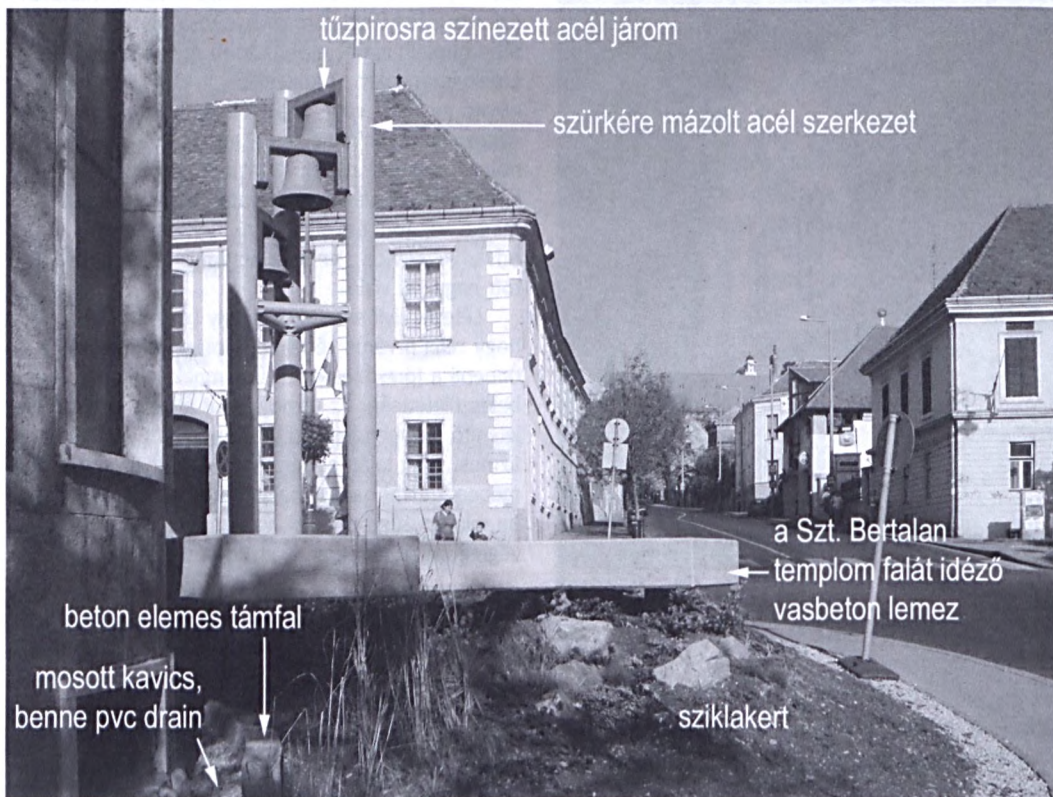
Ha ezt a szándékot a várossal és a fenti szempontok tiszteletén őröködni hivatott műemlékvédelemmel el lehetett fogadtatni, méltó és igazságos, hogy pályázat írássék ki, amire egyébként is volt már példa a dzsámi (mert épületként az) időnként vesszőfutásba hajló pályafutása során. A kiírás megszületett, a pályamunkák elkészültek, a bírálólat lezajlott s a pályázók elképzeléseit annak rendje-módja szerint be is mutatták a közönségnek. A bírálati folyamatra, finanszírozó megrendelő és független szakértői testület erőviszonyaira nincs rálátásunk. Tény, hogy a nyertes a megvalósult

létesítmény tervezője lett, mint ahogy az is tény, hogy nem a megvalósult létesítmény tervét bírálta el a zsűri, hanem valami egészen mást. Időközben alakultak a dolgok. Gyökeresen. A nyertes tervvázlat meghatározó jellemzőiből jószerével nem nagyon maradt más, mint a campanile helye.

A gyógyászatban ezt hívják elfajulásnak, amit egy ugyancsak gyógyászati fogás, a profilaxis alkalmazásával el lehetett volna kerülni. A megelőzés jelen esetben a koncepcionálisan végigvitt és műszakilag megalapozott dokumentáció megkövetelése lett volna — az ötletpályázat megkívánta szinten. A zsűri (és bizonyára a megrendelő) bizalma azonban határtalan volt. Egy laza capriccióra mondtak igent, s a többi rábízták a sorsra. Olyan nagyon is meghatározott dolgokra, mint a statika törvényei és olyan kevésbé megfoghatókra, mint egy tervező következetessége. A bizottság ahelyett, hogy felelőssége súlyát átérzve kételkedett volna, *hitt*, talán a saját tévedhetetlenségében is. Esetleg áltatta magát azzal, hogy amikor az épített megoldások helyett a transzparens változatra voksol, a kisebbik rosszat választja. A pályázat maga pedig segíthetett volna, mert a résztvevők többségének becsületes küzdelme a kiírásban rejlő dilemmával kiolvasható volt a dokumentációkból. A legkonzekvensebb pályamunka eljutott addig az önfelszámoló felismerésig is, hogy voltaképpen nincs dilemma: ide nem szabad *semmit* építeni. Ez persze sáros csizma az ünnepi asztalon, főként egy olyan szakmai közegben, melynek (újra) egyik legfőbb tulajdonsága a konformizmus.

Egy építészeti zsűri azonban nem nyeretlen kétévesekből és könnyelmű hazardőrökből áll, tehát észre kellett (volna) vennie az átlátszó, „transzparens” blöfföt. Mert mi másnak nevezzük azt, amikor az *etető* rajzon (ez egy klasszikus műfaj és funkció a rajzművészetben belül, ezért önmagában nem kárhoztatható) egy velencei templomnak és környezetének maszkírozva tűnik fel a helyszín, s a Széchenyi téri lagúnák hullámai fölött nádszálként hajladozik a Golgota három keresztje. A golgotai kereszt és a harangok direkt összekapcsolása ikonográfiai értelemben, finoman szólva, nem hagyományos. Az is lehet, hogy talán ezért nem valósult meg? A légi „látványtervnek” a konkrétumok elmosásán alapuló allúziós szisztémája már előre jelezte, amit utólag megtapasztaltunk: miként is bánik az építész egy kiemelt városi térrel mint egészszel.

A Széchenyi tér nem egységes építészeti vízió eredménye, hanem évszázadok folyamán organiku-

san alakult, additív kompozíció. Nyomat épűgy rajta hagyta a barokk, a klasszicizmus, a későromantika, a historizmus, mint az 1930-as évek jellegzetes egyházi novecento-ja. Ma már évtizedek óta fennálló stílárís nyugópontja azonban védendő állapot (van is mitől), amihez senki hozzá nem tehet, és amiből senki el nem vehet kénye-kedvére. Minden beavatkozás kockázatos, és etikai kérdéseket vet fel. Nota bene az ideiglenesek is! A tér egyébiránt egészen jól vészelte át a huszadik századot, ha csak a körítő épületek tömeg- és homlokzatváltozásain kívül, tehát a campanile esetével analóg beavatkozásokat vesszük számba. Kiss György 1908-ban felszentelt Szentháromság-szobra (ezen a helyen a harmadik) a történeti és esztétikai folytonosság különös példája. Úgy historizál, úgy követ felépítést, kompozíciót, ikonográfiai programot, hogy szinte észre sem venni: kívül van saját korán. Ez egy kegyszobor esetében természetes.

Más a helyzet a Hunyadi emlékművel. Kítűnő szobor, monumentális műfajának egyik legjobb hazai példája. Meg is billenti a tér egyensúlyi kompozícióját, bár a városlakó szeme rég megszokta ezt. Történetének kevésbé ismert, de hiteles adaléka, hogy keletkezése idején (kivitelezés 1951, felállítás 1956) eredetileg a centrális helyzetéből kipenderíteni és áttelepíteni tervezett Szentháromság-emlék helyére szánták. Szerzője, Pátzay Pál kulturáltságának, önmérsékletének és diplomáciai érzékének köszönhető a szerencsés elhelyezési kompromisszum. A tér Ny–K-i tengelyét jelző tereplépcső mentén létesített kisebb emlékművek — mondhatni — harmonikusan illeszkednek az eklektikus összképbe. Alkotók és alapítók, beruházók és zsűrorok jó érzékkel kerülték ki a beavatkozások hívságos csapdáit.

Bármilyen lapos közhely, de le kell írni, a tér koronája a templom épülete. Az ország egyik legmonumentálisabb építészeti látványa, természetesen nem csak a méretei okán. Sokak szerint a Székesegyház (a dóm) a maga négy emblemikus tornyával meg sem közelíti ezt a hatást. Az É–D-i irányú csatlakozó tengelyből (Irgalmasok utcája) fokozatosan kibontakozó lejtős fölvezetés a tér trapezoid alakjával társulva megsokszorozza az épület lapidárisan egyszerű formáiból fakadó nagyság-illúziót. Nem tervezői lelemény, hanem az iszlám egyházi építészet tájolósi kánonjának következménye az a határozott eltérés, mely a hatalmas tömeget a tér szimmetriatengelyeihez képest kimozdítja. A kockát tehát nem frontnézetben látjuk, így a statikus kulissza helyett a dinamikus tömeghatást érzékeljük. Így azután olyan a tér, mintha egy nagyvonalú de-konstruktivisták építész keze nyomát viselné. A felvetés persze abszurd és történetietlen, de talán magyarázatot ad arra, hogy a pusztaságon túl miért olyan kedves (és lebilincselően attraktív) ez a kompozíció a posztmodern korszak embere számára is. A szakszerű műemléki helyreállításnak, amit a hatvanas évek elején a kupola eredeti félgömb formájának visszaállítása tetőzött be (Nendtvich Andor műve), köszönhető, hogy az épület a tiszta, ideális, ha úgy tetszik abszolút geometriai formák nyelvén szól, s ez már a XVII–XVIII. századi szépségelméletek szerint is a monumentális hatás záloga.

A belvárosi templom nagyon régóta keresztény kultuszhely. Kontinuitás és diszkontinuitás ellentmondásának jegyében bekövetkezett metamorfózisai azonban olyan mértékűek, hogy építéstörténete nem is annyira az épületnek, mint inkább magának a „teleknek” van, melyről tudható, hogy a római óta koncentrálnak itt szakrális emlékek. Az átalakításokba igények, lehetőségek, funkciók és korstílusok, valamint nem kevésbé a műemlékvédelmi elvek és gyakorlat változásai is belejátszottak. A legfontosabb persze a vallás, a kultusz megvál-

tozása volt, mert ez vezetett a középkori Szent Bertalan templom elbontásához s a jó százharminc éven át muzulmán templomként működő dzsámi megalkotásához. A hódoltságkorra jellemző efféle váltások egyébiránt nem voltak ritkák az egykori római birodalom területén sem. Elég talán, ha a legősibbre, a keresztény templomnak épített, s ma mecsetként funkcionáló bizánci Hagia Sophiára utalunk. A Szent Bertalan templom XIII-tól a XV. századig tartó átépítéseiről és bővítéseiről régészeti feltárások dokumentációi és az ezeken alapuló elméleti rekonstrukciók állnak rendelkezésünkre. A korai épületek érzéki módon meg nem ragadhatók, köveiket a dzsámi falai fogadják magukba. Az objektum hódoltság utáni építéstörténete érdekesebb számunkra, mert ez a XVI. században emelt, s részben még ma is létező iszlám építészeti emlék viszontagságos utóéletéről szól, nemcsak hipotézisekben, hanem képi forrásokban, egykori ábrázolásokban is megfoghatóan. A város visszahódítása után a jezsuitáknak, majd a rend 1773-as feloszlását követően a cisztercieknek átadott épület a XVIII. században véghezvitt átalakítások, toldások folytán olyan — barokk és török elemekből álló, provinciális voltában is elbűvölő — keverékstílusban jelent meg, mely a XVIII–XIX. századi főtér látványát meghatározta s az egész belváros karakterére bizonyos mértékig jellemző volt.

A harmincas években a Szőnyi Ottó programja alapján kiírt tervpályázat végül olyan színvonalú átforgalmást és nem mellékesen olyan hitelű rekonstrukciót (a dzsámiét) eredményezett, ami több, mint tiszteletre méltó. A Körmendy Nándor nevével jelzett, de a zsűri döntése alapján több pályaterv elemeinek összedolgozásával megtervezett bővítésmény lehetetlen kihívásnak felelt meg. Rossz, vagy legalább is rosszul feltett kérdésre adta a lehető legjobb választ. Visszafogott, novecentista hangvétele a formák és anyagok megválasztásától a legapróbb részletek kidolgozásáig makulátlanul oldja meg a városépítész legnagyobb — különböző és hasonlós, konzonzancia és diszonzancia pólusai között feszülő — dilemmáját. Ez annál figyelemreméltóbb, mert a város mai karakterében rendkívül

A múlt megjelenítésének légiésnek szánt gesztusa ez esetben csak provizórikus és otromba

fontos szerepet játszó funkcionista (CIAM vagy egyszerűen „bauhausos”) épületek legkiválóbbjai is többnyire botladozva, rosszul illeszkednek a város „történelmileg kialakult” finom szövetébe. A Körmendy-féle toldalék tehát úgy különbözik, hogy nem kontráz, szuverén építészeti teljesítmény és — legalábbis kívülről — sikeresen végigvitt ösztömvészeti alkotás. Önállóan is műemléki értéket képviselő mivoltában megduplázza azt a felelősséget és lelkiismereti terhet, ami a dzsámi-templom együttes „továbbfejlesztésére” vállalkozók vállaira kellene hogy nehezedjék.

Azért a feltételes mód, mert e felelőség felismerése, vállalása szemmel láthatóan nem volt minden pályázó számára evidens. Annak, hogy különböző-hasonulás, nyomulás-visszavonulás igen nagy súlyú dilemmáiban tisztességes, jó döntés születessen, van egy előfeltétele: fel kellene tudni ismerni annak lényegét, amihez képest meg kívánjuk határozni pozíciónkat. Ez manapság a kiírótól nem nagyon várható el. A bírálótěstülettől már igen, de leginkább és kötelezően a műemléki hatóságtól. Az építésznek pedig lelke és egész egzisztenciája rajta. Nos, a fenti szereplők közötti szükséges kooperáció, ami a háború előtti pályázatnál még működött, a mai folyamatban már csődöt mondott. E csődért a bíráló és az engedélyező testületek, hivatalok felelősek. Az előző zsűrinek is volt dolga jó építésznek bűnrössz terveivel. Tudta, hogy mit tegyen velük.

A campanile-haranglábra irányuló pályázati kiírással új fejezet nyílt a tér és a templom építéstörténetében. A dolog nem csak a fentebb ismertett kényes műemléki, városképi és stílustörténeti szituáció okán jelentős, hanem a megcélzott építészeti műfajhoz, a toronyhoz kapcsolódó szimbolikus, eszmetörténeti és ikonográfiai apparátus miatt is. A torony a különböző mitológiákban általában a gyarló emberi akamok-ság, elbizakodottság, istenkísértés, „hübrisz”

jelképe; emberi és isteni szféra összekapcsolásának és vetélkedésének szimbóluma. Épp e jelképes dimenzió miatt mindig kihívás és célpont is egyben. Nem véletlen, hogy a mitológia, a történelem és a művészettörténet tele van meg nem valósult (Boullée-től Tatlinig), lerombolt (Alexandriától New Yorkig), és összeomlott (Bábelből Velencéig) tornyokkal. De dacolnak tornyok idővel, háborúval és kortársak féltékenységevel is (Bécs hitleri beton-szilóitól a világkiállítási provizóriumnak indult és városjelképpé lett Eiffel-tornyig). A Champ-de-Mars azonban nem a Széchenyi tér.

Mivel is állunk tehát szemben? Egy antitoronnyal, mondja az antiépületek tervező építész a pályázatban. Vajon ez azt jelenti, hogy mindaz a szimbolikus teher és jelentéstöbblet, amiről beszéltünk, nem is vonatkozik erre a feladatra? Dehogynem, a kérdés csak az, miként viseli el az egyik a másikat. Miként vonatkoztatható egymásra a harangtorony művészet- és kultisztörténeti toposza és a le-föl járó műszaki csodabogár? Mindeközben nem kellene elfeledkezni arról sem, hogy a fémszerkezet csak egy része a műnek. A tev kidolgozása folyamán született körítés, ha ez egyáltalán lehetséges, még problematikusabb, mint maga a harangláb.

Ha a Körmendy-toldalék kapcsán fontosnak tartottuk méltatni az anyagválasztást és a felületek kezelését, a campanile estében is logikus ezzel kezdenünk. A festett acélt lehet szeretni vagy nem szeretni, abban viszont állást kell foglalni, hogy cél-szerű-e ezen a helyen alkalmazni, s szerencsés-e egy részben patinázott, részben polírozott, hagyományos mintázású bronzszobor felületi adottságai-val konfrontálni. Érzékelhető problémáink a *jelle*g körül csomósodnak. A fémipari megoldásokkal összeállított vasszerkezetnek, mint mérnöki műnek lehet(ne) valaminő puritán ethosza, de ez nem erre a helyre való. Önmagában is elég markáns karaktert a szürke-vörös festés további asszociációkkal fejeli meg. Ám nem egy szakrális hely, hanem inkább egy hadi kikötő hangulatát hívja elő ez a — lehet, hogy öntudatlan — „idézet”. Auróra a pécsi lagúnán.

Ez az itt semmivel össze nem férő technoeépítészeti jelleg (a heavy metal) nem volt kiolvasható a pályatervből, talán nem is véletlenül,

hiszen valószínűleg benne sem volt. A technológiai, statikai, mechanikai feladványokkal szembenézni kényszerülő kidolgozás során válhatott az eredetileg szobrászi jellegű (a tektonika és a kinetika sem mond ennek ellent) tervből zord műszaki végtermék. Minden építészeti és szobrászati mű kulcsproblémája az arány és a lépték. Az ezekben elkövetett tévedés a legkifinomultabb részletmegoldásokkal sem korrigálható. Jelen esetben az utóbbiakról nem kell tartanunk, az előbbieket viszont jóvátehetetlenül elhibázták. A mozgó szerkezet alapállásban nélküli mind a monumentalitás, mind az intimitás ismérveit, s mivel jellegénél fogva beilleszkedni, környezetéhez simulni sem akarhat, úgy véteti észre magát, mintha ottefejtették volna. Az épület északkeleti frontjának alsó párkánymagasságát, mint meghatározó környezeti elemet nem hagyhatja figyelmen kívül az építész, s kénytelen ehhez igazítani az „alaphelyzet” méretezését.

Itt jön a csapda: az arányviszonyok ugyanis nem konvertálhatók. Azok a vízszintes paraméterek (szélesség, vastagság), amik a 13 méteres magasságnak megfelelnek, nem lehetnek jók a közel harmad akkoraéhoz, és fordítva. A mű tehát abban az alaphelyzetben, amiben ideje döntő többségét tölti, rossz arányú. A karcsúság, a magasba törés, a légiesség minden elemét nélkülözi. Alighanem szerencsésebb lett volna a közbülső méretet kihagyni, s az 1/1-es alternatívájául a nulla változatot, a teljes elrejtést kidolgozni. Az esztétikai szempontból korrektebb variáns ellen azonban bizonyára nyomós műszaki érvek is szóltak (aknamélyítés), nem is beszélve arról, hogy egy magára valamit adó szobrász nem mehet bele abba, hogy plasztikája egy schwartzwaldi óra kakukkjának szerepét játssza el. Maradtak így a bumfordi arányok, s maradt a levegőben egy megválaszolatlan kérdés torony és szobor funkcionális viszonyáról: vajon egyik a másiknak foglalat-e, avagy inkább a másik az egyiknek függeléke. Egy műnek ugyanis a két alkotó gondolkodásának végzettszerűen eltérő iránya miatt semmiképpen sem tekinthető. Ami közös bennük az az, hogy együtt is, külön is applikációként hatnak, s ami még sajnálatosabb, hogy a Szent Bertalan szobor arány- és léptékviszonyairól sem mondhatunk mást, mint az építményéről.

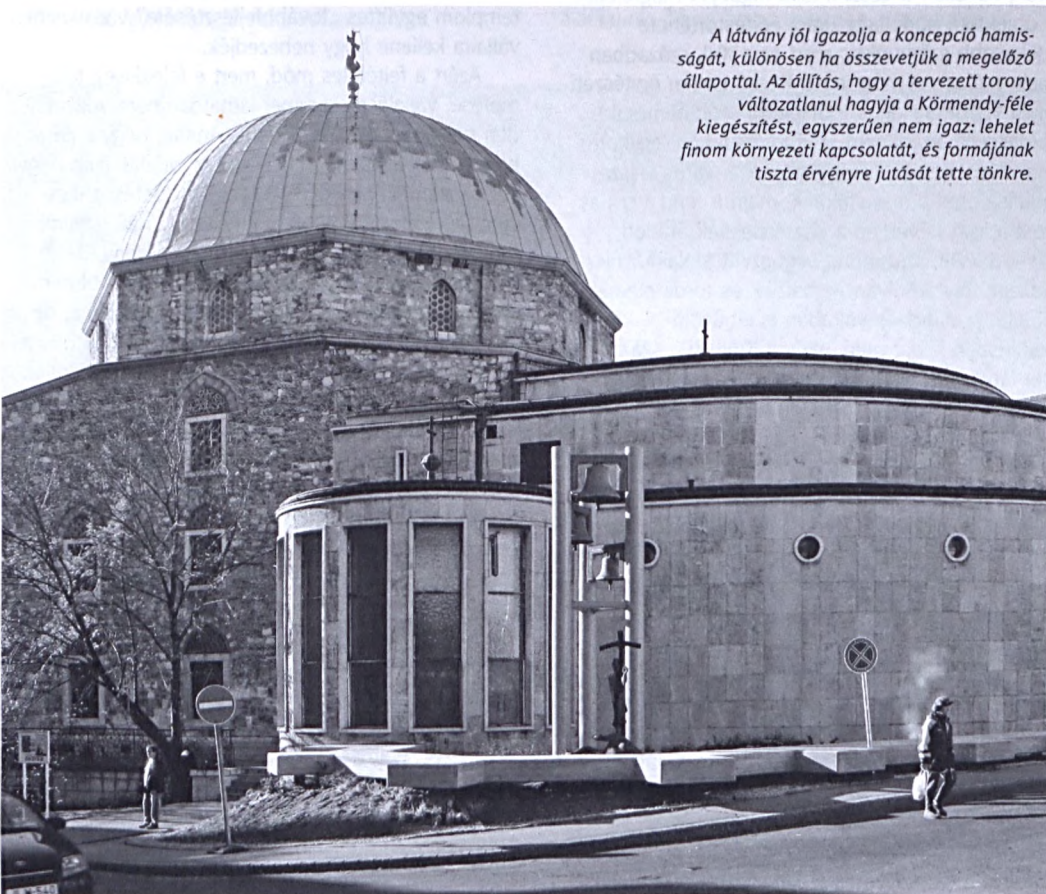
Itt is a félárboc alaphelyzet élezi ki a hibát: a nagy tömegű harangok agyonnyomják, nippé csökevényesítik a szobrot. Szent Bertalant mintázn — főként azóta, hogy Michelangelo az Utolsó ítélet freskón e mártír lenyúzott bőrébe rejtette önarcképet, megteremtve így a művészi önfeláldozás és szenvedés új ikonográfiai típusát — nagy kihívás. Lehet, hogy ez a tudat bénította meg a szobrász kezét, aki ezúttal is olyan plasztikát alkotott, ami nem jobb és nem rosszabb azoknál, amelyekkel az utóbbi időben, többnyire társszerzőként, benépesítette a várost.

A műegyüttes legkritikusabb részlete az önálló építészeti elemként a térszín fölé emelt, „lebegtetett” vízszintes betontömeg, a XIV. századi szentély alaprajzának öncélú, tudálékos, hivalkodó idézete. Műemléki szempontból épp oly abszurd, mint építészeti. A középkori faltömeg metszetét nem a műemlékvédelemben elfogadott, diszkrét felszínburkolási jelzéssel és nem is — az itt ugyancsak nem kívánatos — fölfalazásos rekonstrukcióval jeleníti meg, hanem lábakra állított mólót, horgászstéget konstruál a víztükör fölé. Csakhogy itt nincs víztükör, s ami a helyszín egyik legfontosabb adottsága, nincs horizontális terepszint sem. A meglehetősen erőteljes déli irányú lejtés a helyszín jellemzője, s ebbe Körmendy épülete magától értetődő természetességgel illeszkedik. Ezt a harmóniát brutálisan és teljesen indokolatlanul rúgja fel a betonidom, aminek kedvéért a környezet terepviszonyait meg kellett változtatni (hamisítani), s ami a legképtelenebb helyen támad neki az épület finom struktúrájának, elegánsan formált tömegének. A káros mellékhatások még hatványozódnak azáltal is, hogy a térszínemeléssel félíg be kell temetni (!) az épület lábazati szintjének ablakát, az épület és a betonkonstrukció csatlakozása pedig megoldatlan, mert megoldhatatlan.

A beruházásnak ez a részlete ékesszóló bizonyítéka a műemléki hatóság teljes szereptévesztésének, tehetetlenségének, leépülésének. Példátlan, mondhatnánk, ha nem jutnának eszünkbe olyan példák, mint mondjuk a székesfehérvári romkert közfelháborodásra elbontott védőtetőjéé. A pécsi betonstég hibái oly nyilvánvalóak, hogy az építész kénytelen maga próbálkozni azok építészeti eszközökkel történő elkendőzésével. Kavicslejtőt rakosgat, sziklakertet telepít, növényeket ültet szerkezetet álcázó rabcifal gyanánt. Ez már mindenhez méltatlan: a funkcióhoz, a tradícióhoz, a környezethez és magához a szebb napokat is látott építészeti pályához. Egyetlen enyhítő körülmény, hogy a torony és a körítés a tér fő nézetéből nem látszik. A kavicsgörgötteges, földhányásos kis virágos kerttel kiegészülve a „harangtorony-projekt” viszont a maga rejtettségében is valóságos modellje lesz a sziklakertek, szobaszökőkutak, zenélő dobozok, és egyéb pótszerek iránt vonzó parvenü plaza-ízlésnek. Számíthat is ezért a városlakók és a bábész turisták nagyobb részének tetszésére, amire — mint tudjuk — biztonságos marketingstratégiákat lehet építeni. Várost azonban nem.

Ha valakinek esetleg kétségei volnának a „sokszor öntörvényű alkotók seregét” vezénylő építész önfelelt ihletettsége felől, elolvashatja az általa fogalmazott ditirambust a *Pécsi Szemle* őszi számában. Az alkotó pihen, s megköszöni a hitet és a bizalmat. No nem a zsűrinek, hanem (a teljesség igénye nélkül) „a tőkének”, „a kérés kezű hegesztőnek”, „araszépségű lánynak”, „éles ásójú cigány kubikosnak”, „tűzpirosat festőnek”, „a hazának...”, „ANYÁNKNAK”.

Csak így, egyszerűen és velőtrázóan. ■

A látvány jól igazolja a koncepció hamiságát, különösen ha összevetjük a megelőző állapottal. Az állítás, hogy a tervezett torony változatlanul hagyja a Körmendy-féle kiegészítést, egyszerűen nem igaz: lehelet finom környezeti kapcsolatot, és formájának tiszta érvnyre jutását tette tönkre.

CSERI LÁSZLÓ

A hajbókoló élményharangláb

Ha a messzi távból hozzánk igyekvő hősünk, akit nevezzünk az egyszerűség kedvéért utazónak, városunkba érkezik, hogy megtekintse a legújabb nevezetességet, a főtéren álló, liftező, Szent Bertalan szobrával ékesített zenélő haranglábát, minden bizonnyal déli irányból közelíti meg a helyszínt. A Széchenyi tér aljáról semmit sem lát érdeklődése tárgyából, az ugyanis az egykori dzsámi, az időközben belvárosi templommá nemesedett épületegyüttes jótékony takarásában pihen. Bár utazónk nem szakértője sem az építészeti tereknek, sem a templomépítészetnek, sem azon belül a liftező haranglábak nagy családjának, még a szobrászatnak sem, ám a vizuális kultúrához valamilyen megmagyarázhatatlan vonzalmat érez.

Érzékenységének köszönhetően azonnal észleli, hogy kifejezetten előnyös a torony inkognitója, mert a tér amúgy is erősen jobbra billen, köszönhetően Hunyadi Jánosnak, aki talányos módon éppen itt kapott helyet rettenthetetlen lovával együtt, pedig, gondolja, lovagolhatna másutt is ebben a terekben gazdag városban.

Azzal tisztában van utazó, hogy a terek egyike-másika nem kizárólag a megállás, a gyülekezés, a kapcsolatteremtés, a menedék helye, ennél több lehet, akár műalkotás is; a Széchenyi tér talán ebbe a kategóriába tartozik, ha nem is a velencei Szent Márk vagy a párizsi Vendôme tér színvonalán. S miután a terek a város élő szerkezetének részei, ellentétben egyéb műalkotásokkal, sohasem befestettek: épületek, szobrok, szökőkutak, portálok tűnhetnek el, alakulhatnak át, vagy új alkotások emelkedhetnek bennük, rajtuk; jó példa erre a közeli Jókai téri patak jobb és balpartja. Utazó tehát fürkésző tekintettel közelíti a dzsámi felé, de semmi gyanúsat nem észlel, sejtí, hogy valahol mögötte lehet, de nem lóg ki sem oldalt, sem fölül, sem alul. A templomba belépve csinos kis leporellóból értesül a harangláb hollétéről és részleteiről, amelybe érdemes belefeledkezni egy kicsit, nézegetve a képeket, olvasgatva a szöveget, hogy a kellő ismerethalmazt kinyerve, jól felkészülten szembesülhessen magával a művel. „Szent Bertalan Harangtorony-Pécs” — olvassa a kiadvány tetején, „Mayer Mihály pécsi püspök és Kele Pál apát-plébános idején” — találja alul, kisebb betűkkel. Ha lapoz egyet, márpedig lapoz, kiderül, miért is volt égető szükség a műtárgyra. „A pécsi Széchenyi téri Belvárosi Katolikus Plébánia Templom egyházközsége harangszóra vágyott.” Világos megfogalmazás. A vágnak igen nehéz ellenállni, eluralkodik az ember lelkén, egyre csak gyötrí, előbb-utóbb elemésztí. A Széchenyi téren pedig hangszúlyosan jelentkezik a harangszó hiánya, emlékezik utazó, aki járt már itt korábban, hiszen a legközelebbi harang távolsága légvonalban innen a száz métert is meghaladja. Tisztában van természetesen azzal, hogy nem önmagában a harangszó az, amihez az egyházközség ragaszkodhatott, hanem a torony, amely a prospektus szerint „szimbolikus erejű, kifejezi a település, város összefogását, védelmez, őrködik, riaszt, ünnepel, gyászol, útbaigazít, találkahely, időtlenséget sugároz, győzelmet hirdet, büszkeségre sarkall, megbámulatja magát, csodát tevő hatalom,

látványosság, mementó, a hely szimbolikus jelképe, mindenkié: ottlakóé, látogatóé, koldusé, invadilusé (sic!), hadvezéré, szent életűé, börtönből szabadult új reménye, az anyáké, hívőké, nem hívőké, most születőé, jelt adóé, tüzet oltóé, a messzelátó emberé: a miénk.” Utazó pedig, különösen mert hívőnek és nem hívőnek, továbbá jelt adónak és messzelátónak érzi magát egyszemélyben, már alig várja, hogy mielőbb szembesülhessen az időtlenséget sugárzó szimbolikus jelképpel, mert, ha néhány perc erejéig is, de büszkeségre sarkalltnak szeretné érezni magát.

Miközben elindul a „börtönből szabadult új reménye”, a „csodát tevő hatalom” felé, önkéntelenül is tovább ugrik szeme a szövegen. „Számkra a toronyállítást sorsszerű is lett. Párhuzamosan megszületett több évtizedes munkánk eredménye: egyetlen lett a pécsi építészképzésnek. A toronyállítást volt az új képzés első próbája. Professzorok, tanársegédek, doktoranduszok összehajló feje, csillogó szeme, a közös alkotás sodra pattintotta ki a mozgó, változó, toronnyá magasodó alkotás gondolati szikráját, hogy lángra lobbantsa a pécsi hívők, a megrendelők szívét.” Utazó fülében — aki megélt néhány kurzust élete során —, ismerősen csengenek ezek a szavak, még jól emlékszik a „munkás, paraszt, értelmiség munkaverseny lázában ég” típusú irritációkra. Ezeken régóta átlát, nem hisz a sztahanovista típusú brigádmozgalmakban, a lángra lobbantott megrendelői szívekben. Összehajítja a leporellót, de a záró szakasz költői hömpölygésén mégiscsak megakad a tekintete, s átfutja az utolsó gondolatokat: „Köszönjük a hitet, bizalmat munkánk iránt mindenkinek: a tíz forintot adónak, a püspöknek, a bányásznak, a tőkésnek, a polgármesternek, a mestereknek, a kérges kezű hegesztőknek, a növényt ültetőknek, kőművesnek, a kisírt szemű özvegynek, izmos sportolónak, araszépségű lánynak, templomba járó öreg nénikének, okos mérnöknek, éles ásjú cigány kubikosnak, horvát lakatosnak, aki özve beszél magyarul, vezérigazgatónak, forró bronzot öntőknek, elektronika titkos tudójának, tűzpirosat festőknek, régészeknek, múltat őrzőknek, jövőt álmódónak, hívőknek... a békét hozóknak... az egyszívű pécsieknek... a Pécsét imádóknak... a hazának... ANYÁNKNAK.” Lelkét váratlanul, mélyen megérintik ezek a sorok.

Kibotorkál a templomból, hogy most már végre egy az egyben szembesüljön a csodával. Irigykedve pislant a szembejövő egyszívű pécsiekre, s hirtelen meglátja a tomyot. ANYÁNK! — szakad ki belőle önkéntelenül egy röpké kiáltás. A leporellón lévő rajz alapján finomabbnak, alig észrevehetőnek képzelte, ráadásul még otthon, az egyik internetes tervező rajzaira, és az egyik alatt az építész saját kezének írására, amely szerint „A lényeg a légiességben rejlik. Az egész ‚harangtorony’ koncepció az, hogy nincs harangtorony.” Akkor ezt ő azon-

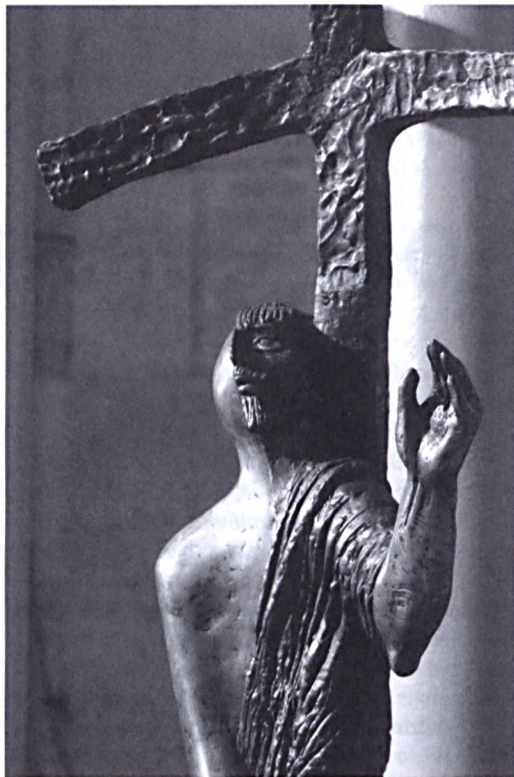
Közmű jellegű fedlapban három acélső láb.
A járom hajtását az oszlopokra rejtő bontható laptól
eltekintve szerkezeti lakatos munkákra jellemző kidolgozás.

nal megértette, az okos lány is vitt Mátyás királynak ajándékot meg nem is, itt ugyanarról van szó, s a tér alján még remélte, hogy odahaza majd a gyönyörűséges semmiről beszél az asszonynak, aki ugyancsak nincs már. De ami itt áll előtte, arról a legnagyobb jóindulattal sem állíthatná, hogy nincs, léte erőteljes és mellbevágó. Bumfordi, szürke alapozóval lekent, nagyipari gyártócsamokból, hőerőműből kiszuperált szerkezetre emlékeztető, ideiglenesen felállított tákolmány, amely remélhetőleg csak a végleges mű elkészültéig tölti be harangtorony funkcióját, reménykedik. A koncepció, amely elegendő volt ahhoz, hogy nyertes lehessen egy építészeti pályázaton, hamisnak bizonyult, morfondírozik magában utazó, bár erre már annak idején maga a zsűri is rájöhetett volna, hiszen az ígérvény kivitelezhetetlensége egyértelmű. Észreveszi a tövében álló Szent Bertalan, amely kisplasztikának talán nagyszabású, köztéri szobornak azonban jelentéktelen, méretét és művészi súlyát tekintve leginkább egy kerti törpe feladatkeret látszik betölteni ezen a tenyémyi ültetvényen. Bertalanról azt hallotta, hogy Itáliában, majd Örményországban hirdette az evangéliumot, ott lett Krisztus vértanúja úgy, hogy keresztre feszítették, megnyúzták, s utána lefejezték. A Sixtusi kápolnában, ahol utazó korábban járt egy téesz-küldöttséggel, Michelangelo úgy ábrázolja Az utolsó ítélet című képén, hogy egyik kezében kést, a másikban tulajdon bőrét tartja. A pécsi Bertalan talányosabb, nem egyértelmű, mi is történik vele. Leginkább kiöregedett artistának mutatkozik, gondolja utazó, aki fellépés közben erősen kiizzadt, ezért levetné ruháit, ebben azonban jelentősen akadályozza a kereszt, amit a fő attrakció, vagyis egy kigyón való egyensúlyozás közben valaki nem kevés rosszindulattal nekitámasztott a hátának. Ettől a kényelmetlenségtől próbál valamiképpen megszabadulni, és igyekszik minden áron fennmaradni a sikamlós Boa constrictor hátán, nehogy szégyenszemre lezuhanjon a virágágyások közé.

A cirkuszi mutatvány élvezetére azonban nincs idő, mert a gigantikus legő felkúszik a magasba, s elkezd harangozni, de miután a harangok súlyosak, az egész szerkezet jobbra-balra imbolyog. Igaz, nagyobb változatosságot mutat így, mint a pisai ferde torony, amelyet utazó élőben látott, mert az meglehetősen egyhangúsággal, mindig ugyanabba az irányba dől, alig érhető, miképp lehetett ezzel a gyenge teljesítményével világhírű. Az élménytorony viszont ebben az erektált, dülöngélős formációjában nehezen áttekinthető, állapítja meg utazó, aki tudja, hogy az ember körülbelül 60 fokos szögben érzékeli a területet vízszintes, s mindössze 27 fokban függőleges irányban, ami annak a következménye,

A templomban kapható leporelló hátoldala, mely azonosan megjelent a Pécsi Szemle 2004. őszi számában is. Innen tudhatjuk meg teljes bizonyossággal, hogy a szöveg szerzője az építész Bachman Zoltán. Az olvasmány nem jelentéktelen, az nagyon pontosan közvetíti az építész szándékait. A kritikák szerzőit nem véletlenül foglalkoztatta.

A megnyúztatott Szent Bertalan bronz szobra az ég felé tekint

hogy a két szem, különösen Baranyában, nem egymás fölött, hanem egymás mellett helyezkedik el. A megfigyelő ezért ösztönösen addig a távolságig megy hátra, amíg az lehetővé nem teszi számára a megfigyelt objektum e látószög alatti áttekinthetőségét. Az összetörlődő nézők is lép-nének hátrafelé utazóval együtt, de mozgásuknak

mögöttük az úttest szab határt, nagytestű buszok húznak el, veszélyeztetve testi épségüket. Látott ő már hasonló mutatványokat, zenélőóra-tornyokat, járt élményfürdőben, látványpékségben, Disneylandben, amelynek világa, ha nagyobb léptékben is, de talán a legközelebb áll a liftező haranglábhoz, s mindenütt akad valamilyen teresedés, ahol az emberek biztonságosan megállhatnak, fényképezhetnek, megbeszélhetik a látottakat, s aztán nyugodt körülmények között megvásárolhatják a produkció kicsinyített műanyag, porcelán vagy ehető marcipán változatát. Itt se tér, se marcipán. Ráadásul a kilengés nagyfokú bizonytalanságot kelt utazóban, a nézők egyike-másika is rémülten kapaszkodik párjába. Ha könnyű ám tartós műanyag látványharangokra cserélnék a bronzharangokat, gondolja, megszűnne a hajbókolás a püspökség és a polgármesteri hivatal irányába, a hangot pedig felvételtől, rejtett hangszórókon át lehetne biztosítani; az iszlám országokban is hangosan beszélők helyettesítik a minareteken a műezzzineket. Ebben az esetben voltaképpen a haranglábba nem lenne szükség, szűri le a tanulságot, s ha ezek után a torony teljes egészében belesúszna föld alatti tokjába, akkor néhány gyeptéglával vissza lehetne állítani a korábbi, jóval megnyugtatóbb állapotot. ■

A templom falának sem a múdomb, sem a vasbeton szerkezet nem csatlakoztatható korrekt módon, és ez ordító. A részletek megoldatlanok, a templom ablaka félig a kavicsba került.

nyák megasodó alkotás gondolái szikrékat, lángra lobbantva a pécsi hívt, a megrendelőt. Képe Pál székelybányászó kezére a pámpókón szót a hívt székelyt. Öv, véső felkése, náha csillogó vésőre munkáit. Magindította a ingóztó klasszikus mesterének. Gulácsi snak is a fanáziáját, aszem volt és lehatatlan nagymagárat álmodozt meg.

rias, mult vilálat, mely megkövült tradíciókba, pas műszi tudású, egyedül alkotó mértéke és eta pillanatok alatt megindította a látványosodó, liftező ecétszerkezet mozgását.

jú, Sándor szobrászművész Szent Bertalan ra jelentős alkotás: a térben pontos kijelölés yu rshézt, talán megfoghatatlan?

sten pont sem fér el a térben. A tér csak az sak: részben únik határtalanul, tulajdonképp-jűzőkbe, mint a pont.

hadtalan: kiterjedtelene: arról kiterjedtelene: tábun a végzetlen nagyság és végzetlen kicsiny-gyűzőt.

memcsak: végzetlen nagy, de végzetlen kicsiny is: az a parány, melyben teljes mérvében benne jante.

és a mindenség egyetlen ponton belül van." (Sándor: Tér és pont)

1 pont: Szent Bertalan mártír szobra, a nyúzott, szenvedő ember kirgát legyűző szobra.

nyúzó és felfüggesztő szobor-torony megjelése, rangok zűgűse toronyának szűk székelye.

1 László a felfüggesztő-torony kalapács ütése, iglett, kovacsminihelyek tüzet idezt friss tempójú

A szent-harangtorony együttese
 Alkotók: Bachman Zoltán, Bachman Zoltán, Bencsik Dániel, Schranz Mihály építész, Schukert József
 Lelajpachcsika: Pécsi Tudományegyetem, Pécsi Műhely Művészeti
 Ráthaly Sándor szobrászművész, Károly László, a te-
 ranyone szerzője
 Harangszékely: Gulácsi János
 Kőelőkész: OTSZ Fehér Károly, Fehérvári Károly, Breyer
 Vilmos György, Jurtka Péter Károly
 Kartográfusok: Farkas Béla

zenéjét földmérés-szerű gregorián ének idő-
 leneséget hirdető basszusos kórus, hogy a torony
 végző magasságba jutásig ismeri a csillag
 fényére feszíti be a B5 másodperces emelkedés
 kísérlet, hely: adva emmaron a fenséges
 harangzűgének, reggel, dében, este.

A megvalósulást, a tervezést, a szoboralítást a
 kivitelezést Kuki Toró koordinálta, szervezte,
 mozgatta a szobor öntvényét alkotók seregét.
 Az egyházközség elnökeként Mészáros János
 segítette munkánkat.

Bücsképpen: a világon nincs hálásabb dolog, ha a
 búcsú köszönettel járhat. Köszönjük a hitet,
 bizalmat, munkánk iránt mindenkinek,
 a tíz forintot adónak, a püspöknek, a bányászoknak,
 a tőkésnek, a polgármesternek, a mesternek,
 a kőművesnek, a kárpis szemű öbvegnyek, ismer
 sportolónak, az ösztönöző lányunk, templomban járó
 öngy néneknek, úton járóknak, éles ácsú
 cigány kubbaknak, horvát lakosoknak, aki öze
 beszélt magyarul, vesztépgazdónak, forró bronzot
 öntőnek, elektronika láncos tudósnak, társasjáték
 festőnek, népszerűnek, multat örökönek, jövőt álmo-
 dónak, hívőknek a beket hozóknak... az egyház
 páncsának... a Pécsot emelőknak a hazánk...
 ANYÁNKNAK.

Képe Pál székelybányászó kezére a pámpókón szót a hívt székelyt. Öv, véső felkése, náha csillogó vésőre munkáit. Magindította a ingóztó klasszikus mesterének. Gulácsi snak is a fanáziáját, aszem volt és lehatatlan nagymagárat álmodozt meg.

rias, mult vilálat, mely megkövült tradíciókba, pas műszi tudású, egyedül alkotó mértéke és eta pillanatok alatt megindította a látványosodó, liftező ecétszerkezet mozgását.

jú, Sándor szobrászművész Szent Bertalan ra jelentős alkotás: a térben pontos kijelölés yu rshézt, talán megfoghatatlan?

sten pont sem fér el a térben. A tér csak az sak: részben únik határtalanul, tulajdonképp-jűzőkbe, mint a pont.

hadtalan: kiterjedtelene: arról kiterjedtelene: tábun a végzetlen nagyság és végzetlen kicsiny-gyűzőt.

memcsak: végzetlen nagy, de végzetlen kicsiny is: az a parány, melyben teljes mérvében benne jante.

és a mindenség egyetlen ponton belül van." (Sándor: Tér és pont)

1 pont: Szent Bertalan mártír szobra, a nyúzott, szenvedő ember kirgát legyűző szobra.

nyúzó és felfüggesztő szobor-torony megjelése, rangok zűgűse toronyának szűk székelye.

1 László a felfüggesztő-torony kalapács ütése, iglett, kovacsminihelyek tüzet idezt friss tempójú

"Dülop: mennyi állat,
 Dúlop: sugar a hullintakon,
 Dúlop: a hullat helytelen,
 Dúlop: kü a verőközvetlen,
 Dúlop: lefegőtt megasszó,
 Dúlop: menti a másik elnyű,
 Dúlop: emakustelés karigén,
 Dúlop: hely a levegőben,
 Dúlop: nyugaton a vesztégen
 Dúlop: a benne kezdődik
 (Wolros Sander: Dúlop)

Szent Bertalan Harangtorony - Pécs

Műve Mihály pécsi püspök és Kuki Toró székelybányászó kezére a pámpókón szót a hívt székelyt. Öv, véső felkése, náha csillogó vésőre munkáit. Magindította a ingóztó klasszikus mesterének. Gulácsi snak is a fanáziáját, aszem volt és lehatatlan nagymagárat álmodozt meg.

rias, mult vilálat, mely megkövült tradíciókba, pas műszi tudású, egyedül alkotó mértéke és eta pillanatok alatt megindította a látványosodó, liftező ecétszerkezet mozgását.

jú, Sándor szobrászművész Szent Bertalan ra jelentős alkotás: a térben pontos kijelölés yu rshézt, talán megfoghatatlan?

sten pont sem fér el a térben. A tér csak az sak: részben únik határtalanul, tulajdonképp-jűzőkbe, mint a pont.

hadtalan: kiterjedtelene: arról kiterjedtelene: tábun a végzetlen nagyság és végzetlen kicsiny-gyűzőt.

memcsak: végzetlen nagy, de végzetlen kicsiny is: az a parány, melyben teljes mérvében benne jante.

és a mindenség egyetlen ponton belül van." (Sándor: Tér és pont)

1 pont: Szent Bertalan mártír szobra, a nyúzott, szenvedő ember kirgát legyűző szobra.

nyúzó és felfüggesztő szobor-torony megjelése, rangok zűgűse toronyának szűk székelye.

1 László a felfüggesztő-torony kalapács ütése, iglett, kovacsminihelyek tüzet idezt friss tempójú

BÓDI JENŐ

Harang a téren

A szent és a dizájn a dzsámi mögött

„A nap pontos időbeli szabályozásának eredetét talán a kolostor harangjának zúgásában találhatjuk meg” — írta még a nyolcvanas évek közepén Anthony Giddens, angol szociológus a modern társadalmak tér- és időbeli szerveződését vizsgáló könyvében, ahol az idő racionalizálódását és a munkaidő kialakulása következtében történt áruvá válását elemzi.¹ A szociológus kíméletlenül racionális és modern értelmezése ez a templomaink tonyaiban rejtőző harangok hangjáról. Miután az időt az újkor homogenizálta és mérhetővé tette, a harangszóra is úgy tekintünk, mint az idő szegmenztálására és uralására szolgáló órák és gyárszirenák hajdani előzményére: ahogyan a szent idejét felváltja a profán idő, ugyanúgy alakul át a harangzúgás is pusztán akusztikai jellé.

De a harangszó által bejárt tér is megváltozik:

„A harang egyszer csak elhallgatott, az ország egészét felrúzó zaj elültével nyomott csend vette át az uralmat. Finom eső szítált (...) Criquetot-ban az emberek elidőztek a frissen kirakott falragasz előtt:

— Úgy látszik, most harmincmilliót akarnak.

— Nem kell minden rémhírt elhinniük — kiáltottam.

— A *Le Matin*-ban olvastam — válaszolt beszélgetőtársam.”

A *média története* című, közelmúltban megjelent könyv szerzői ezzel a kis szövegrészlettel próbálják érzékeltetni a teret egyre inkább átfogó modern média hatását a XX. század elejéről.² A fenti idézetből azonban azt is kiolvashatjuk, hogy André Gide-et — hiszen az ő egyik írásának részlete ez — Normandiában még 1914-ben is a félrevert harangok tájékoztatták a háborús mozgósításról. Csupán néhány évtized és a következő nagy európai háborúról szóló (dokumentum)filmekben már az adásukat váratlanul megszakító rádióállomások közleményei és légvédelmi szirenák visítása jelzik, hogy a belkott teret fenyegető veszélyek eloldódtak a konkrét helybeliségtől.

„A térben pontot kijelölni iszonyúan nehéz” — az előbb említettek fényében tehát nem tűnik indokolatlannak a belvárosi templom harangtornyának avatására készült színes és meglehetősen patetikus hangvételi szóróanyag felvetése.³ A kis kiadvány a továbbiakban azonban mintha elfelejtene válaszolni e súlyosan exponált kérdésre — leszámítva a toronyállítás sorsszerűségére, vagy a multicég és az egykori bányász, professzor és tanársegéd, kubikos és polgármester valamiféle népfrontos jellegű lokálpatrióta összefogására tett, némileg zavaros utalásokat. Am arról viszonylag keveset mond, hogy melyek is lehetnek azok a kapcsolódások, nézőpontok, amelyek meghatározzák a tér egy pontját, adott helyét, így a Széchenyi téren álló vadonatúj, és talán nem véletlenül, éppen szeptember 11-én felavatott liftező toronyszobrot, haranglábat.

Még a legkézenfekvőbb választ talán a torony-avatás előbb is említett dátumában kereshető. Szeptember 11-én — amely nap mára már két, egykor New York-ban magasodott torony lerombolása miatt az értelmetlen pusztítás dátuma lett — egy magyarországi templom harangtornyot kapott; ez áll a sajtótudósítások száraz tényanyagában. A történet persze nem ennyire egyszerű, különleges például a helyszín: hiszen egy régi keresztény templom helyére és köveiből épült mohamedán dzsámiról van szó, amely ma (közszájon forgó megnevezése ellenére) ismét egy katolikus gyülekezet otthona. A pogányok által megölt Szent Bertalan, a hely középkori védőszentjének szobra és a dzsámi helyén állt középkori templom újra kirajzolódó alaprajza a kevésbé tájékozottaknak is felidéz, s hangsúlyozza a hely keresztény történelmét. S a harangszó tán még tűnődésre is készíthet: azzal, hogy a templom visszakapta harangját, e tájon talán tényleg véget ért egy több évszázados történet, a hely keresztény és muzulmán rétegei békésen megférnek egymás mellett. A civilizációk közötti összecsapás e lokális változatának befejeződését a tér másik sarkából Hunyadi János szobra is elégedetten nyugtázhatja, némiképpen saját érdemének is betudva a dzsámi mögött rendszeresen előbukkanó harangot.

Ez a talán emlékeztetőpolitikainak nevezhető magyarázat ugyanakkor nem nagyon vet számot azzal, hogy az új, látványos és műalkotássá tett haranglábra nap mint nap sokkal hétköznapiabb és banálisabb tekintetek is vetődnek. A Széchenyi tér és a dzsámi maga is egy képi konvenció, a Pécs azonosítására szolgáló néhány sztereotípiá egyike, amelynek eddig csak egy ismert és bejáratott nézőpontja volt. Ez pedig a dzsámi frontális nézete, ahogy azt a képeslapokról és a térről készült fotók tucatjáról is ismerjük. A „pátemoszter”-haranglábat a Széchenyi tér és a belvárosi templom egy eddig

Kiskert a Széchenyi tér sarkában — mindez műdombként —, benne a kert díszje: harangtorony szoborral. Vagy a domb-kert az aránytalan megoldás posztamens hiányát igyekszik pótolni? Habár a zsúri és a tervező ebben a megoldásban látták megoldottnak, hogy a téren a motívumok ne szaporodjanak, a motívum mégis letagadhatatlanul megjelent, de sem a térnek, sem a templomnak léptékében nem értékelhető.

Mázolt acélkorong: fedlap, vagy lábazat? Esetleg posztamens? Az amúgy is zavaros sziklakerttel való zavaros kapcsolata a sok megoldatlan részlet közül is a legszembeütőbb.

rejtőző, közömbös, hátsó és pusztán közlekedésre használt zónáját alakítja át látványosá, attrakcióvá.

A tér északkeleti sarkában teremtett új „pont” immár azt is jelezheti, hogy a történelmet, örökséget felértékelő, mindig és mindenhol helyi különlegességeket kereső, s ezáltal a tereket, helyeket előszeretettel historizáló és esztétizáló, a látványteremtés szakértői által irányított sajátos turista-teltekintet — ahogy John Urry, a turizmuskutató élő klasszikusa nevezi ezt a tapasztalatot — kiterjed a tér egy újabb, attól eddig érintetlen szeletére is. A megyei lap hasábjain az építész az Eiffel-torony példáját hozza fel a kételkedőknek, az idegenforgalmi szakember és a laikus egyaránt a városnéző túrák új eleméről beszél. Így az új haranglábat, melynek feladata immár nem az idő jelzése, és nem is a bennünket fenyegető veszélyeké, új funkcióval rendelkezik: küldetése immár annyi, hogy számtalan (mozgó)képpé kell válnia a ráirányított fényképezőgépek és egyéb képrögzítők optikáiban. Vagy az, hogy választható és rögzest e-mailben elküldhető képeslap legyen a város honlapján”...

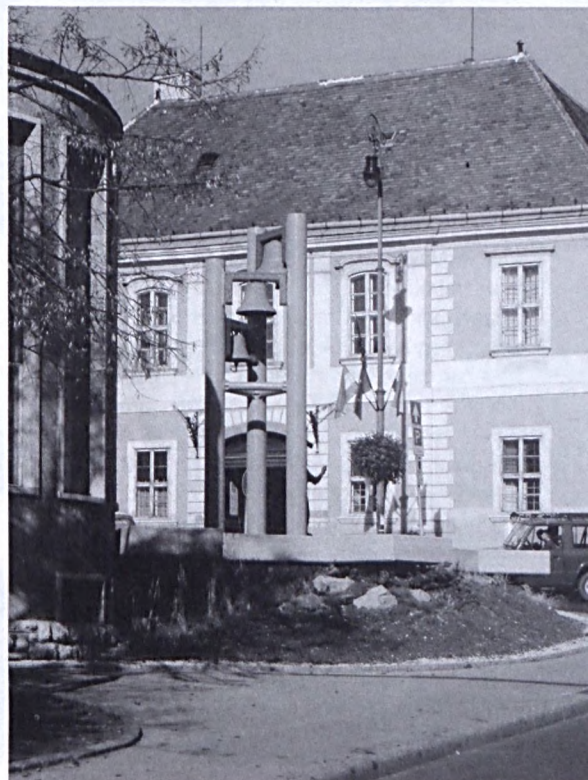
A harangjáték és a lift indulása előtt néhány pillanattal felgyullad egy kis sárga lámpa a templom oldalán. Mintha a kamerák bekapcsolására akarna figyelmeztetni.

1 Anthony Giddens: *The Constitution of Society*. University of California Press, Berkeley and Los Angeles, 1984, 144.

2 Frédéric Barbier — Catherine Bertho Lavenir: *A média története*. Osiris Kiadó, Budapest, 2004, 169.

3 *Szent Bertalan Harangtorony – Pécs*. Szerkesztette: Bachmann Bálint és Bachman Zoltán. Grafika: Benedek Barna. Pécs, 2004. 09. 11.

4 Mellesleg megjegyezzük, hogy a www.pecs.hu honlapon még november közepén sem lehet képet mellékelni az új opcióhoz.

VARGA ÉVA

Egy torony, mely nem mutat irányt...

Az alkotók szerint a mű együttesként értelmezendő. Az összkép mégis zavaros az elemek tartalmi viszonyában és arányaiban is.

Ennek pedig éppen a templomtorony és a harang funkciójából következnek a legfőbb okai.

A templomtorony a benne lévő haranggal mindig is a körülötte élő közösség életének fontos része volt, a kívülállók útbaigazítója, továbbá az idegen közösség szabályaihoz való alkalmazkodás, az integrálódás segítője. Nem véletlen, hogy a harang szinte mindig a templomon belül talált helyet, ha pedig nem — például egy haranglábban —, akkor az egészen más funkciót, egyéni és közösségi viszonyulást eredményez. Ezért nem meglepő, hogy szinte egy időben azzal, hogy a pécsi dzsámi leendő új harangtornyának terve napvilágot látott, a szakemberek egy részének tiltakozásáról szóló hírek is azonnal felröppentek. A viták előterében elsősorban azok az elképzelések, vélemények álltak, hogy ha a Belvárosi templom harangtornya meg is épül, annak műemlékvédelmi, építészeti és városvédő szempontból is leginkább egy „láthatatlan”, szinte észrevehetetlen toronynak kellene lennie. Ez egyébiránt egybeesett a tervezők ígéretével, miszerint a pályázati tervükben rajzolt harang úgy van ott, hogy szinte nincs is. Természetesen nem lehetett a torony minaret, és nem csak a műemlékvédelem szabályozásai miatt, hanem azért sem, mert ez a katolikus harang funkcióját kérdőjelezte volna meg. De nem lehetett közvetlenül az épületre felhúzott vagy az épülethez illesztett tömör torony sem, mert az óhatatlanul változtatott volna a dzsámi, és így a Széchenyi tér arculatán is.

Az egyház kitartó szándéka mellett legbiztosabbnak az látszott, hogy egy olyan torony épülhet meg, amely nem tömör, hanem áttetsző, nem tapad a dzsámihoz, hanem külön áll attól, s nem archaizál, hanem vállalja a mai korban születettségét. Mindezek kicsit Mátyás király és az okos lány meséjére emlékeztetnek, és felvetik a kérdést, hogy ha valódi funkcióját, értelmét a jogos előírások, szabályzatok miatt betölteni nem tudja majd, pusztán az esztétikai funkció elég lesz-e ahhoz, hogy a torony ne csak a fizikai, hanem a mentális és a közösségi térben is megtalálja a helyét. Ha nem jelzi majd az időt minden órában vagy „fertályórában”, elhelyezkedésével, a térből való kiemelkedésével pedig nem igazít útba, és olyan társadalmi eseményeket sem jelez, mint az esküvő vagy a temetés, milyen szerepet talál majd magának, milyen szerepet találunk majd mi, emberek neki?

A megvalósult harangtorony igazolja ezeket a kétségeket. Közösségi funkcióról a misére híváson kívül nincs itt szó, a reggel-délben-este megszólaló zene- és harangszó elsősorban a turistáknak és a báméskodó itt élőknek szól, hiszen a szomszédos Városháza harangja „elintézi” a többi időjelzést.

A dzsámi zenéjét ráadásul egyáltalán nem, és harangszavát is csak teljes csendben lehet hallani a tér minden pontjáról, csak ha viszonylag közel megyünk hozzá, ami még inkább gyengíti funkcióját. Nem válik tehát sem a mentális, sem a közösségi tér részévé. Marad az esztétikai funkció.

Ez azonban újabb nehézségeket vet fel. Az évszázadok során számos alkalommal átépített, lebontott és újjászületett Szent Bertalan plébániatemplom, majd Gázi Kászim pasa dzsámija nem könnyíti meg az építész dolgát, a meglévő templom- és tércarulatot védő szabályozások pedig még további nehézségeket okoznak. A tervező *Bachman Zoltán* és csapata, valamint a szobrot készítő *Rétfalvi Sándor* igyekeztek minden olyan elemet figyelembe venni, kihasználni és beilleszteni a megvalósuló harangtoronyba, amely a múltat összekötheti a jelennel és a jövővel, amely visszanyúl a gyökerekhez, miközben nagyon is újat hoz létre. Ezért kerülhetett az alap az egykori, középkorban épült Szent Bertalan templom szentélyének közepére, ezért ábrázolhatja a harangtorony szobra a szőlőhegyek és tímárok védőszentjét, a különösen kegyetlen módon vértanúhalált halt Szent Bertalant, mint ahogyan ezért mozgathatja különleges építészeti megoldásként egy földbe rejtett lift, és épülhetett a torony acélsövekből.

De minden feltételezett jó szándék ellenére is, a harangtorony a dzsámitól különálló, idegen építmény maradt. Hiába a gondolati mag, a vallási és történelmi hagyományok, események és legendák szem előtt tartása, ez a torony anyagában, formájában, méretében és stílusában sem válaszol a dzsámi által feltett kérdésre. Mint az okos lány Mátyás király meséjében: tiszteletben tartva a megköteket, kibújik a válaszdás alól.

Ennek ellenére, ha megtalálják, biztosan sokan nézik és hallgatják majd meg, hogyan harangozik a dzsámi új harangtornya. Az egyértelműnek vehető déli harangszón kívül azonban a reggeli és az esti harangzás időpontja a nagyközönség számára bizonytalan. A dzsámi látogatói ugyan rálehetnek egy kis füzetre, amely a toronytervezés és -állítás körülményeit, nehézségeit és annak „emberpróbáló” voltát taglalja, de ez a kis tájékoztató is megelégszik a „reggel, délben, este” időpont-megjelöléssel. Ehelyett a hatalmas érzelmi töltetű, alanyt, állítmányt és jelzőket halmozó, az építész tervezők által készített leírás helyett a turistáknak és az érdeklődőknek inkább hasznára válna egy szerkesztett, a legfontosabb információkat és leírást tartalmazó útbaigazítás, mint ez a mostani, olykor pátoszba hajló, pusztán érzelmi indíttatású leprellő. Ha már a torony nem igazít útba... ■

A pécsi Belvárosi plébániatemplom, azaz a dzsámi újonnan épült harangtornyának igazi helyét és szerepét nehéz megtalálnunk. A dzsámi épülete olyan, mintha egyszerre volna egy hatalmas szobor és fal, mely díszíti, uralja, de le is zárja a teret. Uralja, de nem uralkodik rajta. Stílusában, jellegében különbözik a körülötte álló összes építménytől, mégis, mintha kijelölné számukra a viszonyítás koordinátáit. A Széchenyi térre érve lehetetlen nem a dzsámi épületére figyelni először, s hozzá viszonyítani a tér többi elemét, pedig már az épület stílusbeli és formai sokfélesége is megdölgöztatja a szemlélőt.

Mindezek miatt sokan vegyes érzelmekkel fogadták a tervet, miszerint a dzsámi új harangtornyot kap. Egyrésztől fontos, és általában jó, ha a lakóhelyünk, városunk valami újjal gazdagodik, ami emeli szépségét, erősíti a hozzá való kapcsolódásunkat. Másrészt mindeddig nem tűnt úgy, hogy a dzsámiról „hiányozna” bármiféle torony vagy harang, hogy attól bármennyivel is templomabb lenne, még ha tudjuk is, a keresztény templom általában nem létezhet harang nélkül, s hogy a Belvárosi templomnak a XVIII. századtól hozzávetőleg két évszázadnyi időre volt is tornya. Az egyház álláspontja — miszerint harang kell — ettől persze érthető. És természetesen nem zárható ki, hogy létezhetne egy olyan megvalósítási forma, egy olyan harangtorony, amely helyet talál a dzsámin vagy a dzsámi mellett. A megvalósulás után azonban még nehezebb elképzelni ennek a módját, mint azelőtt.

Zerkovitz: A csókos asszony

Rendező: Béres Attila

Pécsi Nemzeti Színház

2004. október 31.

ZÁBRÁDI MARIANN

Tudod, hogy nincs bocsánat

Zerkovitz Béla a magyar operettirodalom Zámbo Jimmyje lehetett a XX. század hajnalán. Kassák Lajos kortársa volt, mindketten a jó kis magyar ugaron látták meg a napvilágot, mégis mintha egy teljesen más bolygó hordta volna őket a hátán. Zerkovitz operettjei közül szinte csak A csókos asszonyt tűzik honi színházaink műsorukra, hízelgő slágerei viszont az idősebb korosztály fülében még a Jimmyt megelőző gramofonos, rádiós korszakból szinte mind ismerősen csengenek. Jó oka kell lenni egy rendezőnek, hogy górcső alá vegye e remekművet. A békebeli Pest maszlag kevés, Molnár Ferenc, Szép Ernő és mások míves meséket mondanak róla novellában, regényben, színdarabban, zenével vagy anélkül.

Érthető hát, hogy a fiatal, operettben járatlan rendező, Béres Attila első gondolata a darab olvastán, hogy fel kell forgatni, lehetőleg fenekestül. A szimpla kis sztorit, az édesbús, bárgyú dallamokat ellensúlyozandó, hatalomra lépteti Hitlert, meg ilyesmi, de ezt csak az tudhatja, aki a bemutatót követő néhány előadást látta, egészen addig, míg el nem híresült, hogy így még nézhetetlenebb az előadás, s nem csak az operettirajongó célközönségnek, hanem ámblokk, ahogy van. A bölcs színigazgató közbelépésére ímígyen a koncepció kigyomlálatott, s mára maradt az édesbús maszlag.

Pedig a színpadon zihál Novák Péter a Megasztár Robin Hoodja, Gubás Gabi, napjaink egyik legfelkapottabb pesti színésznője, s a Pécsi Nemzeti Színház színe, java és összes kóristája.

És itt álljunk is meg egy pillanatra. Mert a színész szent. A színészt, ha megcselekszi a tőle telhetőt, bántani nem szabad. S ezek a színészek azt gondolom meg is tették. Nagyjából. Csak az nem megy szinte senkinek a szorgos seregből, hogy énekel, táncol meg érthetően beszél is. Novák Péter Dorozsmay Pista szerepében a bohém és felkapaszkodó zeneszerzőt alakítja, aki bár szereti és feleségül is akarja venni a Józsefváros üdvöskéjét a friss és ropogós színésznőcskét, Pünkösdy Katát, mégis képes az eljegyzés előestéjén a kaszinóban zálogba venni a jegygyűrűt, amit aztán majd persze kis segítséggel visszaszerezve felhúzza ám araja ujjára. Novák olyan szép svihák, hogy az csuda. Sudár termete, izgi kis copfja, hosszú fekete lódene szemnek gyönyör. Én nem is értem, hogy miért nem dalol rendesen, pedig tud, (persze operettet nem tudom próbált-e már) vagy miért nem lapátol kicsivel többet az érzelembe. Valószínű, mert maga sem hiszi az egészet. Novák Péter szeretetre méltó, tehetséges autodidakta, sok jót csinált már zenében, táncban, koreográfiában, valószínű az operett műfajában nem kell feltétlenül erőlködni. Gubás Gabi sem remekel osztályon felül, s így a szürke átlag képében mondhatni az előadás homogén, kiegyensúlyozott.

Igazán színészi munka az általam látott előadásban N. Szabó Sándoré báró Tarpaty szerepében volt. N. Szabó igazi úriember, csak mint az életben, semmi cicó, meg púder, meg habverés.

Visszafogott, ízléses, értem, hogy ő a reménytelenül szerelmes, ám annál diszkrétebb és szemérmesebb férfi hiteles alakítója, aki mecénása lehetne a pillanatokra megrészegült csalódott árvának, de a

lélke mélyén végig tudja, hogy a csábítás estélye, hiába szép ruha, pezsgő, meg úri társaság, csak álom, szép álom marad számára.

Stenczer Béla alakítja az árva Kata nevelőapját, ő a Józsefváros hentese, az igazi Kubanek-féle szafaládé receptjének tudója, az érző és mindenre védelmező lovag, nincs is vele semmi baj, de amikor Tevje a tejesember szerepét alakította egy másik ismert zenés darabban jó régen, s még egypárszor azután is — láttuk már ezt a figurát. Stenczer például meglepően jól táncol és énekel. Partnere Unger Pálma, Hunyadiné szerepében nagyon erőlködi, nem tud percre sem természetes lenni. Valami nem stimmel vele. Kár. Vannak még ziccer szerepek. Ilyen lehetne Ibolya Ede képében az őt alakító Urbán Tibor. Ám sem nem énekel, sem nem táncol s nem is játszik rendesen. Rica Maca szerepében Lesznyák Katié lehetne a legfőbb jó, mindenki szerelme, de legalább a szeretete azért a sok jóért, amit egy orfeumtáncosnő tud nyújtani az őt körül zsongó férfiaknak. Lesznyák azonban — pedig operett tagozaton végzett, talán ő egyedül a társulatban, ő lehetne a profi — oly suta a reá osztott szubrett szerepben, hogy fáj látni. Lehet, hogy neki csak a primadonna megy.

No és az angyalok. Ottlik Ádám és Sztankay Orsolya. Nekem úgy tűnik, hogy ők lennének a

koncepció a színpadon. Vigyázzák e sok kedves és szerencsétlen sorsú józsefvárosi álmát és álmait, de sehogy sem jön össze, mert szemlátomást senkinek sincsen a színpadon a transzcendensre igénye. Egészen más síkon zajlik itt az élet.

Ahogy Nicolas Cage Az angyalok városa című filmben örökdió a földi halandók angyaloként Meg Ryan felett, az igen, annak van értelme. Itt, az ütött-kopott Józsefváros idéző közegben azonban olyan indokolatlan körülbelül, mint egy Kassák szabad vers, vagy egy konstruktivista festmény lenne. Ha arra törekszünk hogy a rendezés stílusával, az ezt támogató díszlettel és jelmezzel a korhű valóságot szimuláljuk, akkor az angyalok sétálgatása, emeleten földszinten egyaránt nevetséges. Nincsen itt az égvilágon semmi szürreális, semmi mély, csak a szirupos nyomor. Csak arra tudok gondolni, hogy a díszletben a félkész háztető is a realista ábrázolás egyik aprócska eleme, tudniillik, hogy itt építkeznek is. Lehet, persze, hogy melléfogtam, és tényleg nem készült el a díszlet, s ebben az őskáoszban ez alig feltűnő, mindenesetre Béres utolsó kapaszkodója, a koncepció angyaleleme is dugába dől. Volt olyan néző, aki észre sem vette az angyalokat a színpadon. Jó neki, legalább egy fejtoréssal kevesebb jutott számára, élménynek ugyanis kevés, mert játék számukra nemigen adatott, a szimpla lödörgésben meg sokszor úgy tűnt, mintha láb alatt is lennének.

„Végül a nép. Az istenadta.”

FOTÓ: TÓTH LÁSZLÓ

De megette a fene azt az operettet, ahol két angyalt is fel alá kell masíroztatni, hogy az előadás érdekes legyen.

Végül a nép, az istenadta. Valószínű, hogy a Pécsi Nemzeti Színházban már csak az ősröbbités segítene azon az eredendő bűnön vagy bajon, hogy a tömeg, a csoportos szereplők, az ég világon semmit nem csinálnak a színpadon, illetve hogy csak imitálják a mozgást, a párbeszédet, mindent csak „lejeleznek”. Diszkrétan megbújnak, mintha ott sem lennének. Egy nagyoperett esetében ez tömegkatasztrófa. Tudom, hogy a tömeget alkotó szereplők nagy része, ha nem egészen, mind kórustag. De szinte senki nem kezdő, s ezzel nem a korokra szeretnék utalni, hanem a tapasztalatra. A színpadi tapasztalatra. Vagy arra a készségre, ami az emberben kifejlődik, ha egy adott közegben mozog éjt nappallá téve, ne adj isten mindennapi kenyérének feltétele. Bár ha a keserves kenyér ilyen kevésből is megvan, a rendező meg nem üldöz ki a világból, amíg élő figurát nem alakítasz a színpadon, addig minden hiába. A Kórus, mint a görög drámában, csak áll és, néz, és szaval, nótáz, ha kell.

Minden egybevetve a pécsi Csókos asszony egy komoly műhiba. Nem tudom, hogy Zalaegerszegen, vagy Miskolcon, ahol az utóbbi időben játszották, mi a helyzet. Túl sok jót nem tudok elképzelni. Talán ha annyiban, amennyiben a rendező tapasztalatlansága révén kigyomlálódik a rengeteg felesleges giccses sallang, és rá tudja venni szereplőit, a szépen csengő, jól érthető éneklésre, laza táncos mozgásra, esetleg kis humorral fűszerezve, vagyis hogy az operett műfaj alapvető elemei ne legyenek kérdésesek, akkor talán lehet jobb a végeredmény. Ha a jelmezek és a díszlet is nem egy félbehagyott színtelen tákolmány benyomását keltik, hanem tényleg arra a fene nosztalgikus századelős hangulatra hajznak, talán akkor lehet jobb, hihetőbb, fogyaszthatóbb. Mert egy ilyen estétől, amit egy operett nyújthat, a néző nem vár mást, csak hogy ne kelljen a szünetekben és hazafele is bosszankodnia, zsörtölődnie a párjával a horkincázás és a látotak miatt.

P.S. Tudom, hogy úgy illt volna, hogy a másik szereposztást is megnézzem, de nem és nem és nem.

Író: Zerkovitz Béla, Szilágyi László
Rendező: Béres Attila

Vezényel: Somos János Csaba, Cser Miklós

Játsszák:

Pünkösdy Katalin - Stubendek Kati, Gubás Gabi
Dorozsmay István - Gregorovics Tamás, Novák Péter
Tarpataky András (báró) - Balikó Tamás, N. Szabó Sándor
Ibolya Ede (Ibolya) - Ottlik Ádám
Fiú angyal - Ottlik Ádám
Ibolya Ede (Ibolya) - Urbán Tibor
Fiú angyal - Urbán Tibor
Hunyady Rita (Rica-Maca) - Lesznyák Katalin, Herczeg Adrienn
Kubaneck Helmuth (Kubaneck) - Stenczer Béla, Lipics Zsolt
Salvator Philippo (Salvator) - Rázga Miklós
Hunyadi Evermódné (Hunyadiné) - Unger Pálma
Nagy Mária (Marcsa) - Tadiccs Ágnes
Nagy János (János) - Domonyai András
Csipcsala Béla Géza (Csipcsala) - Kovács Dénes
Lány angyal - Sztankay Orsolya

Karigazgató: Witterle Gábor
Díszlettervező: É. Kis Piroska
Jelmeztervező: Bánki Róza
Koreográfus: Duda Éva
Dramaturg: Sirokay Bori
Zenei vezető: Somos János Csaba
Korrepitőr: Horváth Judit, Baja Mónika
Ügyelő: Domján Mária
Súgó: Wolford Annamária
Asszisztens: Cserép Judit

ZÁBRÁDI MARIANN

„Tudom, hogy kell lenni, de nincsen hozzá

Szilágyi Eszter Anna vezetésével nemrégiben megalakult Pécsen az Ármékszínház Egyesület. Kiáltványában közzétett sorai, és a Harmadik Színházban látott Közéleg az idő című színházi előadásuk mindenképpen reakcióért kiáltanak. „Amit létrehozunk, nem kívánjuk piacra dobni, hiszen törekeny valami, amit próbafolyamat, valami-féle szellemi processzus során hozunk fel, amelynek során elmerülhetünk a még nem teremtett világok valamelyikében, tejes személyiséggel akár, a világrahozatal legcsekélyebb reménye nélkül... a brain storming vad áramában veszélyesen élni bátorság, önvizsgálat, elkülönülés, empátia — kulcsszavak az előadások létrehozásában. Mi *feketelábúak*, rabszolgák vagyunk, saját művészi ösztönkésztetésünk kényszermunkásai. Csak a saját gondolatainkat tudjuk gondolni”

Ezek nem eretnek, nagyon is helyénvaló gondolatok, mondhatni a jó színházcsinálás katekizmusának alapjai lehetnek. Kicsit megkésztet, utánérzéses, még korszerűtlennek is tűnhet, közhelyes is, mint a nagy igazságok általában, ám nagyon is igaz.

A nagy mogul, Peter Brook egy 1966-ban megjelent cikkében is például hasonlóan gondolkodik, amikor arról ír, hogy „egy jó előadás a hit egy pillanatát hívja elő a nézőben, egy rossz előadás senkit sem győz meg. A változó világ állandóan mozgásban levő dolgai között semmi sem olyan változékony, mint ez a közeg, amely a különböző számú, életkorú, ízlésű, társadalmi osztályú, háttérű közönséggel minden este újra teremtett kapcsolatból meríti életét.” Élő frissességről beszél Peter Brook, erre vágy Szilágyi Eszter Anna is 2004-ben,

a néző kizökkentését, kimozdítását kívánja elérni, melyen át egy új gondolathoz, kérdéshez, új ösztönzéshez, új tudatossághoz juthatnak el. Szándéka, nyilvánvaló, s a szintén az 1960-as évekből idecitált Grotowski-féle szegényszínházat idézi fel. Grotowski a színházi eklekticizmust megelőgelve, hadat üzent a konvencionális színháznak, s száműzte színpadáról a díszletet, jelmezt, sminket, zenét, fényeket, s végül magát a színpadot is, hiszen egy üres teret kívánt csak a játék színhelyéül, ahol nagy-nagy harmóniában egyesül a térben elhelyezett „pucér” színész, s a néző. Ám Grotowski ezt a hatvanas években tehette azért, mert a film és a televízió olyan revelatív és intenzív korát élte, melyhez képest újra kellett definiálni a színház másságát, egyedülállóságának lényegét, hogy miben nem pótolható, vagy helyettesíthető más művészetekkel. Arra jutott tehát, hogy a színész és közönség közvetlen kontaktusa lehet talán az egyetlen esély a kitorésre. Szembe állította így a társművészetek összes tárházát felvonultató gazdag színházat az ő kívánatosnak tartott szegény színházával. Marad tehát az üres tér, a színész, a néző, s az az akaratátviteli szándék, mely a rendező segítségével célba ér nálunk, nézőknél.

Grotowski elmélete sok követőre akadt a maga századában, mások zsákcúcnak találták, s bizonyították az ellenkezőjét is szép számmal. Szilágyi Eszter Anna is mintha ennek a hitvallásnak lenne kései harcosa.

Ám a Közéleg az idő című produkcióban az elmélet megvalósulásra váró álom maradt csupán. Törekenysége, azon az októberi estén bizonyosságot nyert.

FOTÓK: PÁZMÁNY TITUSZ

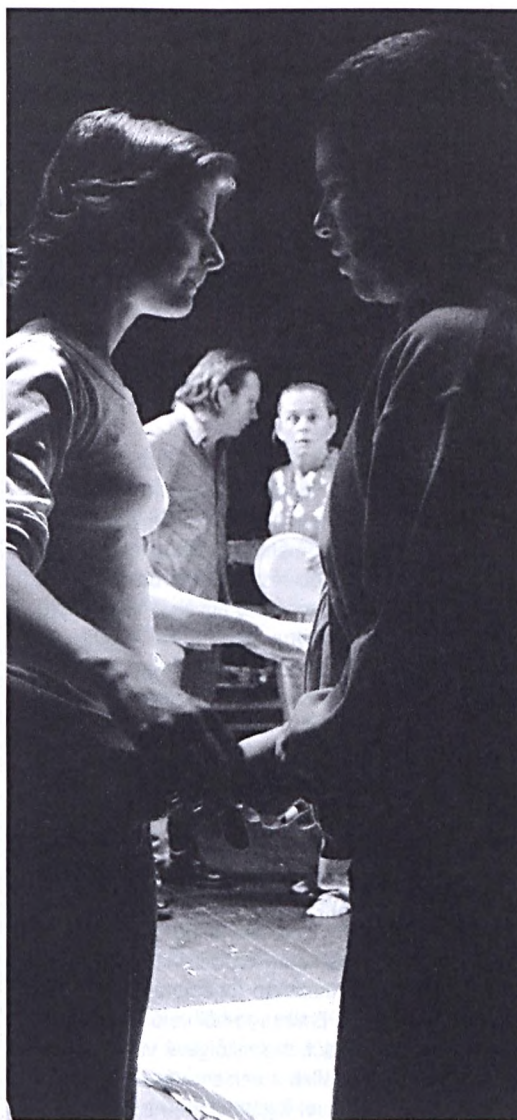
Line Knutzon: Közeleg az idő
 Árnyszínház a Pécsi Harmadik
 Színházban
 2004. október 26.

győztesnek kedvem”

Ahogy az Árnyszínház kiáltványából is kitűnik, rendezőnk mindenképpen a másságra, meghökkenésre, újszerűségre törekszik, ám ezen erőteljes törekvése ellenére az előadás revelációja elmarad. A ritmus eleinte egyenetlen, a második részre teljesen szétesett, és a színészi játék sem kiegyensúlyozott.

Pedig a pécsi rendező darabválasztása nagyon is korszerű — mondhatni virtuóz.

Line Knutzon harmincas éveiben járó író nő napjaink egyik legdivatosabb szerzője, a kortárs dán irodalom sztárja, de ezt a darabját Londonban, Moszkvában és Amerikában is bemutatták már. Tavaszra Budapesten az Új Színház is műsorára tűzi Vidnyánszky Attila rendezésében. Nagyon mai és a legaktívabb társadalmi réteget érintő témaválasztása érthetően kihívás a gondolkodó rendezők számára. Hősnője, a 35 éves Rebekka sokunk számára ismerős asszony, háziasszony, anya, aki persze karriert is kell hogy építsen. Mindez azonban csak látszat, felszín valójában tehetetlenül sodródik az árral, sorsának, mindennapjainak inkább elszenvedője, mint aktív részese. Egy igazi szenvedő alany. Line Knutzon nyilvánvalóan a kortárs empiriát veszi alapul. Darabjában azonban a közterek kronologikus felvonultatása helyett az idősíkok folyamatos ugrálásával kívánja ébren tartani a néző figyelmét. A darab színpadi megjelenítésében is kétségkívül ez az igazi kihívás. A Szilágyi Eszter Anna rendezte előadásban még annál is magasabban van a lév, hiszen mindezt eszköztelenül, pusztán a színészi játék, a kimondott szó eszközeivel lehet megvalósítani. Az első részben még úgy-ahogy képes is a néző követni, s érteni is, hogy hol is tartunk most térben és időben, a második részben viszont teljesen eluralkodik a káosz, a dialógusok lelassulnak, s egyre érthetlenebb szóhalmazokká válnak. Pedig talán egy kivétellel a színészválasztás is rendben van. Rebekka szerepében a Bóbita Bábszínházból ismerős, vagy ismeretlen, de rendkívül szuggesztív személyiséget, *Kozma Andrá*t láthattuk, férjét Hilbertet a Pécsi Nemzeti Színház rendezője, *Hargitai Iván* alakította, aki megfelelő beszédtechnikai ismeretek és színpadi (színészi) gyakorlat híján, suta színpadi mozgásával erősen az amatőr szférába húzta az előadást, amely nyilvánvalóan a rendező szándéka ellen való volt. Az ő tehetetlensége például ezen a ponton mutatkozott meg. John, a volt férj *Matta Lóránt* szintén a Bóbitából, szinte hibátlan választás. Személyében mindvégig kapunk valami újat, pedig rendkívül lelassult, kicsit

stiches karaktere nem „pörög ezerrel” a színpadon. A Janus Egyetemi Színháznak két jó színészt is köszönhet a produkció. Ingrid, John jelenlegi felesége *Várnagy Kinga*, és Oda, a dinamikus lány szerepében *Rosner Krisztina* alakítása nagyszerű, hiteles, és ha kell a tiltott gyümölcsök egyikével, a humorral is él. A humor, legyen az abszurd, gyilkos, vagy cinikus is — nagy hiánya az előadásnak. Ha más nem, az önirónia eszközeként mindvégig helyet kaphatott volna a színpadon. Knuttabarn, a főhős házaspár lánya a szerzői instrukció szerint 55 évesen jön be a képbe. De az előadásnak ezen a pontján már oly nagy a káosz, hogy azzal a nyilvánvalóan tűnő nüansszal sem tudunk mit kezdeni, hogy miért a huszonegy éves *Varga Péterre* aggattak ebből az alkalomból farmer-szoknyát s piros dorkót. Biztos nagyon fiús karakter lett ennek az ízig-vérig reménytelen házasságnak gyümölcse, de ez csak nagyon halványan sejtethető ki a kontextusból. Igazságtalan lenne nem szó ejteni a darab egyetlen szcenikai eszközéről, a videoprojektoros bejátszásról. A virtuális valóságkép jó is, meg kell is végre valami, ám sok mindent nem bír rá a rendező, ahogy hirtelen jön, gyorsan el is illan.

Különös és újszerű világban keresi nagyon helyesen útjait az újdonsült pécsi társulat, hiszen szemlátomást most van születőben Skandináviában egy, a kortárs irodalomnak új színt és hangot kölcsönző irányzat. S Grotowskitól idáig nem is olyan járatlan az út.

A XX. századi skandináv dráma Ibsen és Strindberg árnyékában egészen az 1970-es évek közepéig teljesen ismeretlen volt. A svéd Per Olof Enquist volt az első, aki előlépett a homályból, és meghódította Európa színpadait a *Tribádok éjszakája* című művével, mely Stringberg életéből merítette témáját. Ekkor már Ingmar Bergmant világszerte a filmművészet legnagyobbjai között tartották számon. A nyolcvanas évek elején pedig Lars Norén

„A Janus Egyetemi Színháznak két jó színészt is köszönhet a produkció.”

Rosner Krisztina, Varga Péter
 Hargitai Iván és Kozma Andrea

robbant be a svéd színházi életbe, akit eleinte „új Strindberg”-ként ünnepeltek hazájában, s hamarosan ő is népszerű és sokat játszott szerző lett Európa nyugati és keleti felén egyaránt. Mindketten komoly irodalmi múlttal rendelkeztek, mikor kísérletezni kezdtek a dráma műfajával. Norén rendkívül termékeny szerző, darabjainak száma meghaladja a negyvenet, a családi dráma megújítójaként indult, majd az önmagát elemző és magyarázó középosztályt elfordulva a szociálisan érzékenyebb területekről választotta figuráit, a kitaláltak: a narkósok, hajléktalanok, betegségekkel küzdők köréből. Hősei a lét és a nemlét határán vonszolják magukat, s valódi problémáik felismeréséig is nehezen jutnak el.

A kilencvenes évek közepén emelkedett ki kortársai közül a norvég Jon Fosse, aki néhány év alatt kivételes karriert futott be nemcsak Skandináviában, hanem Németországban és Franciaországban is. Műveiből mindkét országban jelentős előadások készültek, melyeket a kritika is nagy elismeréssel fogadott, s Norénnel felváltva szinte minden évben elnyerték a legjobb külföldi dráma díját. Fosse nagy hatással volt a fiatal európai szerzőkre, de kiváltképp a nála idősebb Norénre, akivel kölcsönösen fordítják egymás darabjait. A XX. századi dán drámaírók hazánkban is teljesen ismeretlenek, de minden bizonnyal Európában sem tartoznak a gyakran játszott szerzők közé. Az utóbbi egy-két évben azonban, talán éppen más skandináv szerzők sikerein felbuzdulva, egyre nagyobb érdeklődés mutatkozik irányukban is, de a nagy áttörés még nem következett be. Talán Line Knutzon, dán író nő áll a legközelebb ahhoz, hogy nemzetközi elismertségre tegyen szert. Abszurd komédiákat ír, egyik nyilatkozata szerint azért kényszerül erre, mert a dán színházak a klasszikus tragédiákat is mindig közönséges revünek játsszák. Line Knutzon fiatalokról ír, a hippi-generáció gyermekeiről, a kallódókról, akik elfecsérik tehetségüket, képtelenek céltudatosan élni, sodródni az eseményekkel, az érzelmeikkel, miközben az idő könyörtelenül eljárt a fejük felett.

A kortárs dán szerzők közül még feltétlenül meg kell említenünk Peter Asmussen nevét is, aki kegyetlenül szókimondó darabjaival fogja meg, illetve botránkoztatja meg közönségét. A XXI. századi skandináv szerzők tehát hazájukban műhelyeket teremtettek, hatottak egymásra is, és a kortárs színház fejlődését is befolyásolták műveikkel. Előttük a pálya, hogy mint a film világában a dán fenegyerek Lars von Trier — aki például a *Dogville* című filmjében kifejezetten színházi eszközökkel dolgozik — nagybetűvel beírassák nevüket a kortárs drámairodalom, kortárs színházi világ láthatatlan nagykönyvébe.

Az érzékeny és kritikus, de főleg önkritikus színházi rendezők dolga pedig nem más, mint észrevenni, hogy „valami bűzlök Dániában”. S a „bűz” nyomába eredve megcselekedni a rájuk rótt penzumot, mint ahogy az Árnyszínház tette Pécsen. ■

Szerző: Line Knutzon
 Fordító: Szappanos Gábor
 Rendező: Szilágyi Eszter Anna
 Video: Pázmány Titusz
 Játsszák: Kozma Andrea, Hargitai Iván, Matta Lóránt, Várnagy Kinga, Rosner Krisztina, Varga Péter

A Szilágyi Eszter Anna rendezte előadásban még annál is magasabban van a lév, hiszen mindezt eszköztelenül, pusztán a színészi játék, a kimondott szó eszközeivel lehet megvalósítani.

Rostand: Cyrano de Bergerac
Rendező: Hargitai Iván
Pécsi Nemzeti Színház
2004. november 12.

BALOGH ROBERT

Éles penge, édes cukorka

Avagy az író hatalma

Edmond Rostand 29 évesen írta a Cyrano című darabját, amely már a következő évben megérte a kétszázadik előadását, s azóta sem került le a színpadról. Rostand az újromantika klasszikusa, de míg a nagy romantikus Victor Hugo hősei mélyről jövő, benső meggyőződésből cselekedtek, addig Rostandnál „csak” hencegnek, poénokat durrogatnak, s a nagy romantikus kontraszt nála csak a különbségekben jelenik meg, a szép, de buta Christian, s a csúnya, ám okos Cyrano. Amíg Victor Hugo romantikus, súlyos szavalatai ma a színházban érdektelennek tűnnek, addig az újromantikus darab még ma sem veszítette el teljes közönségét, pedig már Szerb Antal is ezt pedzegette: „A nagy monológok, úgy tetszik, egy ideig még szavalási díszdarabok maradnak, amíg csak végleg el nem felejtik a szavalás nemes és mindinkább kihalóban lévő művészetét.” Vonzó szerep Cyranó-é, bravúrszerep, kész színészlom, a töménytelen tirádás és a tarka, versbe szedett csapongó fantáziaszülemény elringatja azokat, akik hajlamosak az ilyesmi ringatózásra, ráadásul a szereplők, lovagias nemesifjak, még kardot is rántanak becsületük, s imádtott hölgyük védelmében, ha kell.

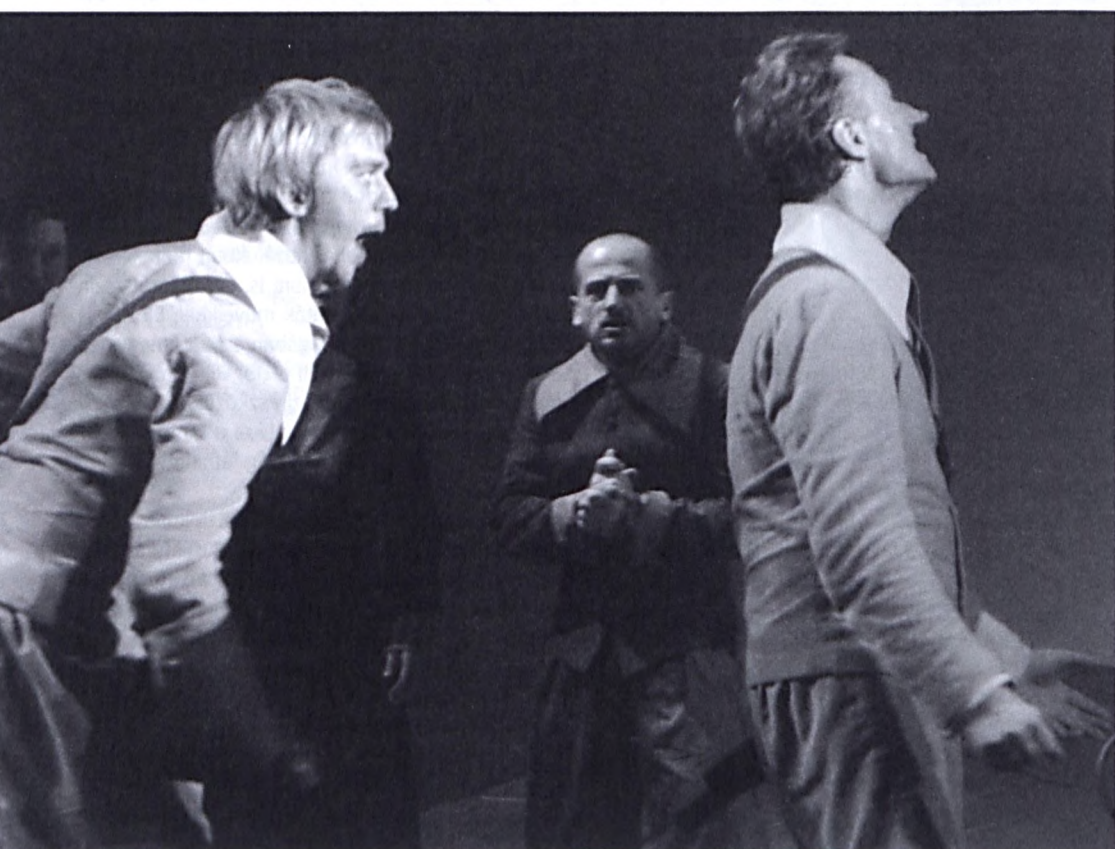
Hargitai Iván rendezését nagyon megülte a Horgas Péter látomásából született díszlet. Nem is érteni sokáig mi, mire való. Ért-e annyit ez az egész díszlettervet meghatározó ötlet, hogy a dimbesdombos felszínre változtatott díszletpadlón bukdácsolhatták végig a színészek a két óra negyvenöt percet? A díszlet költőisége abban nyilvánult meg, hogy úgy tűnt, hullámosra ázott, merített levélpapírból készült. Vajon miért világított-

ták meg a változások közben a működő a forgószínpadon a hullámos felszín tartó vasszerkezetet, mintegy konstruktivista műtárgyat? Mi indokolta, hogy jó fél méterre a föld felett játszódjon a történet nagyobb része? Netán belátunk Cyrano kristályrács-szerkezetű agyába? Vagy inkább csak szép látványt nyújt a vasszerkezet. Semmi rendszer nem fedezhető fel abban, hogy mikor lépnek le a levélforma deszkáról az igazira, s viszont. A levéldíszlet látomását akkor lehet megérteni, amikor a fináléban Cyrano leleplezi a titkát, s levél-eső hullik az égből, s innen visszatekintve minden díszletelem, kezdve a portált borító levélutánzáttal, s folytatva az egyenetlen felszínnel, a zsinórpadlásról hulló Cyrano összessel együtt mind-mind Cyrano végtelen szenvedélyéből táplálkozó levélírásmániáját erősíti fel a nézőben, minden vessorral teleírt papírlap ezt a katartikus pillanatot készíti elő.

A Cyrano hazai kedvező fogadtatását eddig alapvetően Ábrányi Emil 1899-ből való fordítása határozta meg, s valóban szállóigévé vált belőle néhány sor: „Megdöflek a versem végén”, vagy még inkább a „Magam kigúnyolom, ha kell / De hogy más tegye, azt nem tűröm el!” Néha elsodort Fillár-Cyrano dikciója, de mikor is véletlenül körülpillantva bávatag tekintetű kamaszokat véltém felfedezni, akik viszont a kardcsörték, és a musicalszerű betétek közepette csillogó szemmel ültek. Ráfért volna egy újrafordítás a szövegre, néhány poén elsikkad a kissé poros szöveg miatt. Ez leginkább akkor érhető tetten, amikor a színészi alakítással sem megfelelő. A Ragueneau-t formáló *Bánky Gáborral* már nem először találkozom úgy

Vonzó szerep Cyranó-é, bravúrszerep, kész színészlom...

FOTÓ: TÓTH LÁSZLÓ

színpadon, hogy idegen testként hatott, mintha egy egészen más stílusból, más kor előadásából csöppent volna ide. Ez remekül működött valamikor rég a Száll a kakukk fészkére című előadásban, vagy a közelmúltban a Vincze János rendezte Hay János darabban, a Hemer Ferike faterjában, ahol is Papi Jóskát formálta meg, egy különös, mély, meghasonlott, de tiszta lelki figurát, azonban Hargitai nagy ívű, klasszikus rendezéseiben, akár a Danton halálában is, irritáló idegen testként mozog az előadásban. Amely jelenet rá épül, az menthetetlen, elromlik. Az a jelenet, amelyben Ragueneau, a cukrász, amúgy dilettáns költő végig jelen van, s finomságaival egy egész sereg dilettáns éhenkórász, más néven poétát etet, az előadás mélypontja. Mint egy rossz operett, ki kellett volna húzni belőle annyit, amennyi még nem sérti a cselekmény folyamatosságát — mert itt adott találkát egymásnak Cyrano és Roxán. De nem ez a setesutaság jellemezte az előadást, hanem a színészek nagy-nagy igyekezete, a közös játék élménye, néme-lyükük még el-elmosolyodott a másik igyekezete lát-tán. De mielőtt átváltanék méltatásba, megjegyzem, zavart, ahogy olyan karakteres arcú színjátékosok, mint például *Rajnai Attila*, egyik pillanatban

elfuserált, hájas színészt alakítanak, a következő pillanatban már jófiúk, aztán újból az ellenszenves oldalon tűnnek fel. A színészek több szerepet játszottak, de ez a keveredés semmi koncepciót nem tükrözött, kényszer szülte, zavarta a mese élvezetét. Mert igenis élvezet volt látni, amint *Fillár István* energiabombaként végig koncentráltan vitte az előadást, akár monologizált, akár polemizált. *Fillár* tud szavalni, bár nem egy kiköpött *Cyrano*-alkat, de hihető, hogy *Cyrano*vá vált, jutalomjáték volt számára a szerep.

Cyrano esetében nem lehet nem beszélni az orráról. Nem törekedtek a valószerűtlenül nagy orra, de arra sem, hogy ne lehessen észrevenni a toldalék mivoltát. Szemből még csak-csak mutatott valamit, de profilból keveset, ráadásul a színe elütött *Fillár* arcszínétől. *Hargitai* rendezésében *Cyrano* orra nagyobb, mint egy átlagos nagy orr, de inkább csak *Cyrano* érzi magát ettől zavarban, a „belső orra” nyomasztja a lelkét, nem a külső. Ez a lélektani vonulat bár nem teljesen idegen *Rostand* szövegétől, de a közbülső megoldással, azaz a közepesen nagy orral egyetemben, nem kielégítő. Vagy ne legyen orr-toldalék, s képzelje csak az orrát nagynak *Cyrano*, vagy tényleg legyen olyan jelentőségű, hogy alapja legyen a híres orr-monológoknak.

Az előadás zenéjét az *After Crying* együttes készítette, a színészek dalra is fakadtak, koreográfiára mozogtak, táncoltak, innen már csak egyetlen lépés lenne a musical. Ráértett *Hargitai* arra, hogy az eredeti darab ma zenei támogatás nélkül soványabbnak hatna, mint zenével. Ma jóval kisebb a versélvező közönségréteg, ritka a versben írott színpadi szöveg, a versben szólás csak dalszövegeként hat természetesen.

Mészáros Sára Roxánja eleven, izgága, okos, előkelő, és nemes, ahogy a gascogne-i kadétek is olyanok, mint akik mondjuk *Dumas* Három testőréből csöppentek volna ide. Az egész előadásban benne van ez a kardos, regényes, romantikus vonulat. Habos, katartikus, kicsit giccses, csöpögős, nem is igazán szól semmiről, és mégiscsak tud valamit ez a darab, s az előadás is. Senki sem akart a szép, de kissé bugyuta *Christiannal* azonosulni (*Szél Horváth Lajos* alakította), mindenki csak a csúnya és végtelenül éterien szerelmes, csak vágyódó, szegény, egyedül a becsületét megőrizni tudó *Cyrano* akarna lenni?

Bármennyire is minden színpadi hatáselemet (a ködgép és az eső kivételével) bevetett *Hargitai*, egy mégis megmutatta, mennyit ér az új romantika *Kosztolányival* szólva, „óriási cukorpalotája ... hatalmas tortakastélya... melynek krémeslepény a fala, szárított gyümölcskúp a tornya, szobrai csokoládéből készültek, s a szökőkútjaiból édes pezsgő csobog.” (Bár ezt *Rostand Sasfiókjáról* írta, de érvényes a *Cyrano*ra is). Arras ostrománál, mikor is a spanyolok sortüze ritkítja a gascogne-i legények hadrendjét, a pirotechnika okozta riadalom jóval erősebben hat annál, mint amit az addig bő kétórás előadás felépített. Pár durranás akkora zsigeri ijedséget eredményez, hogy a közönség utána saját magán derül. Pedig lehet szeretni az előadást, dicsémi alakításokat, mert nagy kedvvel játszanak benne, így *Köles Ferenc*, aki hol *Valvert Vicomte*, hol poéta, majd kadét, és a kevély, de bátor *Guiche* grófot alakító *Tóth András Ernő*, aki talán most nyújtotta legnagyobb alakítását a Pécsi Nemzeti Színházban, álarcosan különösen jól parádézott. Az apróbb hibák és az új romantikából fakadó habos semmitmondás ellenére kellemes, szerethető előadás született, egy valami azonban nem feledhető *Hargitai* *Cyrano*jából: a nyitókép költőisége. Egy leeresztett, áttetsző függönyön át láthatjuk a *Hold* óriási sarlóját, melyre rávetül *Cyrano* árnyéka, kezében ott a kard, vállára vetve a köpönyeg, fején a tollas kalap... egyszerre gyönyörű és giccses, és mégiscsak gyönyörű. ■

BALOGH ROBERT

Kék madár

Rendezte: Kocsis Rozi

Bóbita Bábszínház

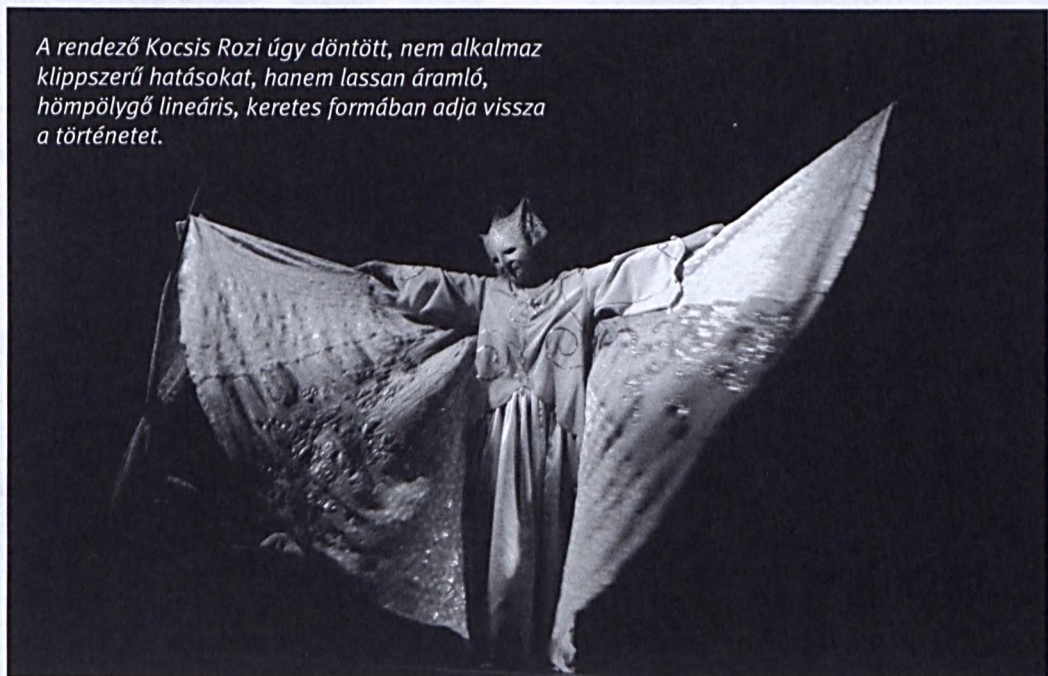
Fekete rém a bábok között

Egyértelmű, hogy a Bóbita Bábszínház nemzetközi szereplésre, fesztiválokra készülve választotta ki a Kék madarat. *Maeterlinck* nagy ívű drámai költeménye a világirodalom klasszikus darabja, ugyanúgy a boldogságkeresést állítja a középpontba, mint a *Peer Gynt* vagy a *Faust*, csak a gyermeki világba tette át a cselekményt. A Bóbita társulata a szavak nélküli, fekete színházi feldolgozását választotta a történetnek, amelyhez a színház világítóparkja ugyan nem alkalmas tökéletesen, így hiába öltöztek tetőtől talpig feketebe a bábszínészek, nem lehetett tökéletes az illúzió. Pár perc után a mellettem ülő kisgyerek is kiszúrta a színészeket, azt kérdezte apukájától, hogy mi az a fekete rém a báb mögött. A láthatatlan mozgató illúziója szertefoszlott, de ez nem volt zavaró. A szimbolikus, szecessziósan édeskés mesét *Maeterlinck* után átiró és az előadást rendező *Kocsis Rozi* úgy döntött, nem alkalmaz klippszerű hatásokat, hanem lassan áramló, hömpölygő lineáris, keretes formában adja vissza a történetet. A mese sebessége, vagy inkább lassúsága, szájba rágása gyerekkorom szovjet mesefeldolgozásaira emlékeztetett. A gyermeki fantázia működését szeretné megmutatni az előadás, amely éjszaka még élénkebb, varázslattal és félelemmel telik meg. Az előadás felvállalta a sötétebb, tompa színeket, nem csak kacagni, hanem félni, szorongani is engedte gyerekközönségét, amit ezután fel is oldott bennük a keretjáték. Azonban a gyermeki fantázia ennél sokkal de sokkal élesebben működik, idegen tőle a tompaság.

Az előadás igazi értéke a zenei világ és a történet egymáshoz illesztése, *Debussy* zenéje alátámasztotta a bábtechnika varázslatos hatását, tempót adott az etűdökhöz, s közérthetőbbé tette a jelenetek modalitását. A Kék madárban a mindennapi valóság keretét képez, ebből átkerülnek a szereplők az álom világába, ahol édesanya esti meséje folytatódik, s a szobában minden tárgy megelevenül. Az anya Fénytündérré lesz, és segíti a gyerekeket varázsolni, akik epizódról epizódra a mesebeli kékmadarat kutatják, s végül felébrednek, rácsodálkoznak az álomból lett valóságra. Ebben a világban megmozdul a fénykép, mozog a szekrény, elevenek a ruhák, harcolni lehet a kályhával, a fahasábok is összeállnak, embert formálnak. Számtalan lehetőséget, ötletet bevetett *Kocsis Rozi*, mégsem jött létre egy igazán átütő, jelentős előadás, amilyenre a Bóbita Bábszínháznak most szüksége lenne, ez csak egy be nem váltott ígéret. Nem ér fel a szimbolista mese finomságához a bábszínpadi adaptáció, túl vastok. A gyémántot forgató, csillámot szóró Fénytündér egy effektussal még megszülethetett, de a nagy katarzishoz ennyi nem elég. Nem varázsol el teljesen a mese, csak több kis majdnem elvarázslást ért el. És a majdnem gyerekközönség esetén is kevés, túl nehézkes, darabos az előadás összképe, a cselekményt lefedő az előadás szűzséjének felmondása, akadnak ötletek, de a hatásuk alig-alig éri el *Maeterlinck*ét. A kályhás, fahasábos jelenet kifejezetten elüt a *maeterlincki* szellemiségtől. Mintha egy ősrégi *Kalevala* előadásból került volna ide, túl nyers a fahasáb a Kék madárhoz. A társulattól kiemelkedett *Matta Lóránt* alakítása, akinek maszk nélküli, színészi játéka sem hagyott maga után hiányérzetet.

A Bóbita Bábszínház idén önállósult, látva más magyarországi bábszínházak épületeit, technikai felszereltségét s előadásait megállapítható, hogy a Bóbita a szegényebbek közé tartozik, s azt, hogy rendszeresen átlagos, néha átlag feletti előadásokat produkál a társulat, a jelenlegi anyagi és szellemi körülmények között, majdhogynem maximális teljesítményként értékelhető. Bár a művészetben nem a pénz az elsődleges, de úgy látszik a tehetség ma forintosítható, s ennyi pénzért ilyen minőség várható el, a nevesebb színészt, rendezőt meg kell fizetni. ■

A rendező Kocsis Rozi úgy döntött, nem alkalmaz klippszerű hatásokat, hanem lassan áramló, hömpölygő lineáris, keretes formában adja vissza a történetet.

FOTÓ: TÓTH LÁSZLÓ

A negyvenötödik évben

„A jubileumok...” — idézem *Balikó Tamás* színgazgató köszöntőjét a műsorfüzetből — „...olyan mérföldkövek, amiknél óhatatlanul megáll az ember.”

Megáll, megfordul és visszanéz. Nostalgizál, esetleg mérleget és fontolgatja, hogyan tovább. Még akkor is, ha a tényleges jubileum egyelőre nem jött el (az majd 2005-ben lesz), a hangulat az „előtisztelgesséssel” máris feldobva: nosztalgizásra, — esetleg mérleget és fontolgatásra sarkall.

Jó az est címe: *Magyar koreográfusok estje*, végre nem valami költői blabla látomásból, emlékekből, szármalásból, időből (stb.) összemontírozva, ahogyan ez kényszerű szokássá vált nálunk, Magyarországon, ahol minden estnek címet kellett adni akkor is, ha a benne foglalt egyfelvonásosoknak megvolt a maguk saját címe.

Hangsúlyt kap tehát az, hogy bár az elmúlt 3-4 évben egy élénk európai vérkeringésbe kapcsolódott be a társulat, *Keveházi Gábor* (sőt eleinte elsősorban *Egerházi Attila*) kapcsolatai révén járt erre nem egy elismert nyugati művész —, most ezt az „up to date” európaiságot kizárólag magyar alkotók bizonyítják. Jó a gondolat, hogy ne egyetlen lehetséges stílusirányzatot mutasson fel ez az est, hanem azt is: a magyar koreográfusok alkottak frisset és európaiat már „azelőtt” is, és van itt stílus többféle, amely megérdemli, hogy ráirányítsuk a figyelmet, s ne merüljünk el jeltetűg az éppen legdivatosabb stílusirányzatban.

Jó ez azért is, mert egy ilyen mérföldkő-esten (ne mondjuk tehát, hogy jubileum;) egy társulat fel szeretné mutatni: itt tartunk, ezt tudjuk, ezek vagyunk mi most. *Keveházi Gábor* balettingazgató

szándéka pedig ennek megfelelően az volt, hogy rámutasson: ilyen frissek és fiatalok vagyunk, ilyen sokféle technikát és stílust ismerünk, tudunk és szeretünk.

Elsőként rögtön azt a technikát, melyen a hazai hagyomány szerint a profi táncos felnő: a klasszikus balett nyelvet. A Pécsi Balett történetében ennek a nyelvnek tiszta használata *Tóth Sándor* egyes alkotói periódusaira volt jellemző, hiszen az alapító *Eck Imre* épp innen elmozdulva próbált újat, egyedít alkotni.

Az est tehát a klasszikus balett formanyelve előtt tiszteleg elsőként *Keveházi Gábor* „*Etűdök*” című darabjával. Jó ötlet, jó megvalósítás. A színen két balettrúd (a mindennapi tréning kelléke), amúgy tiszta, üres színpad, háttérfóliával. Elsőtől az utolsó pillanatig csupa mozgás: virtuóz staccatók, széles andanték, megállás nincs, még az árnyékok is röpködnek a fóliafalon. Láttunk ugyan hasonló szimfonikus művet itthon: a dán *H. Lander* betanítását jó 30 éve az Operaházban, de az *Cserny* zongora darabjaira, a tréning alapoktól a csúcsig szisztematikusan építkezett. *Keveházi* árnyjátékos, vibráló mozaikművének nincs ilyen íve: rendezői elve a változatosság. Az előadók számára óriási a kihívás, ki is tesznek magukért, esetenként akár a darab rovására is. Olyankor nevesen, amikor több táncos egyszerre, egy sorban, azonos mozgást kell végezzen, s az egyiknek — nyilván, amelyiknek könnyebb — jóval feljebb lendül a lába, mint a mellette állónak. (A klasszikus kompozíciókban egyedül a szólista engedheti meg magának, hogy olyan pilanatokat nyújtson, amelyet más nem tud: a kórus-

munka szigorú unisono-t kíván.) *J.S. Bachot* hallgatni csaknem fél órán keresztül gyönyörűség: hangjaira tényleg táncolnak még az árnyak is (remek a világitás!): a kompozíció erősségei az allegro tempóra írt lépéssorok, kevésbé kihasználtak a nagy, áradó, ünnepélyes forték. Külön érdem a jelmezek visszafogott, unisex alkalmazása: az egységes fekete nadrág és szürke felső jelzi: ebben a munkában mind egyenértékűek, átvitt értelemben azonos neműek vagyunk.

Román Sándor az est első vendége, a „*Vágyak vándorlása*” alkotója. *Román*, aki 5-6 éve üstökösként robbant be a hazai táncszíne sajátosan kitalált „népi dizsi” stílusával, az elmúlt évben többször is kirándult balettegyüttesekhez, hogy kipróbálja azt is, milyen ebben a közegben —, nyilván erősen alkalmazkodva — dolgozni. Ez a kísérlet hol jobban, hol kevésbé sikerül, bizonyára van ennek több, az alkotón kívülálló oka is, elsődlegesen azonban — valószínűleg — az időhiány. A néhány napos, maximum 1-2 hetes vendégkalkotás átka a kölcsönös megismerés hiánya, a felületen maradás. Ez történt most is: érzésem szerint a táncosok sincsenek egészen otthon abban, amit csinálnak (hogyan lennének akkor mi, nézők), s jobb híján előadnak gesztusokat, mozdulatokat. A vágy, melyet — a hátsó sorokból már alig láthatóan — egy nyakék szimbolizál, mely a férfi kezéből átkerül a vágy tárgyára: a nőre, hogy a végén, a beteljesülés elmúltával lekerüljön róla, csak zárójeles ürügye az arányos, tiszta, bár nem túl érdekes páros és csoporttáncoknak. Színes jelmezeivel (*Tresz Zsuzsa* remekelt az egész estén) és fényveivel azonban ez a darab is idézi a magyar táncpaletta —, sőt, *Tóth Sándor* és *Fodor Antal* egyes darabjai révén a Pécsi Balett — egy szegmensét: a mesélőst, látványost. A közönség kegyeit keresi továbbá a fülbemászó, filmzene típusú zenei kísérlet. (*Chr. Young, Th. Newman*)

A szünet után átugrunk abba a stílusvilágba, amelyet az elmúlt pár év Pécsre is elhozott: az európai kortárs táncrend: a gravitáció és az emberi test törvényeinek összhatásából keletkező mozdulatok világába. *Fejes Ádám* az *Uhrík Dóra* vezette pécsi iskolaműhelyből indult el évekként ezelőtt Hollandiába, ahonnan nemrég hazatért, s az utóbbi pár évben Budapest alternatív színpadain kívül Miskolc, Szeged, Pécs, Győr láthatta betanításait. Ezeket kemény és virtuóz, ugyanakkor mélyen érzelmes és érzéki mozgásnyelv jellemzi, s ha mégoly „technikás” is, sosem steril, mindig nagyon mélyről szakad ki.

Ilyen az „*Origó*” is, amely egyben két táncművész jutalomjátéka (*Spala Korinna, Lovas Pál*), egyéniségükből alakul, formálódik a színpadi történés —, és ezzel a legnemesebb múlthoz köti a jelent, hiszen *Eck Imre*, az alapító is az előadó személyiségét használta inspiráló gyúanyagként műveihez. Múlt és jelen kapcsolódik a két előadó által is (korkülönbségük negyedszázadnyi), miközben a darab nem sulykolja a generációs témát. Két lény érzetei, érzései kerülnek itt egymás mellé, hogy aztán meg is ütközzenek. *Lovas Pál* nem az idősödő férfit jelenti (L.P. ugyanis hosszú évek óta egyszerűen nem idősödik), hanem szín-

FOTÓK: TÓTH LÁSZLÓ

tisztán saját lényege. Nem először találja meg benne ezt egy koreográfus (viszont csak másodszer, mert eddig ez rajta kívül csak Horváth Csabának sikerült a budapesti „Alkonyodó”-ban 2000-ben). Sajátja az a belső stabilitás, az a mozdíthatatlanság, mely csak saját akarata szerint hajlandó megmozdulni, hogy aztán szárnyaljon akár. Egyszerűségében is különös és megkapó. Mellette Spala Korinna csupa ideg, csupa izom, csupa nyughatatlanosság. Tökéletesen magáévá tette Fejes Ádám vég nélküli karmozdulatait, súlyhasználatát, mint ahogyan — érzékenysége és intelligenciája révén — magáévá tett eddig minden olyan stílust, melyben színpadra került. E két energia jó ideig egymástól elkülönülten működik, majd összeér, hogy azután ismét visszaálljon a régi rend. Az alkotás bensőséges, személyes hangját erősíti a különlegesen jó minőségű: kemény, de érzelemgazdag kortárs zene. (Kunert Péter)

Az utolsó felvonás átengedi a terepet a felszabadult, boldog nosztalgizásnak, ha nem is pécsi, mert bátran mondhatjuk: összmagyar balett-múlt felé. *Seregi László* öröközldje, a „*Változatok egy gyermekdalra*” igazi ajándék — immár 26 éve — mindazoknak, akik úgy ülnek be a színházba, hogy szeretnének érezni (picit szomorkodni, többet megbocsátani és még többet örülni); kicsit elgondolkodni is (az élet megkerülhetetlen sajátosságain), valamint szép és rafinált klasszikus táncot látni, jó előadásban. *Dohnányi Ernő* és *Seregi* humánusmától, boldogságtól-boldogtalanságtól áthatott játékát nem lehet nem szeretni. Íme, eljött ez az ajándék Pécsre is, hiszen: ha *magyar koreográfusok*, akkor élő legendánkról, *Seregi Lászlóról* nem lehet megelégedezni.

A feladattal szépen megküzdének a helyi táncosok, két nem akármilyen operaházi vendég erősítéssel (*Volf Katalin* és *Castillo Dolores*), mindazonáltal érezhető, hogy ez a profil azért

„kilóg” a pécsi hagyományból éppúgy, mint a mai együttes napi gyakorlatából.

Így összegez, így tekint egyszerre vissza és előre ez az est, és érthető a szerkesztése is, bár a sorrenden lehetne vitatkozni. Ha a mérőföldkőnél való visszatekintéskor úgy összegeznénk, hogy egyben utaljunk a jövőbe mutató útra is, akkor az optimális sorrend: *Etűdök*, *Változatok egy gyermekdalra*, *Vágyak vándorlása*, *Origó*.

A valóságban a szerkezet a néző közérzetét veszi figyelembe (bizony nem utolsó szempont egy előadás összeállításakor!), „őt” kívánja először bemelegíteni, ekkor ad neki szellemi feladatokat, hogy azután hagyja önfeledten feldobódni.

Vajon mi lesz a 46. évben: melyik úton megy tovább az amúgy jó karban lévő, egyéniségekben bővelkedő művészcsapat? Keveházi Gábor a jövő szezontól a Magyar Nemzeti Balett igazgatója lesz. Ez a téma viszont jelen írás keretei között már nem férne el, hagyjuk másorra. ■

KOSZITS ATTILA

Spala Korinna

A táncosnő sziluettje

2004. október 11-én a fővárosi Nemzeti Táncszínházban rendezett galaesten adták át az idei *Philip Morris Magyar Balettdíjat*, amelyet 1993-ban a magyar táncművészet felkarolására, s a kiugró teljesítmények honorálására alapítottak. A Fődíjat és az ifjú tehetségeknek járó Junior-díjat minden évben az a két magyar balett-táncos nyeri el, aki kiemelkedő művészi teljesítményével jelentős mértékben járult hozzá a magyar balettművészet értékeihez, s aki Európa és a világ színpadain méltón képviselheti a magyar táncművészetet. A Fődíjat *Solymosi Tamás*, a Magyar Állami Operaház Balett Társulatának tagja, míg a Junior-díjat *Spala Korinna*, a Pécsi Balett művésze vehette át, egy táncosnő sziluettjét ábrázoló iparművészeti alkotás formájában.

Olaszos csengésű név Spala Korinnáé, aki már a negyedik évadját tölti a Pécsi Nemzeti Színháznál. Nem szokványos „kimagasló” alkatával, különleges mozgáskultúrájával engem az Eck Imre vezette egykori társulat egyik alapító táncosnőjére, Uhrík Dórára emlékeztet, bár talán kissé nyersebbek a mozdulatai. Ez a mai modern táncstílusoknál azonban sokszor még előnyt is jelent. A különbség nyilván a pályára állás eltéréseiből is ered, hisz a klasszikus képzettségű nagy előd útja egyenesen az Állami Baletttintézetbe, végzés után pedig Pécsre vezetett, míg Spala Korinna viszonylag későn, kerülőutakon jutott el ideig.

A Pécsi Balett új bemutatója, a „Magyar koreográfusok estje” című jubileumi gála (45 éves a Pécsi Balett) előkészületei közben kerestem fel a próbateremben.

— Alaposan meglepett ez az elismerés, először nem is akartam elhinni. Keveházi Gábor vagy félóráig gyözködött, hogy már pedig ez igaz, hidd el! Tudni kell, hogy eleinte csak a Senior-díj, azaz a Fődíj létezett, általában klasszikus táncosok kapták. Később kibővült a kortárs kategóriával: modern tánc kategóriában is osztanak díjakat, ez általában a Junior-díj, amit ebben az évben én kaptam meg, borzasztóan boldog vagyok.

— A díjakat évente ítéli oda a *Philip Morris Magyar Balett Alapítvány Művészeti Tanácsa*, korábban Lovas Pál és Czebe Tünde vehette át a Pécsi Balett tagjai közül ezt az elismerést. A 11 tagú szakmai zsűri elnöke Szakály György, a Magyar Állami Operaház balettművésze. Tiszteletbeli elnöke Seregi László Kossuth-díjas koreográfus, aki épp most vitte színre egy táncdarabját Pécsen. De a többiek között is helyet kaptak a balett szakma képviselői: Lőrincz Katalin, Metzger Mária, Uhrík Dóra, Kiss János és Pataki András. A társalmi képviselők között pedig El Kazovszkij, Eszenyi Enikő, Jancsó Miklós és Presser Gábor tagja a grémiumnak. Vajon ők mikor látták Korinnát?

— Maga a táncszakma biztos figyel, magam is meglepődöm, hogy ennyire. Egész pontosan tudom, hogy Lőrincz Kati, Uhrík Dóra, Pataki András mikor látott, illetve a többiek. Viszont a társalmi képviselők nem tudom hogy mennyire követik ezt nyomon. De a szakma biztos, hogy az összes társulat előadásán, minden fesztiválon, premieren ott van, és szemmel tartják a táncosok munkáját.

— A Pécsi Balett rendszeresen megfordul Budapesten és az ország különböző fórumain is, tehát akár a baranyai megyeszékhelyen kívül is láthatják. Vagy akár Pécsre kerülése előtt is. Éppen ezért tekintsük át ezt a nem szokványos utat, hogyan is lett táncos?

— Sárospatakon jártam a Református Gimnáziumba, és meglehetősen későn kezdtem el táncolni, azelőtt sportoltam, szertornáztam. Kreatív edzőm lévén folyamatosan képezte magát: nem csak szertornával, aerobikkal stb., hanem táncba/dzsesszbalettel is elkezdett foglalkozni. Na, így találkoztam először a táncsal, és nagyon megtetszett. Közben a szüleim Miskolcon kaptak munkát, átköltöztünk, s a Szemere Bertalan Gimnázium tánc-tagozatos osztályában folytattam két évig a tanul-

mányaimat. Közben rájöttem, hogy ennél többre/magasabb szintre vágyom, és harmadikos gimnazistaként felvételiztem a Magyar Táncművészeti Főiskola néptánc, színházi tánc tagozatára. Sikeresen felvételiztem, felvettek, elvégeztem. De itt is már eleve késésben voltam, mert ez a tagozat a 14–18 éveseké, mint egy másik gimnáziumban. És én már 16 múltam, mikor elsőben kellett kezdenem a szakma elsajátítását. Az elméleti tárgyakat viszont a saját korosztályommal tudtam továbbvégezni. Ezért rendes időben leérettségiztem, s a táncművész diploma megszerzésére koncentrálni tudtam. A maradék időmben pedig elkezdtem egy másik főiskolát is, ahol művelődésszervező diplomát szereztem. Mikor befejeztem a Táncművészeti Főiskolát, az utolsó évben bejártam Földi Béla tréningjeire, bekerültem egy-két darabjába, ez nagyon sokat számított abban is, hogy fejlődjek. Nagy dilemmát kellett megoldanom a végzés után, mert Földi Béla Budapest Táncszínházához szerettem volna kerülni. De nem tudott annyi fizetést adni, amiből fenntarhattam volna magam. Közben Juronics Tamás, a Szegedi Kortárs Balett igazgatója, művészeti vezetője kedvezőbb feltételekkel ajánlott szerződést, így végül emellett döntöttem. Szegeden 1999-től két évet töltöttem el. Utána szerződtem Egerházi Attila hívására a Pécsi Baletthez, 2001-től folyamatosan itt vagyok. S most fejeztem be a modern tánc pedagógus szakot a Táncművészeti Főiskolán.

— Milyen darabok emlékeztetnek, vagy fontosak a Budapest Táncszínházról a Szegedi Kortárs Baletten át a Pécsi Balettig ívelő pályáján?

— Földi Bélánál a Szavanna című mesedarabban léptem fel, Raza Hammadi koreografálta, én voltam a zsiráfány, nagyon szerettem. Juronics Tamásnál a Sárember, a Sztravinszkij-est: Mennyegző, Tavaszai áldozat, Orfeusz (Myriam Naisy koreografálta), a Carmina Burana, a Postscriptum. A Pécsi Balettnél a Kakukkfészekben a Főnénit alakítottam, a Fából faragott királyfiban a királykisasszonyt, a Csodálatos mandarinban a lányt. A Hollandiából érkezett igen tehetséges finn koreográfus, Jorma Elo két műve, a Red With Me (Bársonyvörös) és a One Cue (Egy hangulat) is emlékeztet, ugyanúgy mint a Párizsból idejártó arab-francia jazzbalett-mester, Raza Hammadi Táncok Bécsből, illetve a francia Myriam Naisy Partitions au patio című darabjai. Egerházi Attila koreográfiai közül a Zárt függönyök, és a Beszélő testek.

— Jelenleg a „Magyar koreográfusok estje” című jubileumi gálán Fejes Ádám Origó című darabjában pas de deux-öt táncol Lovas Pállal. Az est kimagasló értéke ez a duó: a nagy múltú, kiváló táncos és — a koreográfus szerint is — a társulat legtehetségesebb fiatal tagja...

— Régóta szerettem volna Fejes Ádámmal is dolgozni, kipróbálni, mert nagyon érdekes a technikája, erősen fizikális, de természetesnek tűnik, közben meg igen nehéz. Az pedig óriási megtiszteltetés, hogy Lovas Pállal táncolhatok, hisz nagy név, rendkívül szuggesztív egyéniség a színpadon. Szép

FOTÓK: TÓTH LÁSZLÓ

ez a pas de deux, remélem, hogy a közönségnek is tetszik. És fontos még az est utolsó darabja, a Seregi László koreografálta Változatok egy gyermekdalra, ami az egész együttes számára is kihívás, mert spicc cipőben kell táncolnunk, és igazából nem ez a profilunk. De próbálkozunk, és reméljük, hogy megfelelő szinten, technikai tudással adjuk elő.

— **Most hogy a társulatokon és a darabokon is végigmentünk, kiderült, hogy milyen sokfajta táncstílust kell ismerni a néptáncól kezdve a modern táncok/technikák során át a kortárs klasszikus balettig. Lehetséges ennyi mindenhez érteni?**

— Nyilván nem egyforma szinten. Most elkezdtünk belekóstolni a klasszikus táncba, a spiccelésbe, de ez természetesen nem olyan szintű, mint mondjuk az Operaházban. Mert egész más koordinációt igényel, maga a spicc cipő teljesen más tánctechnika, nagyon nehéz. Nem véletlenül tanulják ezt a Balettintézetben 9–10 évig. Ugyanakkor a közönség nem biztos, hogy észre fogja venni, hogy mi esetleg nem tudjuk olyan magas szinten, mint az operaházi táncosok. De ez a kihívás: élni kell a színpadon, és tudatosan rá kell állni arra, hogy nincsen lehetetlen. Meg kell próbálni, csinálni kell, bízni kell önmagunkban és akkor, hogyha én elhiszem, akkor a néző is elhiszi, hogy meg tudtuk csinálni.

— **És mi az a táncstílus, vagy technika, amiben a legerősebbnek érzi magát?**

— Mindenképpen a modern táncokban. Érdekes, mert eddig azt mondtam volna, hogy olyan modern tánc, aminek erős klasszikus alapjai vannak. Pl. a Jorma Elo darabjait nagyon szeretem, és azok elég jól állnak a testemen. De a Fejes Ádám koreográfiája már egészen más megközelítés, abból olyan érdekes dolgok jönnek ki belőlem, melyeket nem is gondoltam volna. Nagyon tetszik a stílusa, egészen különleges, gyönyörű, ahogy mozog, ahogy kialakította a saját táncnyelvét.

— **Feltűnt, hogy nemcsak táncosként, hanem asszisztensként is dolgozik a koreográfusok mellett.**

— Amikor az együtteshez kerültem, Keveházi Gábor kérte, hogy nekem már nagyobb ebben a tapasztalatom, és mindjárt bedobott a mély vízbe, szükség volt rám. Pedig ez egy külön szakma, nem könnyű úgy, hogy mellette táncos is vagyok, mert vagy az egyikre figyel az ember, vagy a másikra... Igen tanulságos, meg nagyon fejlesztő, de egészségesebb, hogyha van erre egy külön ember. Mert ha egy darabnak én vagyok az asszisztense, és véletlenül még benne is vagyok, mint táncos, az elég nehéz, mert mindenki másra kell figyelnem, magamra pedig csak utolsónak. Az asszisztens feladata, hogyha elkészült a koreográfia, végig a próbafolyamat alatt bent legyen a teremben, figyelje mindenkinek az instrukcióját, a térformákat, hogy mit mond a koreográfus, figyeljen a kifejezőmódokra stb., tehát mindenre figyel. S amikor már nincs ott a koreográfus, vezesse a próbát, és ő tartsa karban az adott darabot, hogy színpadkész állapotban legyen. Keveházi Gábor mellett dolgoztam a legtöbbet, de mostanában ez nem jellemző, mert tréninget is tartok. S ez a három együtt már sok lenne. Modern tréninget tartok az együttesnek, minden délelőtt így indul a nap. Ezáltal melegszik be a testünk, s készítjük fel magunkat a próbákra, meg az egész napra.

— **Szerepel az álmai között, hogy szívesen kipróbálná magát koreográfusként is?**

— Talán, hogyha valakinek van erre belső indíttatása, és igénye, hogy a benne lévő érzelmeket, gondolatokat kiadja magából, mégpedig úgy, hogy táncot koreografál, akkor igen. De annyira erősen nem érzem ezt. Lehet, hogy még nem vagyok rá érett, de egyelőre még nem ez vonz/vonja el a figyelmemet, hanem még a tánc. Magamban voltak már fellángolásaim, hogy megihletett egy film, vagy egy zene és elkezdtem gondolkodni, hogy azt szívesen... Teljesen magam előtt látam dolgokat, de akkor kifejezetten csak erre kellene koncentrálnom. Lehet, hogy ez a jövő zenéje, abszolút nincs kizárva.

— **Most nyáron sikerült Észtországba kikerülnie asszisztensként, hogy jött ez a lehetőség?**

— Tallinnba, az Operaházba, az Estonian National Ballet/Észt Nemzeti Baletthez sikerült

kimennem, Jorma Elo Red with me koreográfiáját betanítani. Ez ugyanaz a darab, ami itt is színpadra került, táncoltam benne. Jorma Elo nem ért rá elmenni, mert koreografált valahol. Egyszerűen engem kértek fel, hogy tanítsam be. Rám gondoltak, hogy meg tudnám csinálni, mivel én már táncoltam is ezt, meg próbát és tréninget is vezetek, emberekkel foglalkozok. Először ugyancsak a fellegekben repkedtem, nem is akartam elhinni, hogy rám mernek bízni egy ekkora feladatot, de aztán úgy mentem ki, hogy nem is izgultam. Igen jól sikerült, nagyon ügyesek voltak a táncosok, kiválóan tudtunk együtt dolgozni. S amikor az utolsó két napra megérkezett Jorma Elo, nagyon elégedettnek tűnt. Gyönyörű munka volt, nagyon büszke vagyok rá, s fantasztikus dolog ez számomra...

— **Milyen a tallinni társulat összehasonlítva a pécsiével?**

— Ugye ez a Tallini Operaház balett-együttese, klasszikus táncosok, ugyanúgy, mint itthon az Operaházban. Kb. hatvan táncos, tehát operaházi viszonylatban közepes méretű társulat. Nagyon sok a fiatal, s igen tehetséges emberkével találkoztam, köztük nyilván idősebbek is szerepelnek, de mindenkin látszik hogy lelkes, és szeret ott dolgozni. Úgyhogy igen szimpatikus csapat.

— **S a munkafolyamat is hasonlóan ment, mint itt a Pécsi Balettnél?**

— Angolul beszélünk a teremben, meg mindenhol, nem jelentett problémát. Nálunk is járt már több külföldi koreográfus, itthon is ezen a nyelven beszélünk, s ez már egyfajta tapasztalatot adott. Volt két asszisztensem, akik segítették a munkámat. Főleg azt figyelték, hogy milyen instrukciókat adok. Videóra vették a mutatott mozdulatokat, hogy pontosan meglegyen, hogyha már elmegyek, s ha kérdés merül fel, tudjanak mihez nyúlni. De mindenkinek a helyét megtanultam, és szépen betanítottam, elmagyaráztam, zenére tettük, és nagyon szépen sikerült az utolsó bemutató a próbateremben. S mivel a premierjük igen közel volt a miénkhez — november 18-án, nekünk pedig 19-én —, ezért sajnos nem tudtam kimenni megnézni őket, borzasztóan sajnáltam. De írtam nekik egy képeslapot, hogy nagyon ügyesek legyenek. Jorma Elo közben kétszer is visszament, miután ezt a nyáron betanítottam, helyretenni, felújítani a darabot, hiszen nekik közben más előadásai is vannak, és azokra is kellett készülni. De sajnos ő sem tudott ott lenni a premieren — ez különben nagyon kellemetlen —, mert épp Hollandiában koreografált, ott is premierre készült.

— **Sárospatak, Miskolc, Budapest, Szeged, Pécs, közben Tallinn a táncospálya. Hogy képzeled a további életét?**

— Hát ez egy jó kérdés! Nem tudom, több változat él bennem ebből a szempontból, mert lassan a családalapításra is gondolni kell, de közben még nagyon formában vagyok, most kell még kitáncolni magam. Ez a jövő zenéje, nagyon nehéz erre a jelen pillanatban mit mondani, de meg fogja adni rá az élet a választ.

— **Nyilván bőven helye van a Pécsi Balettnél, de hogy látja a társulat mostani helyzetét?**

— Kiderült, hogy Keveházi Gábor megpályázta az Operaház balettigazgatói posztját, és meg is nyerte. Ez mindenki számára nagy öröm, de egyben azt is jelenti, hogy elmegy Pécsről.

— **Azért ez nagy váltás, hisz előtte Egerházi Attila, a társulat művészeti vezetője is távozott...**

— Igen. Azon múlik szerintem az együttes jövője, hogy ki lesz itt a következő balettigazgató, ettől függően fog mérlegelni mindenki... De még nem kaptunk információt, hogy a továbbiakban, hogy s mint lesz.

— **A Pécsi Balett turnézott párszor külföldön is Keveházi Gábor vezetésével. Ezek milyen élmények és szakmai sikerek?**

— Szép élmények, voltunk Mexikóban, Finnországban többször is, fesztiválokon. Olyan világhírű együttesekkel, táncosokkal, balett szólistákkal is felléphettünk egy színpadon, amire egyébként később igen kevés az esély. Jó, hogy mi is láttuk őket, ők is minket, és jó véleményel voltak rólunk. Tehát megadatott a lehetőség, hogy kapcsolatot építsünk ki egymással. Nyilván, ha hosszabb idő állt volna rendelkezésünkre, mint pl. nekem Tallinnban, az lenne a szerencsés. Ott sikerült kapcsolatokat kiépítenem a két hét alatt, éjjelnappal együtt dolgoztunk a táncosokkal. Egyébként felmerült a lehetőség, hogy egy- vagy kéthetes modern tánc kurzust/tréninget tartsak nekik. Szimpatikus az ötlet, lehet hogy megvalósul az évad vége felé. Egy fesztivál azonban csak 2-3 napos, inkább csak egy találkozó, örülünk egymásnak, egymás sikereinek, hogy milyen tehetséges táncosok vannak. De annyira ott nem tud kialakulni szorosabb barátság, vagy kapcsolatépítési lehetőség, persze azért van rá esély. ■

A Pannon Filharmonikusok és
Marton Éva koncertje
PTE ÁOK aula
2004. szeptember 23.

JANI GABRIELLA

„Az ezermérföldes utazás egyetlen lépéssel kezdődik”

avagy egy újjászületett zenekar újabb állomása

A közelmúltban megalakult Pannon Filharmonikusok és vezetőik minden bizonnyal nem kisebb célt tűztek ki maguk elé, minthogy a pécsi koncertélet elszűrült repertoárjának vérátömlesztést adjanak, ezzel visszacsalogatva az olyan zeneszerető embereket is, akik — hozzám hasonlóan — kicsit ráuntak a megszokott klasszikus szimfóniákra és versenyművekre. Az ideai koncertsorozatban számos olyan mű is elhangzik, amelyet szinte alig, talán csak a túlszűfolt fővárosi zenei életben lehet itt-ott felfedezni. Mindenképpen dicséretes szándék a műsorválasztáson túlmenően az igényesség, mely még a zenekar megjelenésére is kiterjed. Gondolok a fellépőruhákra, vagy a tetszetős emelvény kialakítására, amely bizonyára akusztikai szempontból is kedvező hatással bír, ráadásul a közönség is élvezheti a látványt.

Az idei évad nyitókoncertjére szeptember 23-án került sor. „Végre valami izgalmas műsor!” — gondoltam a plakát előtt állva. Wagner és Mahler egy estén! A Mester és a rajongója együtt! Mahler ugyanis konzervatóriumi éveiben Hugo Wolffal együtt őriletes wagnerianizmusban szenvedett. A koncert énekes szólistája Marton Éva volt, aki első ízben lépett fel a pécsi közönség előtt. Nem csoda hát, hogy nagy volt az érdeklődés a hangverseny iránt. A műsor első felében két Wagner-mű hangzott el. A nürnbergi mesterdalnokok nyitánya valamint a *Mathilde Wesendonck* dalaira írott zenekari dalciklus.

A nürnbergi mesterdalnokokról tudnivaló, hogy ez Wagner egyetlen olyan operája, amely valóságos, történelmi mítoszok világában gyökerezik. Némely zenetudós úgy véli, ez a műve valódi elfordulás a Trisztán már-már beteges szerelmi drámájától. A Mesterdalnokok hangulatára leginkább a kedélyesség jellemző. Itt kell megjegyezni, hogy akik Wagner zenéjét vélt vagy valós harsánysága miatt nem kedvelik, és némi fenntartással várták a híres opera még híresebb nyitányát, nos azoknak nagy meglepetésben lehetett részük. Az általában Wagnerre aggatott zajosnak és hangosnak vélt zenekari komponálási móddal ellentétes hangzást produkált az együttes. A dinamikai skála a szinte éteri pianissimóktól a robusztusabb, ám mégsem erőltetett fortissimóig terjedt, s ezáltal egy rendkívül színes, érzékeny, kifinomult előadáson volt módunk mintegy ráhangolódni az ezután következő dalciklusra.

Wagner 1852-ben ismerkedett meg Mathilde Wesendonck-kal. Kapcsolatuk valódi mélységeit azonban sosem ismerhetjük meg, mivel Wagner örökösei a Mathildéhez írott leveleket megsemmisítették, kivéve azokat a zenei idézeteket, amelyeket gondosan kivágva a bayreuthi archívumban helyeztek el.

1857 novembere és 1858 májusa között zenésítette meg azt az öt költeményt, melyek a dalciklust alkotják, s melyek közül kettőt (*Träume; Im Treibhaus*) később Trisztán tanulmányoknak nevezett, s melyek elhangzásuk sorrendjében a következők voltak:

1. Der Engel — Az angyal
2. Stehe still! — Állj csendben!
3. Im Treibhaus — Melegházban
4. Schmerzen — Fájdalom
5. Träume — Álmodok

A zenekari dalciklusok közül szinte a legritkábban hallható, aminek okait nem igazán látom át, csak szomorúan konstátálom, hogy még egy tisztességes CD felvételt sem lehet találni belőle. Általában érdemes odafigyelni arra a sajnálatos tényre is, hogy nem tartozik a legnépszerűbb műfajok közé a koncertszervezők körében. Ezért külön is jó pontot érdemel az együttes vezetése! Azok számára, akiknek nem teljesen világos, mit is jelent a zenekari dalciklus elnevezés, csak annyit, hogy e műfajban a költeményeké a vezető szerep, így és ezáltal az énekes szerepe rendkívüli módon felértékelődik. A zenekar pedig éppúgy, mintha kísérőként működne közre, hangulati, érzelmi aláfestéssel tölti meg a felhangzó gondolatokat. Ez sokkal nehezebb feladat, mint amilyennek első pillantásra látszik. Az énekes szólistával tökéletes harmóniában kell lennie s ennek egyedüli záloga a karmester személye, aki közvetít a két fél között. Hamar Zsolt és az együttes alkalmazkodókészsége rendkívüli volt, habár néhol túlzásnak találtam a minimalizált hangerőt.

Az első dalban például (*Der Engel — Az angyal*) annyira áttetszően akarták megjeleníteni a zenei anyagot, hogy szinte el is tűnt az énekes alól, s ettől bizonytalan érzésem támadt. Elképzelhető azonban az is, hogy a túlságosan lassú tempó zilálta szét az egyébként folyamatosan hullámzó, ringató dallamvonalat. Marton Éva kisu-gárgázása már színpadra lépésekor is figyelemreméltó volt. Királynői megjelenése nemes egyszerűséggel társult, sztáralúrrök nélkül. Valódi világnagyság ő, akinek szakmai múltjában legendás Wagner szerepek, Puccini Turandotja, s felsorolni is lehetetlen, hogy még mi minden szerepel, és talán nem is volt olyan rangos színház, amelyben ne lépett volna a közönség elé.

A dalciklus elindítása mindig nehéz, s hangulata már az első taktusokban mélyen megérinti a hallgatót. A költemény egy angyalról szól, aki meghallva egy ember panaszát, leszáll és magával viszi, hogy földi kínjaitól megszabadítsa. A tempó meghatározása ugyan nyugodtságra int, ám a folyamat nem állhat meg, sem a kíséretben sem pedig az énekszólamban. Marton Éva számára sem volt szerencsés ennyire elnyújtani a tempókat, mivel így

a szöveg többször megtört a levegővételek miatt. Ezek talán kiküszöbölhetőek lettek volna egy árnyalatnyival mozgékonyabb hozzáállással.

A második dal, a *Stehe still! (Állj csendben!)* valódi kontrasztot jelent. A zenekari anyagban kromatikus futamokkal izgatott, feszült állapotot érzékelhetünk, melynek legszebb pillanata, amikor a következő sor hangzik el: „Ich mög alle Wonnen erlassen! Wenn Aug in Auge wonnig trinken, Seele ganz in Seele versinken;” azaz „*Szeretnék megtagasztalni minden gyönyört! Mikor szem a szemet gyönyörrel issza, lélek a lélekben egészen elmerül!*”

A zene teljesen megváltozik, és izgatottságát elfelejtve leáll a kromatikus futamok hajszólag hangulata, és bár a szövegben még csak vágyakozás van a gyönyörre, a zene elénk is teszi azt. Igazán felkavaró volt.

A Trisztán tanulmányként emlegetett *Im Treibhaus (Melegházban)* című tétel tökéletesen visszaadja azt a tikkasztó, párás levegőt, amellyel egy ilyen helyen találkozhatunk.

A romantikában oly gyakran megfogalmazott elvágyódás gondolatát ez esetben a melegházban található egzotikus növények ébresztik fel a költőnőben. Egyik mondata így hangzik: „*A durva valóság nem lehet dajkáló földje a szépségre, jóságra, igazakra vágyódó léleknek.*” Szokatlan harmóniai fordulatai a reménytelenséget sugallják, vagy tán a lemondást is. Nyomaszt, ugyanakkor végtelenül fájdalmas.

Ezt éreztem tempó szempontjából legkevésbé szerencsésnek, mert a szöveg a kelleténél jobban szétdarabolódott, az egyébként is apró motívumokra épülő zenei anyag pedig nehezen vált követhetővé. Azoknak azonban, akik nem ismerik alaposan a dalt, igazán nagy élményt jelenthetett, mert Marton Éva érzékenysége, és a zenekar finoman illeszkedő játéka képes volt a szöveg lelki mélységeit tolmácsolni.

Az ezt követő *Schmerzen (Fájdalom)* minden ízében wagneri jellemzőket felsorakoztató motívumokra épül. Egy ízben így írt róla Wagner Mathildének: „*Szebb mindannál, amit eddig csináltam. Velőmíg megreszketek, ha hallom.*” És csakugyan olyan hatású ez a szenvedélyes dal, hogy lehetetlen nem vele sodródni. Lényege, hogy még a napnak is le kell nyugodnia ahhoz, hogy másnap ismét teljes pompájában ébredhessen, s az embert is a bukás és a szenvedés edzi új felemelkedésre. Hálásnak kell lennünk tehát a természetnek, hogy gondokkal sújt, és így tesz méltóvá az élet igazi megélésére. Megszólalásában a legerőtéljesebb dal, melyben valósággal fürdőzött a sok Wagner szerepet éneklő diva.

Végül pedig az egyik legszebb dal, a *Träume (Álmodok)* következett, a koncert első részének befe-

jezéseként. A dalciklus leghosszabb zenekari előjátékában könnyen eltolódhat a megformálás a kicsit édeskés irányba, de ez esetben nem így történt. Pontosán körvonalazott, tisztán és mégis érzékenyen, az énekes számára tökéletesen előkészítetten indult el egy végtelennek tűnő dal-lamív, melyben az álmok, mint a feledés és az emlékezés elrejtői szerepelnek. Valahányszor felhangzik a *Träume* szó, valami leírhatatlan történik a zenében. Erre már nemigen lehet szavakat találni. Az álom szó egyre feljebb és feljebb emeli a dalt, míg végül a következő sorral zárja le: „*sanft an deiner Brust verglühen, und dann sinken in die Gruft.*” Ami nyersfordításban kb. így hangzik: „*lágyan elhamvad a kebleden, majd lenyugszik a sírboltban.*” Ezt követi egy — az előjátékhoz hasonló — zenekari utójáték, melyben az elmúlást érzékeltetve fokozatosan elfogynak a hangok.

ahogyan kora fogadta őt, s ahogyan még utókora is kezeli. Bírálata végletek közt mozog, vagy rajonganak érte, vagy gyűlölik, és ismerve hírhedten jó humorát, minden bizonnyal ez igencsak ínyére volna most is. Egy ízben pl., amikor 1. szimfóniáját Weimarban bemutatta, így reagált a részben dühödtt ellenállásra, részben elismerő szavakra: „Ha a kutya ugat, legalább látni, hogy a karaván halad!” Életének és életszemléletének lenyomata ott van minden hangjában, éppúgy, mint a természet, az emberek szeretete, a szerelem csodája. Szenvedélyes lázadása az ostobaság és a felületesség ellen sok ellenséget szült, de ő eltántoríthatatlanul gúnyolta gyarlóságainkat. A halál állandóan jelen volt körülötte. Talán épp emiatt volt képes megélni nagy intenzitással minden örömet és bánatot, rosszat és jót, s ez inspirálta a műveiben oly erősen átsugárzó életszeretetre is.

Vándorlegény dalok egyik sorát „Ging heut Morgen übers Feld”, azaz, „Megyek ma reggel a mezőre”. E tétel szépségét a természetesség adja, amelyet minden sallangtól mentesen lehet csak sikeresen előadni. Határozottan érezhető volt a precizitás és a dinamikai egyensúlyra törekvés, melyek által tökéletesen átélhetővé vált a mahleri életigenlés.

A második tétel a budapesti bemutaton még elhangzott, s talán a darab terjedelme miatt, végül elhagyta Mahler. Egyesek szerint túlságosan is kitarukozónak találta a szerelmi téma megformálását, amelynek személyes hangvételét a zenekaron belüli hangszeres szólók is jelzik. Péccsett hallhattuk ezt is. Az arányosság és a tudatosan felépített dinamika itt is jól érvényesült, s a szólistáktól még az oly rövidre szabott keretek között is érzékeny muzsikálást halhattunk.

A harmadik tétel újra az életvidámság, a paraszttáncként ismert ländlerek világát idézte elénk. Széles mosollyal nyugtáztam, hogy az előttem ülők szinte együtt ringatóztak a zenére, mintha táncolni lett volna kedvük. Eszembe jutottak ausztriai élményeim, amikor nyaranta az ún. bokorkocsmákban hozzánk szegődő harmonikás szórakoztatta vendéglátóimat. Ez a nosztalgikus érzés végigkísért ezen a tételen. Olykor kissé pityókás hangulatban, kábultan nyúlhattunk el a fűben, majd újra táncba kezdett a zenekar, és egy fergeteges körtáncban ér véget a tétel. A filmszerűség szép példája ez.

A negyedik tétel hatásának kifejezésére talán az abszurd jelző volna a legjobb szó. Itt szembesülhetünk Mahler szarkasztikus humorával, amikor is az ismert, nálunk „János bácsi, kelljen fel...” opuszként elhíresült gyerekdal karikírozott változatát használja fel vezértémájaként, s írja át Gyászindulóvá. Nem kétkem, hogy kora közönségének felháborodását ezen ötlete is okozhatta. És mivel ő nem tapadt egy témához, felbukkannak a zsidó zene elemei is, melyeket éppoly előszeretettel használt műveiben, mint az osztrák népzene. A tétel számomra legszebb pillanata azonban egy régről ismert dal motívumainak felbukkanása volt. „*Die zwei blauen Augen*”, (Azok a kék szemek) — szintén a Vándorlegény dalokból. De nem marad hosszasan e dalnál, hanem visszatér a Gyászinduló szokatlanul groteszk, már-már sramli zenekarra emlékeztető, s ezzel minden bizonnyal közönséges hatást elérni vágyó témájához. Kundera *Nevetséges szerelmek* című regénye jutott eszembe, és egy érzés, amikor az ember már csak kínosan nevet egy szerelem elmúlása, vége felett.

Az utolsó tételben aztán megmutatkozik Mahler dühödtt szenvedélyessége, ahogy elsöpri minden eddig megélt érzelmét, s szerelmeinek fájalmát. Nincsenek finomságok, csak izzó temperamentum, mígnem lecsillapodik, s egy kis időre újra felidéződnek a boldogság pillanatai, de már fájdalmas emlékképekként, visszahozhatatlanul. Utószóként felidéződtek az első tétel természeti képei, visszaemlékezésékként, s az elmúlás felett érzett szomorúságunk jelzéseként, s végül egy fergeteges finálé. Berliözra emlékeztető megoldásaival, és a teljes zenekar, köztük a rézfúvós együttesek impozáns megszólalásának eredményeképpen, katartikus élményt nyújtva zárul a szimfónia.

A Pannon Filharmonikusok és *Hamar Zsolt* műsorválasztása szerencsésnek bizonyult, különösképpen az eredeti verzió előadása, s talán megbocsátható, ha a szerző iránti rajongásomban úgy érzem, hogy Mahler bizonyos fokú rehabilitálása is volt ez a koncert az 1889-es budapesti fogadtatásért cserébe. Kívánom, hogy a zenekar életében még sok ilyen siker legyen, s hogy a nemzetközi elismerés ne legyen fontosabb, mint a hazai közönség ezúttal feltétlenül megmutatkozó, kitaró támogatása. ■

Marton Éva

FOTÓ: TÓTH LÁSZLÓ

Az egész dalciklus előadását illetően kevésbé pozitív élményként hatottak a már említett, tempóválasztások következményei, valamint a zenekar szinte már túlzásba vitt alkalmazkodása. A *Marton Éva* iránt érzett minden tisztelet ellenére sem hallgathatjuk el, hogy megtapasztaltunk néhány hanghibát. Kifejezetten zavaró volt, hogy kottából énekelt, mert így a dalok „üzenete” veszített intimitásukból, és ezért mindig az előadó a felelős. Ez esetben nem éreztünk állandó kontaktust művész és közönsége között, holott ez mindennél fontosabb, főként ha nem magyar nyelven hangzik el a darab. Meglehet azonban, hogy mindez nem a szólistán múltott kizárólag.

Felmerülhet a kérdés, mi lett volna, ha az amúgy tetszetős programfüzetben az öt dal valamiféle fordítása is helyet kapott volna? Talán érdemes volna a jövőben ezt is átgondolni az együttes vezetésének. A Pannon Filharmonikusok együttese bizonyítékát adta annak, hogy világsztárokkal is képes színvonalasan együtt muzsikálni, és ez nem kis büszkeséggel tölthet el valamennyiünket.

A koncert folytatásában *Mahler: 1. szimfóniája* következett. Azé az emberé, akinek élete és művei mindig is különös kíváncsisággal és sosem titkolt rajongással töltöttek el. Személyisége és zenei nyelvezte éppoly ellentmondásos volt, mint

E szimfóniájának legfőbb ihletője a szerelem. Eredetileg 5 tételes volt, s mint szimfonikus költemény a *Titánok* címet kapta, ám végül 4 tételesre módosítva, elnevezését visszavonva inkább, és a darabot, mint az „abszolút zene üzenetét” datálta. Fogadtatása mindenütt sikertelennek mondható. Talán a legnagyobb bukást az 1889-es, budapesti ősbemutatója okozta, amelyről a Pesti Hírlap kritikusa ezt írta „A kompozíció éppoly zavaros, mint Mahler operadirektori tevékenysége.” Olvastam valahol, hogy a budapesti Operaházban töltött direktorsága alatt rengeteg támadás érte, így ez a megjegyzés kevésbé a darabnak szólhatott, mint inkább a szerző személyének. Amerikában — Mahler legnagyobb sikereinek helyszínén — is közöny fogadta, s Oroszországban egyenesen reakciónak és dekadensnek nyilvánították. Ma már igen nehéz megérteni, hogy minek volt köszönhető ez az ellenállás mindenfelől, és remélhető, hogy a mai közönséghez már eljutnak Mahler gondolatai.

Már az első tétel elindításakor egyfajta filmszerű élményben volt részünk, mintha a ködből lassanként bújna elő a természet csodája. A vonósok áttetsző hangjai közül rövid időre felbukkanó fa és rézfúvós együttesek finom arányossággal szólaltak meg. Aki még sosem hallott Mahler-műveket, nyilván ugyanúgy el tudott merülni a színek és hangok kavalkádjában, mint az, aki felismerni vélte pl. a

Bánky József zongoraművész ünnepi hangversenye
Zenepark
2004. október 21.

Képzeltbeli karnevál

Október 21-én este ünnepi hangversenyt adott a Zeneparkban alkotó pályájának ötvenedik évfordulója alkalmából Bánky József, Péccsett élő zongoraművész és zenetanár. A több mint kétórás műsor Scarlattitól a Kurtág-inspirálta saját művekig ölelte fel a zenetörténet, mindezt egyéni interpretációban és emlékek kusza hálózatával dúszítva.

A szenior előadóművészekre általánosságban elmondható, hogy az említett, rutinos és lezárt előadásmódot a legváratlanabb helyeken fel-felszakítja üde jellemük, tanulságos játékra invitálva az ifjú közönséget. Esetünkben ez máshogy állott, hiszen a javarészt közép- és időskorú megjelentek eleve magukkal hozták megérintettségükből eredő frissességüket, ami a helyszínen gátolja a konvenciók átlépését. A találkozás eredménye (bár mindkét fél elégedetten távozik), hogy az előadó csak az esztétikai kommunikáció közös nevezőjének felszínén kap pozitív visszajelzést.

A nagy ívet átfogó műsorszerkesztés háttéréből kiolvashatók a fél évszázados művészi pályát övező valóság, az általános ízlés elvárásai: a súlypont a perifériák helyett félúton, Liszt Ferenc munkásságában, illetve a romantika és az impresszionizmus stílusjegyeinek határán jelentkezett, kétségtelenül virtuóz átírtban közölve az ettől független komponistákat is. Különös jelentőségű e sorban Domenico Scarlatti néhány csembalószonátájának interpretációja, melyekből felváltva sugárzott a jelenkori Bach-, Schubert- és Chopin-kép, valamint a századelő dzsessz-zongoristáinak formavilága. A válogatás fokozatosan átfestette a B-A-C-H fantázia és fúga által hagyott sötét tónusú képet: a Bánky munkásságát végigkísérő Liszt-mű precíz előadása során mintha elszabadult volna a realista képzetekkel társult vezermotívum, bepillantást engedve két kései művészsors találkozásaiba, mély párhuzamaiba. Az előadó virtuozitása, tapasztalata és a játszott mű hangulata végül egyaránt találkozott Beethoven variációinak bemutatásakor: az előadás könnyedsége mögött csupán a melléütemek sora mutatott rá a háttérben munkáló hihetetlen erőfeszítésre és koncentrációra.

Sajátos státust képeznek a műsorban Bánky saját művei, melyek a szerzői vallomás szerint különféle zenei befolyások lenyomatai: Debussy, Satie, Kodály és Kurtág egy képzeltbeli kávéházban váltja egymást a zongoránál. Szintén más közegbe kíváncsított volna Schumann Karneváljának (melynek első megszólaltatói között természetesen Liszt is szerepelt) előadása, minthogy a darab sugárzása, a mű áhított társadalmi szerepe megtört a koncert elkésztő helyszínén; a színpad háttérében elfedett szimfonikus hangszerek nem a női maszkok imitálása, hanem a másnap próba kedvéért maradtak és türelmetlenül domborultak a színpadon. Mindezekkel együtt a kiváló műsorban csak akkor részesülhetett a közönség, ha szemét az előadóhoz hasonlóan behunyva szabadon engedte képzeletét.

Az átlag mozifilmnél is hosszabb műsor végére Bánky saját bevallása szerint is „belejött”: a négy ráadás (Liszt, Rahmanyinov, Chopin és Gershwin művei) valódi ünneppé váltották a programot.

A koncertet az elismerés hangjai mellett végigkísérte egy sajátos szótlanúság: az előadó megjelenését nem kísérte kommentár, az összes narratív megszólalást is írásban, a programfüzettel együtt kapta kézhez a százötvenfős közönség. Bánky más módon is indítványozta, hogy a fülek kizárólag a művekre fókuszáljanak: az előadás ritmusát nem zavarhatta meg a kottalapok cseréje, hiszen a mester több mint kétórás műsora során mindent fejből játszott. Az intím némaságot otrombán megtörte egy protokolláris köszöntő a műsor végén, majd a kéréstlen közreműködő zajos távozása a ráadás közben. Ezt is írásban kézhez kapva, megalázó ereje bizonyosan csökkent volna.

Kovács Balázs

Budapesti Fesztiválzenekar
Vezényel: Lukács Ervin
PTE ÁOK Aula
2004. november 26.

Fesztivál-regény

A mikrobiológia-tanterem felől érkező Lukács Ervin kissé fáradtnak tűnt, ahogy az orvosi egyetem aulájában felállított emelvény felé tartott. Amint a fúvósok belekezdtek a nyitányba, a gondterhelt ráncok kisimultak, és a tizenhét éves Mendelssohn által komponált műtől magát is megfiatalította. Egész este gyönyörűen és jól vezényelt. Lukács Ervin a régebbi iskola nagy tagja, karizmatikus alakja nyugalmat sugall, türelemre int és igaza van. Úgy láttam, bízott benne a zenekar, az összhang így tökéletesnek tűnt. Jó érzés volt őt figyelni — nyugodtsága a közönségre is sugárzott, hiszen a kapitány biztos volt a dolgában, nem boríthatta fel a hajót semmiféle hullám.

Mendelssohn Szentivánéji álom nyitánya nagyon érdekesre sikeredett. Lassabb, visszafogottabb volt, a szokottnál kevesebb tempóingadozással. Tulajdonképpen bécsi klasszikus stílusban játszották, amely ellen eleinte lázadtam, hiszen a Szentivánéji álom igazi romantikus mesedarab. Hiányzott az a sok futkározás, cikázás, ami a Shakespeare-mű történetének hangulatát jellemzi. Hiányzott a misztikus homály is, az erdő sötétsége. Aztán be kellett látnom, nincs igazam. Tulajdonképpen nyitányá vált a nyitány, és ez a klasszikus hangvétel nagyon jól tett neki. Vonatkoztassunk el a mesétől, a színpadtól, a történetről, és a nyitány önálló darabként is megállja a helyét.

Ezután került terítékre az a mű, amelyet sokszor tévesztenek össze Mendelssohn leghíresebb zenekari művével, a „nagy” hegedűversenyyel. Míg az e-moll híres és népszerű darab, a d-moll kevésbé ismert, kevesebbszer játszott: Mendelssohn tizenhárom évesen komponálta, hegedűtanárának ajánlotta. Stílusgyakorlat. A darab végén elfelejtettem az elejét, nem tett rám nagy benyomást. Ami mégis érdekessé tette, Kádár István hegedűjátéka: lány glisszandókat és gyönyörű kettőskötéseket használt (főleg az első tételben), szabadon, rendkívül szenvedélyesen muzsikált, s bár megfizette az árát — nem minden hang volt tökéletes —, megérte kockázatot vállalnia.

A szünet után következett az est fénypontja: egy igazi zenekari unikum, Bruch Kol Nidrei című egytételű, csellóra és nagyzenekarra írt műve. Meditatív, lassú darab, ismeretlen eredetű zsidó dallam-motívumok furcsa egyvelege. Az egész nagyon mélyen szól, a fúvósoknak nincs sok feladatuk benne, s bár néha a tetején ott csilingel a fuvolaszólam, a hangzás mindvégig mélyen marad. *Kertész György* csellójátéka egészen lenyűgöző. Több hangszínen is tisztán, gyönyörűen zenél — amikor a mély tartományba szól a hangszer, beleremeg az ember bensője, magasan pedig olyan, mintha egy óriás sírna. Az érzelmeket lassan, finoman adagolja, hihetetlenül szép ívet adva az egész műnek. Rövid, vagy csak annak tűnő ima a Kol Nidrei, melyet egy fantasztikus csellista tökéletes és érzékeny játéka tett még csodálatosabbá.

Haydn Oxford-szimfóniája a Fesztiválzenekar állandóan repertoáron tartott műsora, a zenészek nagy rutinnal, a karmester partitúra nélkül játssza. Különös, és Lukács Ervin mozdulatait figyelve, talán tudatos is, hogy ez a tipikusan bécsi klasszikus szimfónia néhol romantikusabb hatású, mint Mendelssohn Szentivánéji álom nyitánya.

Vastaps, nagy siker az Orvosi Egyetem Aulájában, a zenekar ráad, és ismét eljátssza az Oxford szimfónia negyedik tételét, meglehetősen gyors tempóban. A zenekarból sugárzik a jókedv, a közönség hálás.

Elmondhatjuk, hogy a Fesztiválzenekar a világ legprofesszionálisabb zenekari közé tartozik, ezenkívül fantasztikus az összhang a zenészek között, de nem ettől érdemes a koncertjeikre járnunk. Amely megkülönbözteti a többi zenekartól, az koncertműsorok megkomponálása, tökéletes egységbe foglalása — minden este egy regény nyel leszünk gazdagabbak, amely visszafogottan indul, a második felére eléri a csúcspontját és a végén önfelelt játékká nemesedik.

Gróf János

Fusz György keramikusművész kiállítása
Pécsi Galéria
2004. október 15–30.

AKNAI TAMÁS

Polüfemosz Bajkonurban

Nem tudok szabadulni egy képtől. Karsztos fennsík, monoton, mégsem izgalommentes táj. A horhosban régen elhullott farkastetemek. Csontjaik kifehéredtek, bőruk a sziklára száradt pergamen, szőrük már csak, mint valamely szokatlan színű moha-változat. Szokatlan a kiállítás is. Kevés, de terjedelmes tárgy, félelmesen szétrobbanó alakok, különös térbeli helyzetek. Valamiféle alig meghatározható mitológia közege. Hatalmas gyapjúfolyamok, geometrikus talapatokon, átlukasztott fém rámpák. De nem mondhatjuk ma már valójában semmire azt, hogy „szokatlan”. Ki tudja ma meghatározni, hogy merre található a meghökkenés és meghökkentés hiteles küszöbe? Az ízlés fogalmát vetnénk be leginkább félszegen és utalnánk arra, hogy mit igen, mit nem. De azonnal rájövünk arra, hogy amit vezérlő szabálynak oly szívesen gondolnánk, vagyis az ízlést, azt inkább morális, mint esztétikai érvényű kategóriának kell tekintenünk. Az ízlés legújabb kori pluralizálódásának következménye, hogy a korábbi normatív fogalom átalakult olyan felfogássá, amely elviseli, hogy vele szemben számos más, hasonlóképpen érvényes ízlések és felfogások legyenek. Plurális, sokat megengedő ízlérendszerek alakultak ki, egyre távolabb a választásokban világnézetet feltételező érvétől. Külvilágunkban tapasztalhatóan nincs már ízléstelenség, mert minden döntés releváns emberi viszonyok, magatartások cáfolhatatlan közegévé vált, amelynek megértése, elfogadása a liberális szabadságesszmények és korlátlan lehetőségek esélyeinek hirdetői szerint nem ütközhetnek korlátokba. Az újkori ízlésekben elképesztő gazdagságban keveredik az alacsony és magas kultúra rétegzettsége és már ez sem nem engedi meg, hogy normatív ízlésünk legyen. A „jó ízlés” azonban, mint társadalmi jelenség, korábban képessé tette az embert arra, hogy elvonatkoztatson esetleges, saját vonzalmaitól. Olyan eszményeket foglalt magában, amelyekkel szemben, amelyhez az ember a mindennapi élet szemszögéből akár alázattal is viszonyulhatott. Az ízlés tehát arra is nevelt, hogy vonatkoztassunk el önmagunktól. A végtelen pluralizmus és totális tolerancia idején az ilyenfajta önmagunktól elvonatkoztatott ízlés szinte megfoghatatlanná vált, ezért elveszítheti érvényességét.

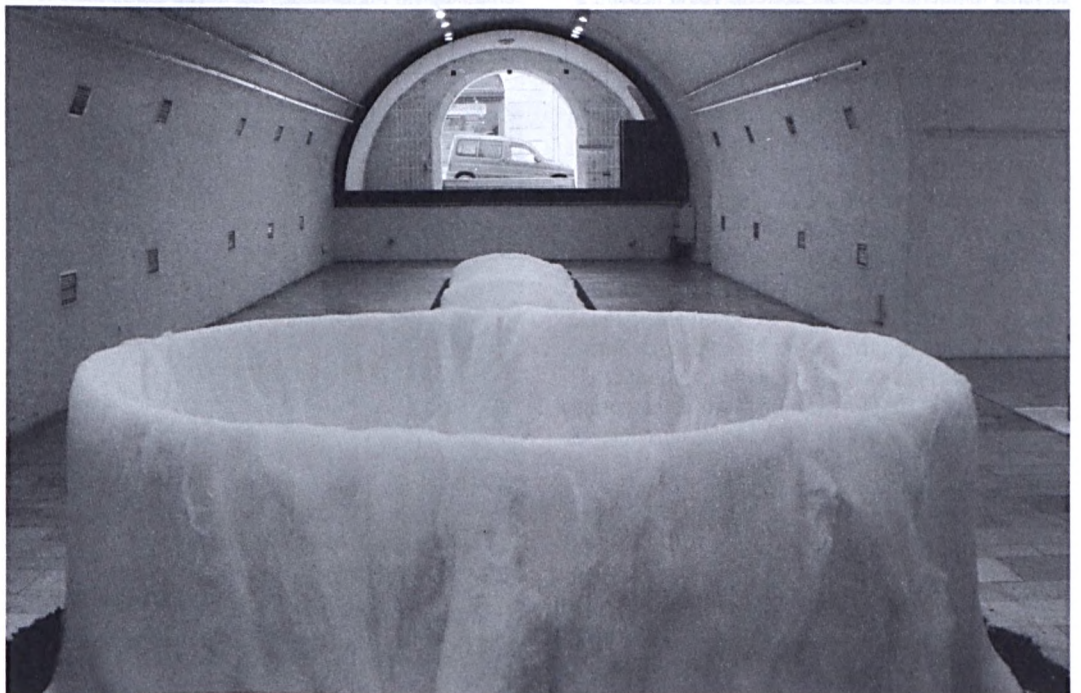
De vissza Fusz György kiállításához. Evidencia: a látás képességét igénybe véve nagyságrendekkel nagyobb operatív információ mozgósítható — ráadásul töredéknyi idő alatt — mint egyéb érzékszervünkkel. Mindennapi életünk és közfunkcióink gyakorlása során egyszerre élünk és visszaélünk a látás adományával, a kép hatalmával. Amikor a látás és nézés egyirányú pályákon a „valóság” megragadásának, differenciált feldolgozásának irányában halad, vagyis amikor a fizikai-szellemi tájékozódás programjai természetes módon teljesülnek be, élünk adományunkkal. Amikor azonban e képtelenségű kapacitás és a hozzá kapcsolódó gyakorlat, vagyis a látás és nézés nem feltétlenül azonos irányú folyamattá válik, vagy amikor a más érzékelési területekről származó információ kiegészíti, vagy éppenséggel megzavarja a látással betakarított eredményt, furcsa következményekkel kell számolnunk. Amikor a látás képessége és a

látványban feltáruló jelek-jelentések feldolgozása valamely oknál fogva nem azonos „céla tart”, bizony problematikusá válik a „látható világ” és benne természetesen a „látó” is. Fusz György kiállítása a képi konvenció, a látás és tapintás érzetköreiből kívánt jelentésnövelő és értelemgazdagító „tágításokat” végezni, miközben egy pillanatra sem feledtette el velünk, hogy nem a valóság, hanem a művészet speciálisan tagolt és megszürt birodalmában tartózkodik.

Hiedelmek színezik a gyakorlatunkat, amit ezúttal felül szükséges vizsgálni: látunk csupán, és nem nézünk, nézünk csupán, és rossz következtetéseket hozunk. A vizuális művészetekben varázslatosan keverednek a megerősítések és a megzavarások manőverei. Ezekben hol a látás kapacitásának teljes kimerítésére, illetve a valóság és a látás (gondolati konstrukciók és kép-konstrukciók) kevésbé egybevágó voltának felismertetésére irányulnak kísérletek. Ilyen esetekben mondjuk, hogy a kérdéses mű vizuális inger-gazdagsága, érzéki ereje a megragadó, vagy, hogy a jelek mögé rejtőző jelentésekkel van éppen dolgunk. A két lehetőség a művészet-történet és a jelen vizuális művészeinek legszélesebb skáláján helyezkedik el, átmeneti formációk sokasága jellemezheti az előbbieken állítottakat. Mindez azonban valóban két dolog. Nem függetlenek ugyan teljesen egymástól, de a kép és a látás komplementer jellegéből érdekes következtetés vonható le. A látást a maga biológiai, pszichofizikai, idegi-optikai bonyolultságában, a képet pedig mindezek mellett a benne megmutatkozó történeti konvenció, látáskonvenció, kolorit, perspektíva, vonal és folt arány, és nem utolsósorban a hatáskeltés szempontjából is lehetséges elemezni.

Fusz György gazdag életműve bizonyítja, hogy a hagyományosan látásból kiinduló alkotói stratégia, mint vehet fel egyszerre vizuális, de ugyanakkor más érzékelési területek számára is felszabadító és kiterjesztő erejű vonásokat. Fusz eddigi munkáiban

és a kiállításon felvonultatott néhány klasszikus darabban, mint amilyenek a Túlélő 8. 9., (2000), Gyűrű 3. (2002) Gyűrű 6. (2003), a formálási gesztus túlsúlya a modellt bensőséggé, egyszersmind izgatottá alakította. A kerámiaszobrászat hagyományaihoz képest mutatott megoldások mélyreható szemléleti különbségeket jelenítenek meg, a hagyomány anyagai és pigmentjei izgalmasan kísértik a demateriális jelentés síkokat. Ami a művekhez közelítő számára úgy is leírható, hogy a gondolat elhagyja az anyagot, és úgy is, hogy az anyag megteremt a gondolatot. Az egyik az élet mitológiai eredetű fogantatásától szabadulás szemlélete, a másik pedig ennek éppen ellentétje, amely az alakítást még ma is képes valamiféle teremtés metaforának tekinteni. Ami Fusz György pécsi kiállításának — mondhatni — legfőbb eredménye, az a természetesség, anyagi határokat magába ölelő érzékiség és az elvont teremtés-princípiumok egybefoglalására irányuló törekvés. Ebben az expanzív elmozdulásban értelemszerűen toldódik el a korábban tapasztalt koncentráció egy újabb, szokatlan irányba, de aligha javasolt szétesésben megfogalmazni a látványokat, noha szemmel és érzékekkel befoghatónak aligha minősíthetjük azokat. A méretek és az anyag jelentőségének kiterjesztése veszélyekkel jár. A műalkotás, amikor felveszi a természet valóságos mivoltának e két minőségét, valójában komoly lépéseket tesz önmaga felszámolásának irányába. Fusz György kiállítása, a közép-pontjában elhelyezett geometrikus ősfarmák acél-elemei, perforált rámpái és a rájuk ömlő nyers gyapjúfolyamok monumentális plasztikai-érzéki minősége mintha már egy olyan fennsíkra csalogatná a nézőt, ahol a majdani történések fogantatásához az egyetemes gondolati (acél geometria) és érzéki világ (gyapjú) megmaradt forgácsaiból kell a szerelmi találkahelyet megkonstruálni. Odüsszeusz átmenetileg megmenekült, őt és társait a birka gyapja eltakarta az üvöltözve mindent összetapogató Polüfemosz elől. ■

PTE Mesteriskolások kiállítása
Pécs, Múzeum Galéria
2004. november 19. – december 5.

COLIN FOSTER

Új tendencia a magyar szobrászatban

A XIX. század második felétől származtatják azt az elképzelést, hogy létezhet-e természettudomány Isten nélkül. John Ruskin írt erről a tendenciáról.¹ Semmi kétség, hogy Charles Darwin „A fajok eredete” című művében² csak erősítette a szekularizált természettudományok felépítését. Ezt nem úgy kell érteni, hogy ezentúl az összes tudós nem keresztény, (hiszen Einstein is hívő volt), hanem azt, hogy nem feltétlenül Isten lett mindennek az alapja, hanem egy olyan világkép alakult ki, amiben a világ magyarázhatóvá vált kizárólag materialista fizikai és kémiai alapokon. Az eredeti kiadásban Darwin nem használta az evolúció fogalmát, de ahogy más tudósok továbbfejlesztették óvatos elméletét, ő is változtatott az eredeti szövegen a későbbi kiadásokban, követve azt a gondolatot, hogy a fajok progresszíven változnak.

Ha innen származott ez a hit nélküli természettudomány, akkor evvel párhuzamosan alakult ki a hit nélküli festészet is. Elég William Holman Hunt gondolni, aki meglátogatta a Szentföldet, ahol Isten kényoma helyett csak egy haldokló kecskét talált motívumnak (The Scapegoat című festmény, Lever Art Gallery, Port Sunlight).

A XX. századi művészetben főleg az avantgárd körül láthatjuk ennek a szakadéknak a folytatását. Ez nem azt jelenti, hogy nem volt spirituális művészet a modern művészetben (lásd Kandinszkij vagy Brancusi műveit), de a misztikum, a nem magyarázható nem maradt központi avantgárdkérdés, hanem a művészet nyelvezete önmaga vált témává. Így felmerül a kérdés, hogy mi lehet a szobrászat alapja egy olyan társadalomban, amelynek nincs közös hite.

Andrew Causey⁴ is ezzel a problémával foglalkozik, amikor elemzi a II. világháború utáni köztéri szobrászati problematikát Nyugat-Európában. A háború borzalmai nem kívántak emlékműveket, ugyanis mindenki elfeledni szeretne volna azokat, s így a köztéri szobrászat téma nélkül maradt. Ebben a helyzetben az ideiglenes köztéri kiállítás vagy az élményszobrászat kezdte helyettesíteni a valódi működőképes köztéri szobrászatot. Azóta az ún. pláza szobrászat és a helyhez kötött (site-specific) szobrászat hidalta át ezt a hiányosságot. Az első olyan megoldás, ahol a szobor vagy műegyüttes egy átalakított téren helyezkedett el, ahol a mű és a tér eggyé válik — nem mondhatjuk meg, hogy mi szobor és mi nem az. Nem meglepetés az, hogy a japán Isamu Noguchi volt ennek a fő mestere, és az általa készített művek némi hasonlósággal bírnak a sintoista vagy buddhista hittel. A site specific szobrászat próbálta a helyszín értékeit és asszociatív tulajdonságait kiemelni; ennek múltját, funkcióját és

szellemét használni, mint fő elemet a kompozícióban.

A 70-es és a 80-as években ezzel a problematikával többek között a brit kritikus Peter Fuller foglalkozott. Az ő elemzésében egy egészséges pozitív művészet csak akkor jöhetne létre, ha az emberek az állandó közös tulajdonságai központi témává válnának. Vagyis létkérdéses biológiai adottságokat, mint pl. a nemzés, születés és a halál helyettesíthetne a hit, mint központi szereplő a művészetekben. Fuller marxista volt s materialista, így központi kérdés az írásaiban mindennek a fizikailag magyarázható alapja. Én részben egyetérttem vele, de úgy értelmeztem, hogy a művészetnek a teljes emberrel kell foglalkozni, valamint a spirituális, emocionális világgal is, nemcsak a fizikai és biológiai adottságokkal. Nem meglepetés, hogy sok vitánk volt Fullerral, amikor meglátogatta a műhelyemet.

Az utóbbi évekig ezzel a hittel vagy tévhittel próbáltam létrehozni a saját műveimet. Az évezredforduló táján kezdtem megkérdőjelezni a saját „művészeti filozófiámat”, s rájöttem, hogy talán továbbjutok akkor, ha nem az emberi léttel foglalkozom, hanem a természettel önmagával, ami részben visszatérés diákkori kutatásaimhoz. Ezek alapján készült el a „Light Catcher” című munkám 2004-ben a svédországi Partille városban. De nem célom most saját problematikámmal foglalkozni, hanem szeretném a figyelmet bizonyos fiatal szobrászművészek munkájára felhívni. E munkák ugyanis talán véletlenül vagy talán szándékosan, de belesznek abba a világba, ahol a természettudományok önmagukban központi és művészeti témává válnak.

Mielőtt közelebről néznénk ezeknek a fiatal művészeknek a munkáit, nem szabad elfelejteni, hogy miközben a nyugati szobrászat saját problematikájával foglalkozott, itt, Közép-Európában másfajta szobrászat létezett. A kommunista országokban egy felülről diktált idealista, propagandista

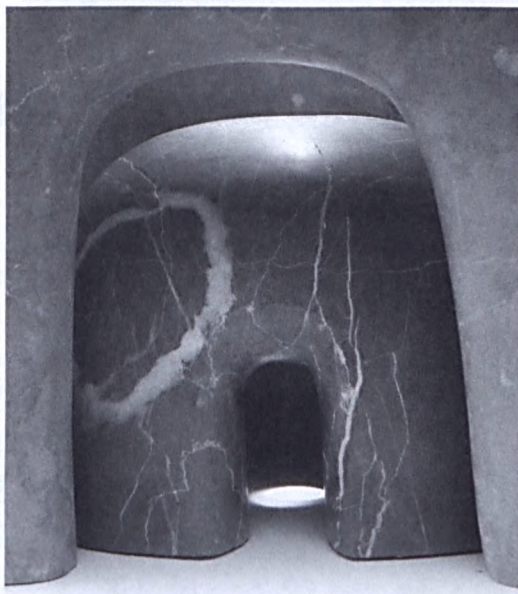
szobrászat jött létre a II. világháború után, egészen a 80-as évek végéig. Ez nem az a hely, ahol részletesen tanulmányozhatjuk ezt a helyzetet, még ha a tanulmányozásra nagyon is rászorulna, de elég azt mondani, hogy egy hivatalos, nagyrészt szentimentális szobrászat mesterségesen jött létre, lényegében pártérdekeket reklámozva. Itt nem szabad persze elfelejteni, hogy egy alternatív modern művészet is létezett Kelet-Európában ebben az időben, de ez nem volt annyira feltűnően elérhető.⁵

Ezért fontos ezt megemlíteni, mert ez a fiatal generáció, akikről írok, gyerekkori tanúja volt ennek a köztéri szobrászatnak, tagjai átérték a rendszer-váltást, és meggyőződéseim szerint szembenéztek, néznek hasonló problémával, mint én, amikor fiatal szobrász voltam a modernizmus végén. A kérdés pedig: mivel lehet a létrejött szellemi vákuumot feltölteni.

A szóban forgó fiatal művészek mind a PTE szobrász tanszékének voltak növendékei, ezért feltételezhetjük, hogy műveik közös nevezője nem kizárólag a véletlen műve. Úgy gondolom, hogy az idézett fiatal mesterek „saját lábón jöttek rá” a közös nevezőre, illetve a három szobrásztanár: *Bencsik István, Gaál Tamás, Rétfalvi Sándor* tanításából fakad ez az új tendencia.

Ebben a tanulmányban öt fiatal művész munkájáról lesz szó, de ez nem jelenti azt, hogy itt valami zárt csoport kialakítása lenne a cél. Több egyetemi műhelyben itt-ott láttam hasonló tevékenységet. Saját hallgatóm, Burkus Judit például a foglalkozik azzal a témával, hogy a víz miképpen torzítja a formát, valamint Sörös Rita diplomamunkájában szemtanúk voltunk arra, hogy a balatoni víz hullámai hogyan hatnak egy karamellből épített plasztikára.

Lengyel Péter jelenleg óraadó a szobrász tanszéken. Valamikor Rétfalvi Sándor tanítványa volt, majd a DLA képzést Bencsik István mester irányítása alatt végezte. Diplomamunkája egy nagyméretű szoborsorozatból állt, aminek központi témája a gravitáció volt, illetve a gravitáció elleni küzdelem a szobrászatban. A fizika törvényeivel foglalkozott, az elején ösztönösen, majd mindezt tudatosan tette. Hogyan lebeghetne a kő? Hogyan lehetne megközelíteni, feszíteni plasztikailag a fizikai határokat, harcolni a gravitáció ellen? Ennek a törekvésnek elméleti oldalával foglalkozik a 2004-ben írt „Immanens mű” című doktori disszertációjában. Munkájában félelmetesen lebegő nagy kötömböket látunk, amiben a fizikai gravitációs törvények vizuálissá válnak.

Hegedűs Éva

Hegedűs Éva Bencsik István tanítványa volt, s jelenleg az ő irányításával DLA-hallgató. Ő a fény művésze, jellemző munkájában a lényeg mindig a kőtömb belsejében rejlik. A tömbök külsején kisebb nyílások beengedik a napfényt, ami megvilágítja a nem sejtett kőtömb belső világát. A látható külső alapján nem lehet elképzelni mi rejlik benne. Szándéka volt, hogy diplomamunkája tervezésekor úgy állítsa be a szobrát a Nap pozíciójához viszonyítva, hogy a Nap megvilágítsa titokzatos belsejét abban a pillanatban, ahogy a diplomavédése lezajlott.

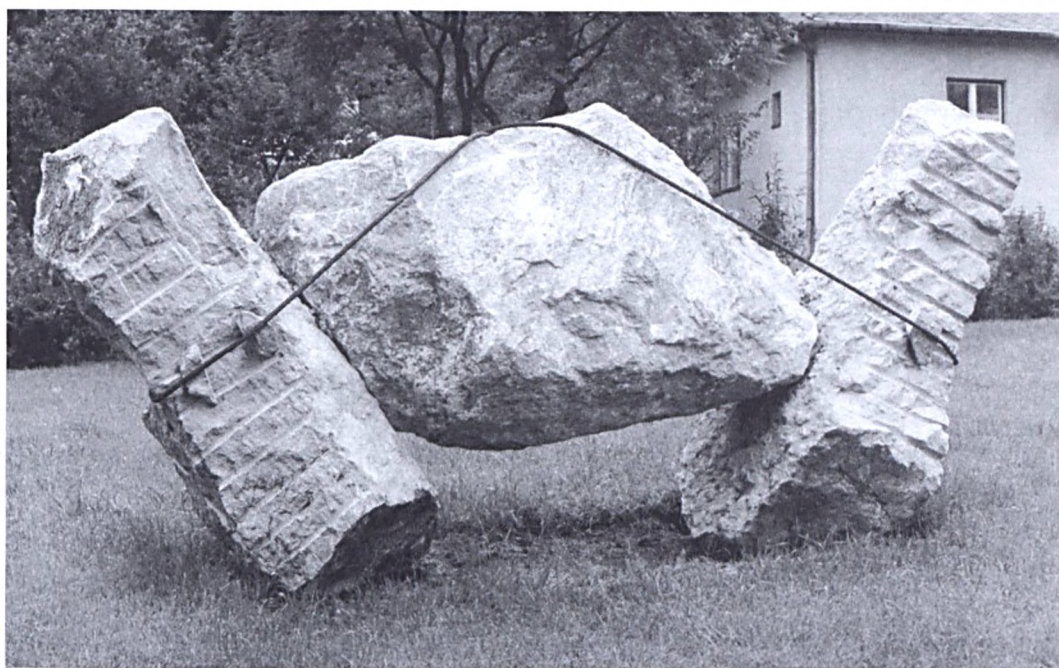
Krámli Márta Rétfalvi Sándor tanítványa volt, s most fejezte be, szintén az ő irányításával, a DLA-képzést. Az utóbbi időben mind a Pécsi Galéria pincéjében látható installációjában, mind pedig a Pécsi Múzeum Galériában kiállított mester-munkájában a rezgés volt a téma. Ahogy néztük a tálba helyezett víz mesterségesen előállított rezgéseit, olyan volt, mintha szemtanúi lettünk volna a világegyetem rezgésből álló, nem látható fizikai tulajdonságainak. Megdöbbentő élmény!

Orosz Klára Bencsik István tanítványa volt, s most fejezte be tanulmányait szintén Bencsik mester irányítása alatt. Mestermunkájában szembenéztünk egy gránit ívesen kivájt oltárral, aminek lyukas plexi fedőlapja volt. A fedőlap alá sok ezer élő légylárvát helyezett el. A lárvák próbáltak kimászni a gránit edényből, de a fedőlappal ütközve visszacsúsztak. Továbbá Orosz Klára tanulmányozta azokat a környezeti tulajdonságokat, amelyek ahhoz kellenek, hogy a lárvák léggyé váljon, várva arra, hogy a legyek kirepüljenek előbb vagy utóbb a fedőlap alól a nyíláson.

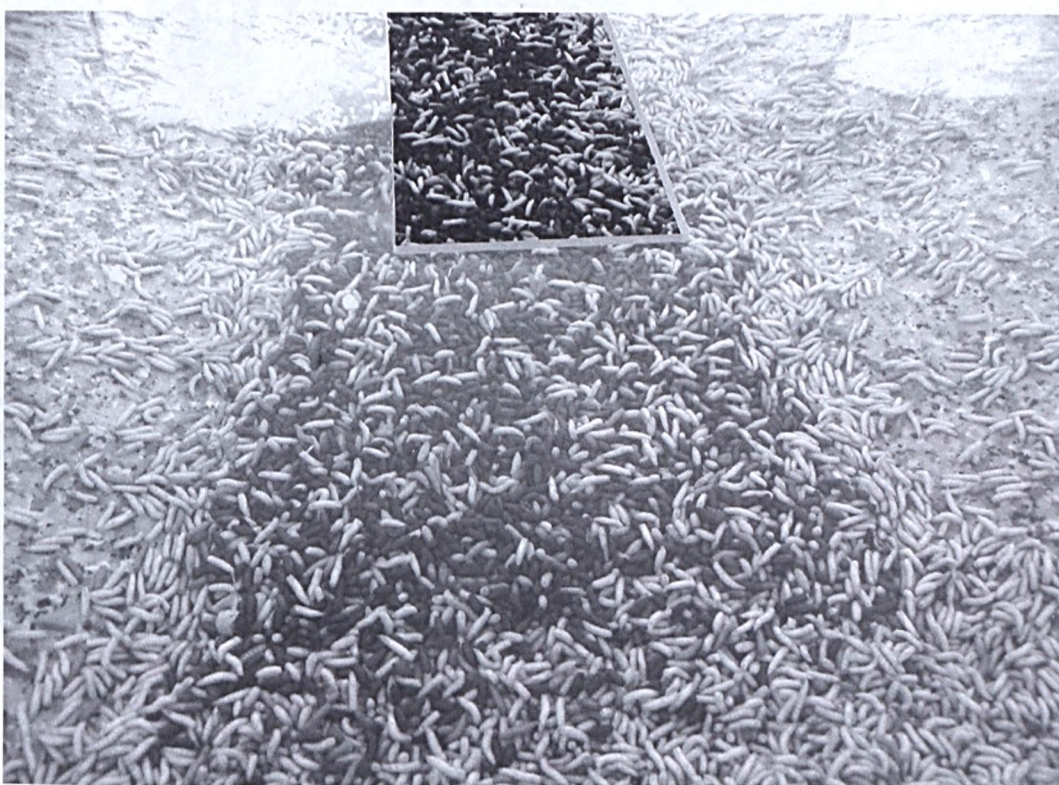
Tóth Zsuzsa Rétfalvi Sándor, majd a későbbiekben Gaál Tamás tanítványa volt. Földrajztanári diplomával is rendelkezik, így nem annyira meglepő, hogy a természettudomány foglalkoztatja őt. Az utóbbi időben kezdett a víz, gőz és a füst felhalmozásával foglalkozni. Egyszerűen hogyan lehet a formátlan, nehezen látható gázoknak meggyőző szobrászati formát adni. Diplomamunkájában láthatunk egy igen szokatlan és erős szobrászati tárgyat, a szokatlan természetben eredendő mivolta révén.

Meggyőződésem, hogy ez a fiatal alkotógárda új tendenciát mutat fel a magyar szobrászatban. Továbbá azt is állítanám, hogy ez a természettudományon alapuló törekvés megoldja a problémát, hogy miről szükséges és érdemes műtárgyat készíteni a harmadik évezredben. A válasz pozitív, reménytelen művészetet eredményezhet, egyszerűen gyógyíthatná a szakadást a társadalom és a művészet között. Ezekben a munkákban a fizikai világ törvényeit látjuk vizuális formában, vagy esetleg szemtanúk vagyunk Isten kézjegyének? Vagy mindegy?

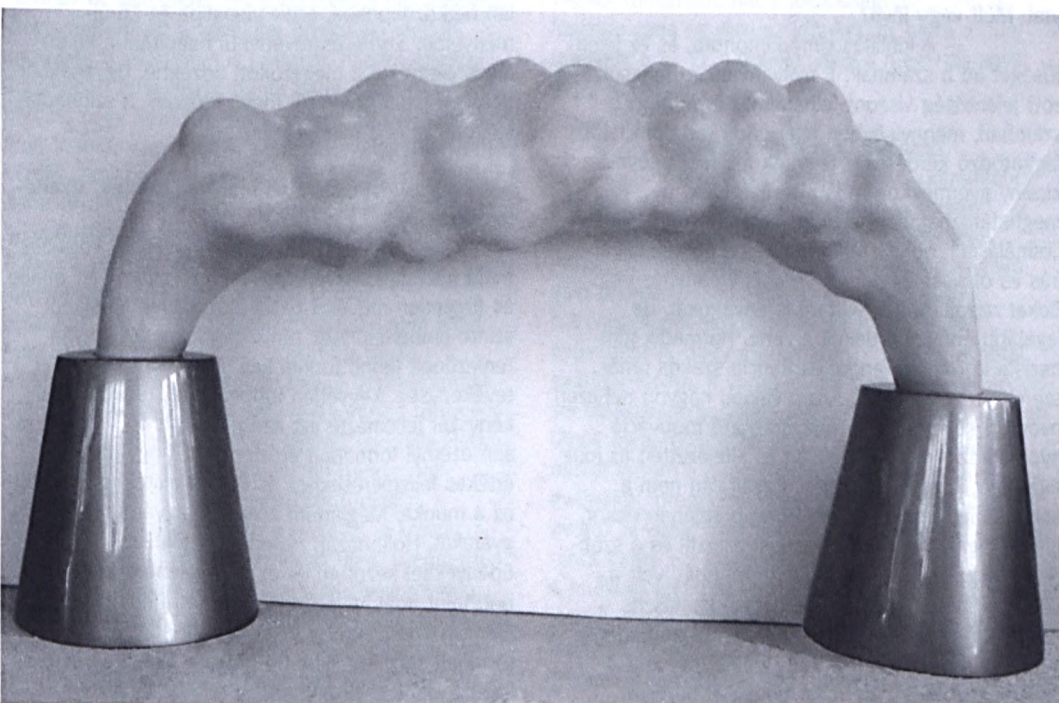
- 1 John Ruskin: *Time and Tide* 1867. See Peter Filler „Theoria” Chatto a Windus, London 1988.
- 2 Charles Darwin: „*The Origin of Species*” John Mussay 1859.
- 3 Peter Filler
- 4 Andrew Causey: „*Sculpture since 1945*” Oxford University Press 1998.
- 5 Lásd. Iléna Pintilie: „*Actionism in Romania during the Communist Era*” Idea Design & Print, Cluj 2002.

Lengyel Péter

Orosz Klára

Tóth Zsuzsa

Nagy Márta keramikusművész kiállítása
Pécs, Múzeum Galéria
2004. december 10. – január 23.

AKNAI TAMÁS

50

Nagy Márta Ferenczy-díjas keramikusművész jubileumi kiállítását nyitotta meg december 10-én a Múzeum Galériában. A művész nemcsak a magyar kerámiaszobrászat egyik elismert, vezető alakja, de a Pécsi Tudományegyetem Művészeti karának docenseként jelentős művészetpedagógiai és szakmai szervezőmunkát is végez

Az évforduló, a friss kiállítás, a művész szakmai rangja kötelezi az Echo-t, hogy közelebb hozza olvasóihoz mindazt, ami Nagy Márta szellemi és tárgyi világát, törekvéseit meghatározza. Ennek érdekében néhány kérdésre választ kértünk a művésztől.

— **Az esemény ünnepélyes. A formája kissé megszokott. Az új bemutatkozás a folyamatos változásra és a számadása, a kiállítás címe a múlt utal. Múlt vagy jövő?**

— A kiállítás címe kimondta, és ez jelentőséget ad a számnak. E nyilvánvalóan hangsúlyozott jelentőség viszont felhatalmaz arra, hogy a számban, mennyiségben kifejeződő tartalom felől faggatódó kérdéseket tegyünk fel. Már egészen kicsiny gyermekkoromban is valamiféle meghatározhatatlan vágy élt bennem a tevésre és „csinálásra”, noha ennek egy része éppenséggel írás és olvasás és nem a vizuális kreativitás volt. Sokat rajzoltam és gyúrtam is anyagokat, de legalább ennyire érdekelt a zene. Harmadik gimnazista koromban angol és francia szakos tanár szerettem volna lenni. Aztán valami nagyon nehezen nyomom követhető és magyarázható motiváció nyomán szinte kizárólagosan és kifejezetten az iparművészet kezdett érdekelni. Egyáltalán nem a kerámia állt érdeklődésem középpontjában ekkor, hiszen legalább ennyire érdekelt a textil és a szobrászat maga is. Ma már úgy látom, hogy volt a döntésemben egy jellegzetes, kissé kamaszos hasznosság elv, ami akkor közvetlenül a mindennapi élet szolgálatát jelentette volna. Ma már mélyen átalakulva, de még mindig él bennem

a tudat, hogy bizonyos művészeknek mondott cselekvések nyomán lehetséges valami megragadó erejű ünnepélyességet vinni az ilyen módon tagolatlan hétköznapokba, azok tárgyaiba és körülményeibe. Szinte észrevétlenül beépíteni a különleges elemeket a megszokott közegbe. Ugyanakkor egészen fiatal koromtól fogva irtózom a színpadiaságtól, illetve a mesterkéeltségtől.

— **Iskolák, első munkák, sikerek, sikertelenségek?**

— Elvégeztem az Iparművészeti Főiskolát, majd friss diplomával gyári tervező lettem. Az önálló és független művészi pálya illúziójának irányából szinte embertelennek tűnik mindaz, amit a gyári tervezőnek tenni, tudnia kell. Rendkívül kötött tevékenység, kegyetlen időbeosztás, teljesítménykényszer jellemezte ezt az időszakot, de természetesen ezernyi formában éreztem azt, hogy milyen értékes felismerésekhez és tapasztalatokhoz vezetett ez a munka. Megjártam a nagy magyar kerámigyárakat, Hollóházát, Herendet, Zsolnayt. Edényekkel kezdtem és ez nem jelentett kevesebbet, mint hogy végiggondolhattam a kultikus célú áldozati edényektől a kvázi szobor-edényig azt a történeti sort, amelyben a magam feladatait el kellett helyeznem. Sok kőedény tárgyat terveztem,

valamennyit háztartási használatra. A hetvenes évek végének egyik alapkérdése volt így a számomra, hogy miképpen lehetséges a meghatározott és korántsem végtelen anyagfajták, technológiák kötöttségei mellett a magam forma és szépség-élményét megvalósítani. Nincs bennem elégedetlenség, valamiképpen tudtam élni a korlátok által kikényszerített találékonysággal, így nem tekinthetem eredménytelennek ezt a szigorú korszakát az életemnek.

— **Milyen kapcsolati keretben formálódott az a művészi alkat, amelyről most számot ad?**

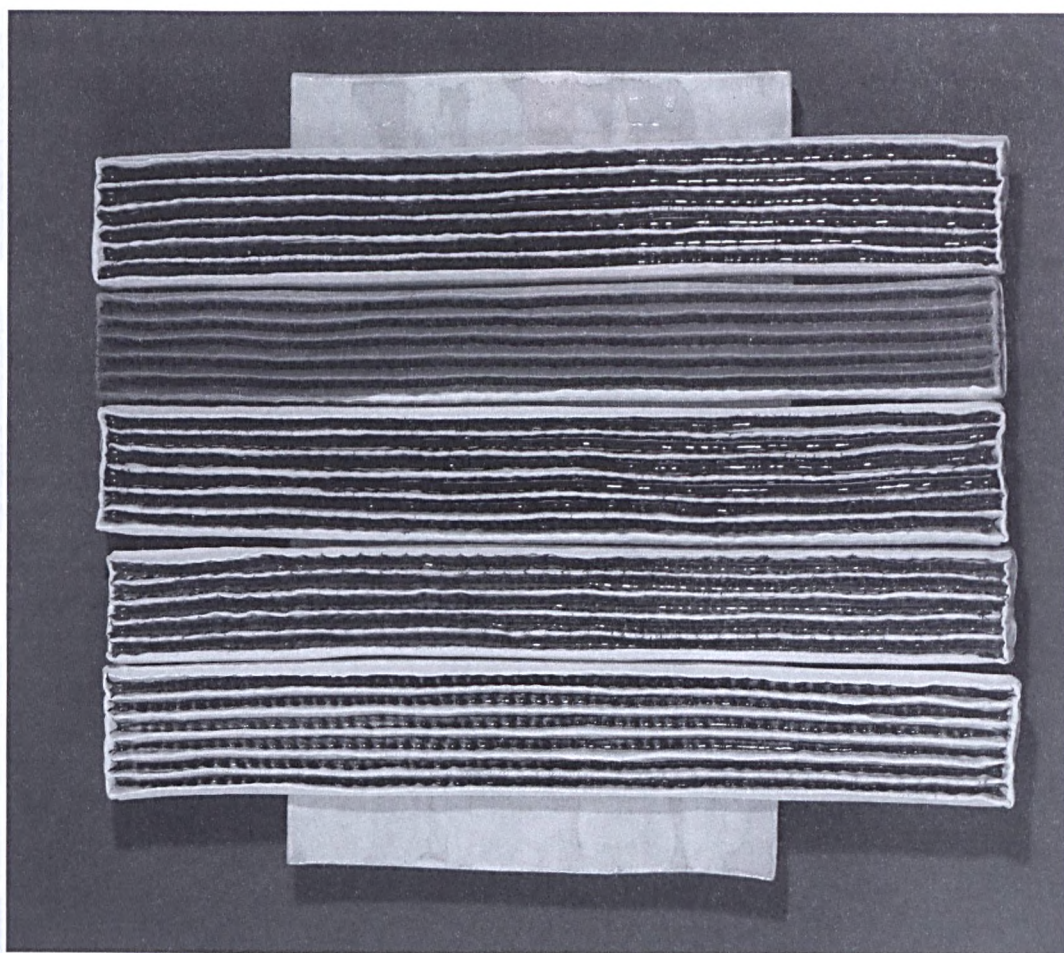
— Az emberi viszonylatok is legfőképp olyanként érdekelnek, mintha természeti viszonyok lennének. De a természetet is megkísérlem az ember nélkül látni, illetve avval az emberrel együtt, aki a természet részeként alig különböztethető meg bármely élő jelenségtől. A szépségnek olyan élményével élek már régóta együtt, amelyben nem feltétlenül a kultúra diktálja az ütemeket. Ezért áll hozzám nagyon közel Nádas Péter prózája. Egy oszthatatlan nagy egész részleteinek felidézését kísérelheti meg csupán a magamfajta művész, ugyanakkor élénken él bennem a vágy, hogy a nekem is részeimmé váló, művészi céllal megformált munkáim az egyetemes természethez tartozás utalá-

saival is rendelkezzenek. Lényegében három, egymástól viszonylag jól megkülönböztethető periódusra tekinthetek most vissza. Minden a gyűjtögetéssel kezdődött. Néhány évig csak tapasztalatokra és tanulságokra szerettem volna szert tenni. Igyekeztem minél többet tudni minél több dologról. Tanulás volt ez, ha nem is kifejezetten iskolás értelemben. Aztán harmincöt éves korom körül ez a tudás kezdett sajátos szövevé összeállni bennem, és egyre határozottabban érvényesülhettek benne a személyes képesség és adottság szálai. Ez a sokféle forrásra történő visszatekintés, mint alkotói gyakorlat aztán periodikusan változott, hol több, hol kevesebb körülményt vettem figyelembe munkám során. Mostanában elsősorban a víz, a vizek és a vízhez tartozó táj, történelem, élmények foglalkoztatnak, az utóbbi esztendő meghatározó darabjai is ebben az eszmekörben fogantak.

Az emberi viszonyok elvontsága sokkal jobban érdekel a kapcsolatok konkrét minőségénél. Az elvont rendszerben is hallatlan erő van. Azok a példázatok, amelyek az elvontságból következően többféle jelképes értéket villantanak fel, nagyon sokféleképpen tudnak kapcsolatot találni másokhoz, nem, életkor, kultúra stb. függvényében más és más értelmet nyernek. De a megszólaltatott rétegek egyenként is visszakereshetőek. A klasszikus műtípust lényegében ez különbözteti meg minden mástól, valamelyest visszatekintő esztétikai jelentőségük van. Szeretném tehát munkáimban megőrizni az elvontságnak a legmagasabb fokát, de úgy, hogy a megjelenés minősége maga érzékletes maradjon. Ezt támaszthatja alá az anyagválasztás, a szín, a felület megmunkálása, a formaadás. De van egy anyagi-formai jelenség, amely ugyancsak figyelmet követel maga iránt és én adózom is ezzel. Ez pedig a keresetlen, gyakran brutálisan egyszerű és keresetlen jelenségek körében jelenik meg. A tömör, a narrativitás jeleivel meg nem érintett és semmiféle hasznossági megfontolást nem mutató dolgok „hangját” nagyon szeretem. Az itt felfedezhető finom, egyszersmind időleges egyensúlyok, harmóniákkal helycserét folytató diszharmóniák, a feszültségek természetessége és keresetlen magától értetődése akkor is feltárul az ember előtt, ha nem keresi azokat. Vagy talán akkor tárul fel leginkább. Ezért sokkal inkább az önismeret és önbecsülés, a gondolkodás és az érzés minőségével, tágasságával függ össze, hogy mikor, mit tekint értékek az ember, mint a tanulásban elsajátított tudással.

— **Módszer, választás, technika?**

— Bármely technika fontos lehet és most már elmondhatom magamról, hogy nagyjából rendelkezem is avval a mozdulat-repertoárral, ami a mi mesterségünk gyakorlása során egyáltalán előfordulhat. De még így is értékelni tudom a durva megmunkálás, az anyag repesztése során előálló formai jelenségeket, amelyek a céltudatos stilizálás, a formák fejlesztése és történelmi hagyományuk szempontjából inkább értéktelennek tetszenek. A képzeletbeli múzeumban lévő formai és látáskonvenciókkal összevetve az említettek inkább a tökéletestől történő letérés pályáihoz tartoznak. De ezek a jelenségek nagyfokú izgalmat jeleznek, kifejezési eszközzé válnak, még a hiba is az lehet. Az anyaggal foglalkozás közben a szobrász számára sok minden nem látható előre, csupán valószínűsíthető. Nem lehet eléggé felértékelni azt a ténytet, hogy az anyag él, és hogy ezt a speciális életet kifürkészhetem. Ebben az élő anyagban rengeteg váratlan és különös dolog történik, ami segít igazi természetének megmutatásában is. Harminc éve próbálok az anyagokhoz közel férközni és ma már néha elég szemtelenül bánok velük. Nemigen érint az anyagszerűségről megállapított dogma, mert számos függő változó alakította azt ki, de érint a spirituális tartalom és érdekel az anyagok élő karaktere,

Tenger, 2002
porcelán, kőcserép
5,5 x 55 x 48,5 cm

amelynek következtében a finom és a durva, a megmunkált és a nyers, a színes és a színtelen valóságos konfliktusokat megtestestítő jelentéskombinációkká válnak. Csak a porcelán történetére kell gondolnunk és máris érzékelhető belőle az a sokcsavaros utalásrendszer, amelynek az eredménye mára már egy öntörvényű, minden utánzással létrehozott elemet távoltartó tárgyítípus.

— **Iskola, akadémia?**

— Nem szabad, hogy az oktatás megegyezzen a művészt vacsorára. Az oktatás, pedagógiai érzék nem feltétlenül jár együtt a kiváló művészi adottságokkal. A tapasztalatok átadásához és a fiatal pályatársak szakmai eligazításához többletképességek és késztetések is kellenek. Engem történetesen nagyon izgat a tudás átadása és a döntések előtt álló fiatal művészek segítése a döntések minél létszerűbb kivitelezése érdekében. Szeretnék minőségi mintát adni, és mert a művész leginkább a műveivel képes hatni az őt figyelőkre, hát igyekszem a munkáimmal megteremteni azt a figyelmet provokáló légkört, amelyben a talán nem is szakmai, hanem erkölcsi értelemben értékelhető minta hatni kezd. Nagy kérdés, hogy lehetséges-e kapcsolódni mindahhoz, amit teszek, vagy nem. Valamelyest világszemléleti kérdés, amikor nem a technikára fektetem a fő hangsúlyokat, hanem az alkotó, a mű, az anyag és a közönség kapcsolatrendszerének részleteire. Ebben a sorrendben. És amire még szeretnék figyelmeztetni, az, főleg a fiatal korban nélkülözhetetlen nyitottság. Ami persze nem lehet meg elszántság nélkül, az elszántság pedig elkötelezettség és szorgalom nélkül. Hallgatóimnak tudniuk kell, hogy a művészi tevékenység többnyire akkor lehet sikeres, ha egy egészen speciális életformát ki tudnak alakítani, amelyben mindennek a lehető legtökéletesebb egységét tudják megteremteni és amelyben a csinálás, a kreatív munka megkerülhetetlen befejező fázis. Ilyenformán a művészetoktatás fokozottan személyiségalkotó beavatkozások sokasága, amelynek során páratlanul érzékeny felületekkel van dolgunk, páratlan ügyessérettel, értéktudattal, közlésvágyakkal, nemritkán

különböző exhibicionizmusokkal. Ezt a munkát csak úgy lehet végezni, ha minden növendékben fel tudjuk fedezni a senkivel nem hasonlítható személyességet, egyéni minőséget, speciális észjárást és ha mindebbe valamelyest bele tudunk helyezkedni. Ezért költséges aztán a művészeti képzés, hiszen itt nem lehet egy nagy előadóba terelni a hallgatókat, ahol egy tanár egy kivilágított teremben elintézi fél éveket. Itt egy terem, egy tanár, egy hallgató kerül kapcsolatba egymással, hosszú órákra. A hallgatók szakmai és életvezetési igénye megköveteli a folyamatos egyéni korrekciókat, esetmegbeszéléseket, és mert az alkotómunka a mi esetünkben is döntések szakadatlan, nemegyszer dilemmákban vegyes folyamata, hát a felelősségérzetünket is foglalkoztatja és viszi az időnkét. Itt nincs a büntetésnek tere. Ez a tevékenység a megértés egyik nagy kísérlete.

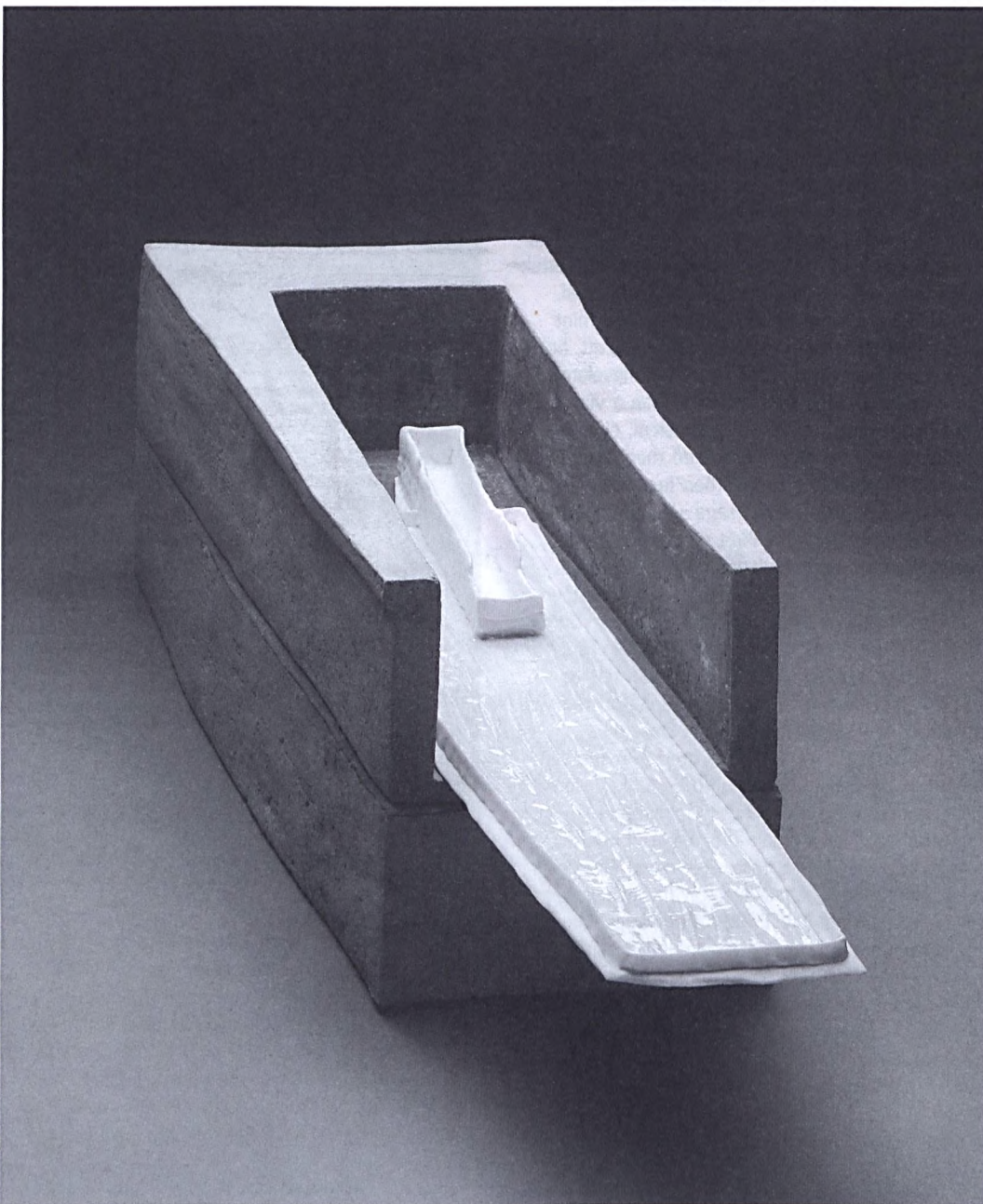
— **Kerámia versus szobrászat?**

— Meggyőződése, hogy a kerámiából készült tárgyak sem különülnek el a modern művészet, szobrászat formai és értékrendjétől, mindössze az anyag és a technika sajátosságaira való tekintettel kell élnie az eltérések, különbözőségek poétikai lehetőségeivel. De meggyőződése, hogy a helyi hagyományok, a pécsi gyáripar múltja, a város jövőre vonatkozó elképzelései valószínűsítik a kerámiaszobrászat, és a design újbóli megerősödését. Magam szinte megszakítás nélkül tartom a kapcsolatot a magyar kerámia-gyárakkal, programokon veszek részt, munkáimat gyárak nevezik nagy nemzetközi kiállításokra, tehát nincs okom azt gondolni, hogy ez a tevékenység, ez a jövőkép olyan nagyon hamis volna. Szeretném, ha a köztudatban markánsabban jelenne meg a kerámia, de egyáltalán nem abban a hagyományos formában, amelyben még mindenki ipari művészetet

értett alatta. Több van a kerámiában és erre bizonyítékot szerencsére oly sokan adtak, hogy erre nekem már nem kell szolgálnom újabb adatokkal. A múlt minden történése lelkesít, a Zsolnay nagy korszaka, a Siklósi Kerámia Alkotótelep tevékenysége nem a közreműködő művészek tehetségének fogyatkozása miatt halkult le, hanem gazdasági okok miatt. A művészek erős jövőképpel rendelkeztek és rendelkeznek evvel ma is, a kép megvalósításának szellemi feltételeiben nincsen fogyatékok, mindössze a társadalom önfelmutatására, minőségi reprezentációjára ma kevésbé a maradandó, mint inkább a virtuális megjelenítés formáit tekintik alkalmasabbnak. A szimpózium mozgalmak elképesztően friss és demokratikus divergenciát hozott a magyar művészeti életbe, az egymás mellett ható nagy alkotói energiák olyan egymást erősítő eredményekkel jártak, amelyeket az egész világ elismeréssel nyugtázott és látására messzi földről érkeztek érdeklődők. Ez a hőskor elmúlt, intézményi, szervezeti mélyrepülések jellemzik ezt a szakmát is és persze a benne részt vállaló szereplőket. Más keretek között folyik ma a munka, de nem állíthatom, hogy aktualitását veszítette volna a személyes karakter megtalálásáért is folyó közös kutatómunka.

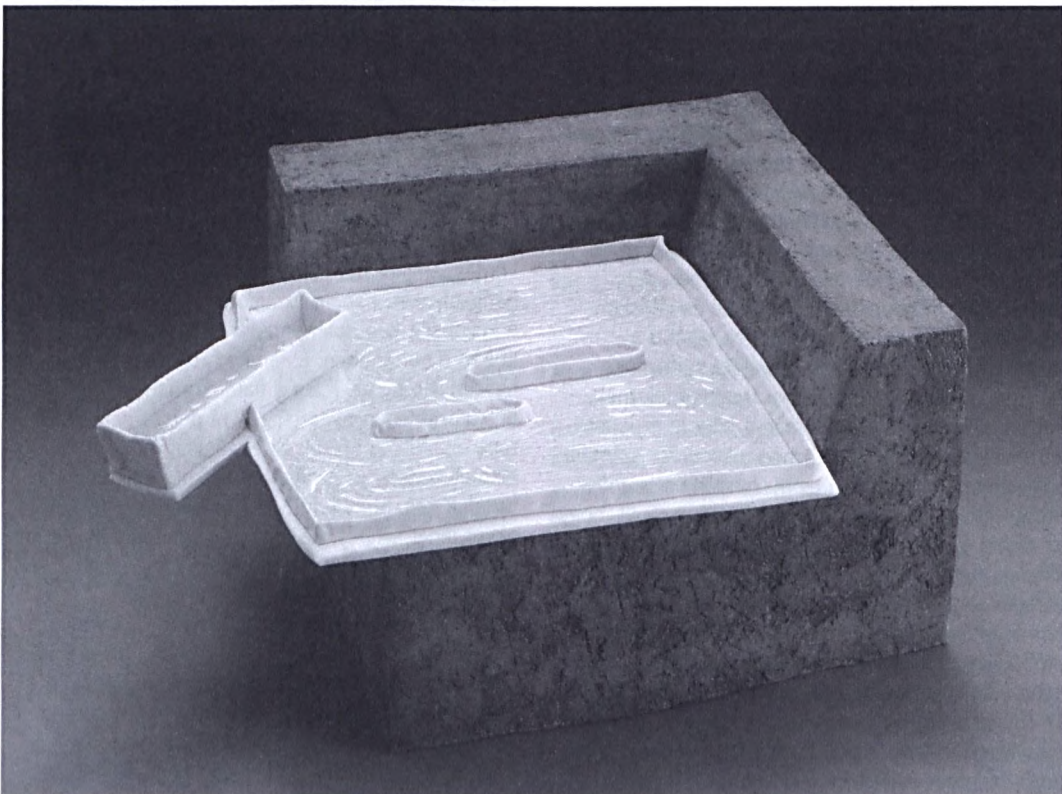
— Pécs, porcelán, selyem?

— Majdnem lényegtelen, hogy ebben a folyamatban éppen hol vagyok, hol tartózkodom. Ami bennem van, az a tapasztalataim szerint tetszőleges helyen és helyzetben előjön. A tartózkodási helyek emberi kapcsolatokat jelentenek és ezekből szerencsére mindenütt bőséggel részélhetek. Budapesten éltem negyven évig, furcsa lenne, ha azt mondanám, hogy nem vagyok benne otthon. De itthon vagyok Pécsen is, ide köt jelenlegi munkahelyem és a családom. Mindeközben erős készség van bennem mindenféle típusú vándorlásra, külső és belső felfedezőutakra. Vágyakozom bejárni a már ismerős és a még ismeretlen szellemi és fizikai tájakat. Most is költözőfélben vagyok, mert találtam életformámnak megfelelőbb, természetközelebbi keretet. Nyitottabb, bár kissé vidékies térbe kerülök most, amelyben egészen bizonyosan változni fog a szobrászatról mindeddig megalkotott képem és változni fognak bizonyosan a céljaim is valamelyest. A szobrászat és kerámia kapcsolatát képtelen vagyok elfogadni abban a régen meghaladott dichotómiában, amelyben ma még emlegetik. Vagyis a nagy művészet és a „csak” iparművészet kettősségben. A távol-keleti gondolkodásban sokkal közelebb és nagyobb egymásrataltságra jelennek meg a dolgok, mint nálunk, ennél fogva a kreatív gesztus értéke nem elsősorban attól válik megfoghatóvá és indokolhatóvá, hogy mely anyaghoz és funkcióhoz tapad. Ebből a kissé intoleráns és — mondom még egyszer — meghaladott vitából ki szeretnék maradni, mert valóban csak egységben tudom felfogni ezt a kérdést. Ha nem így tennék, akkor el kellene határolódnom önmagamtól is, mikor például ösztönös vonzódással egyre erősebben gondolok fiatalkori kereséseim egyik anyagára, a textilre. Ami például finoman, de számomra is némi meglepetést okozva nélkülözhetetlen részévé vált a plasztikai tevékenységemnek. Ma már evvel az anyaggal is éppúgy tervezek, mint a kerámiával, amelyhez talán mindig is készséggel társult. A porcelán és a hernyóselyem találkozása olyan nemes plasztikai csúcspont, ahol az anyagok érzéki párbeszédében mérhetetlenül mély emberi tartalmak villannak fel. Technikával, kulturális tradícióval, ezek veszélyeztetettségének képzeletével és diadaluknak emlékeivel együtt. És a lehetőséggel, hogy ezek a tradíciók a meghaladásuk folyamán változatlanul fenntartani segítsék érzelmeinket, ösztöneinket és gondolatainknak barátságos felkínálkozását. ■

Lágy vizek — kemény sziklák (sorozat)
A szabadulás felé, 2004
kőcserép, porcelán
20,5 x 69 x 23 cm

Lágy vizek — kemény sziklák (sorozat)
Kint és bent, 2004
kőcserép, porcelán
18,5 x 42 x 33 cm

FOTÓK: FÜZI ISTVÁN

Valahol valami
Lázár Balázs Bertók László estje
a Vígszínház Házi Színpadán
2004. november 11.

BALOGH ROBERT

Közte lenni

Ha egy fiatal színész verset szeretne mondani közönség előtt, akkor nehéz feladatot választott magának, különösképpen, ha az általa választott költő kortársunk. És nem azért, mert lehetetlenség a kortárs költő verseit elmondani, és még azért sem, mert a színházigazgatók képtelenek elképzelni, akadhat közönsége a versnek, ráadásul azért sem, mert a potenciális közönség alig-alig tud valamit a kortárs költészetéről (egy verseskötet 1000 példányban jelenik meg, ha alkotója Kossuth-díjas, egyébként ritka kivételektől eltekintve 500 példányban). Csak azért nehéz, mert az önálló est, mint műfaj, ma nem igazán divatos.

Sztereotípiá, hogy a költői est olyan, hogy kiáll a hírneves színész fehér ingben, s a költő szavait mintegy tolmácsolja, állva, ülve, fülbe súgva, ordibálva, lágyan zümmögve, andalítva, a szó mágiáját, ritmusát, dallamát, gondolatiságát érteti meg személyes kisugárzásával felerősítve vagy éppen elhomályosítva. Az estek szerkesztése inkább reprezentatív jellegű, felvillantanak egy-egy korszakból, stílusból valamit, ami első hallásra is befogadható. Nem jellemző az ilyen estekre a mozgás, sőt a mimikáról is lemondhatnak a színészek, előfordulhat lehunyt szemű, átérző, szenvedő, szenvelgő színész is, és színész, aki csak mondja és mondja, kis zene szó a háttérből, és a néző figyelmének ki kell tartania akár másfél órán át.

Lázár Balázs 1999-ben már előadott Bertók László verseiből egy saját maga által szerkesztett estet, de már akkor sem a korábban felvázolt módon tette és most, 2004-ben sem. Lázár Balázs előadásában Bertók László (Az esten a Három az ötödiken, Deszkatavas, Februári kés, Valahol valami, Háromkák című kötetekből hangzottak el részletek) szonettjei olyan frissnek hatottak a Vígszínház Házi Színpadán, mintha csak ma születtek volna, pedig a '90-es évek rendszerváltás etikájának groteszk, szkeptikus, ironikus felvillantásai, nyomatai annak, hogy a káoszban a szellemi szabadság miképpen őrizhető meg. Lázár Balázs a szövegeket játékba vitte, mintha egy különös monodráma született volna meg, egy különös, jelenkori dosztojevszkiji figura.

Lázár Balázs nem mondott le a színészi eszköztáráról, ami versmondás esetén konvencionálisan erősen korlátozott, nem féme bele az, hogy a színész megmozduljon, vagy bármit olyat műveljen, ami a szövegmondás elsődleges fontosságát, s a befogadását zavarhatja. Konvencionálisan a színész színészi eszközeinek nagyobb részét mintegy letéve, csak hangjával, mimikájával interpretálta a szöveget. Lázár átültette színpadra Bertók költészetét, és a versek színpadi szövegeként is megállták a helyüket. Megkaptuk a versek mozgásszínházi és helyzetgyakorlatokba oltott interpretációját is. A Lázár teremtette figura őszinte nyíltsággal játszik, s közben viccel, ironizál, reflektál önmagára, a helyzetre, szellemi önkínzása, öntisztázása, egyszerre önmegsemmisítés és önteremtés, felülkerekedés az egymással szembenálló szellemi pozíciókkal, értékrendekkel. Ez a figura a nézők előtt lehetőségeket villant fel, feltár egy viszonyrendszert, ami ott születik meg, a nézővel, a nézőben. A Bertók versek olvasva nehezebbek, Lázár értelmezésében a bertóki verskonstrukció

FOTÓ: PETI PÉTER

a nézőt mehökkenti, elcsöndesíti és megnevetteti, elgondolkodtatja, de nem akar sem megváltani, sem utat mutatni a boldog jövő felé. Lázár Balázs inkább felvonta a szemöldökét, és a közönségére nézett, kérdezett tőlük, megteremtette ugyanazt a közvetlenséget és távolságot is egyben, amely a költő és olvasója, a költő és kora között feszül. Egyszerre szkeptikus, tapogatózó, az előadómódja elkötelezett küzdelem az elkötelezettség ellen, küzdelem a tisztánlátásért. Nagy szó ez, hogy küzdelem, szellemi értelemben vett küzdelemről van szó, nem kardcsörtékről. Az ironia, mondhatni a színész és a néző közötti térben születik meg. A Lázár teremtette figura nézői reakció nélkül nem bontakozhat ki. A színházi térbe került nézőt együttalkotásra bírja Lázár, a figyelmükkel játszik, és az időérzékükkel. Olyan mérvű szuggesztív koncentráció született meg ott a színházi térben, amelyben elveszett a hétköznapi idő. Nem véletlen hogy a díszletben olyan fontosak voltak az órák. Húsz különböző óra, csörgő, kakukkos és ferdén álló ingaóra, mind más időt mutattak, de még néha néha egy metronóm kattogása is az időre tette a hangsúlyt. Az esten a tárgyhasználat is nagy fontossággal bír. Egyetlen tonetszéket használ Lázár (ahogy tette 1999-ben is) de nem feltétlenül rendeltetésének megfelelően. A helyzetgyakorlatszerű jelenetekben a székből lehet akár ökor is, pódium, de úgy is forgatta, mint tánc közben a partnert, és úgy is nézett át rajta, mintha börtönrácon lesne ki, a széket is feltűntethetnénk játszótársként. Az estet felfoghatnánk úgyis, mint Bertók László költészetének szcenírozását, egyfajta kreativitás gyakorlatokból összeállított egységet, melyben egy-egy szöveg nélküli, csak mozgással, és zenével megszületett jelenet éppúgy lehetett volna akár egy-egy „Bertók vers” is.

Az est szerkesztésébe két apróbb hiba került, nem is pontos a hiba kifejezés, helyesebb a zárvány

szó. A két zárvány két vers volt, mindkettő alkalmi vers, felvállaltan egy helyzetet, vagy feladatot oldottak meg, mindkettő nagyon jól szavalható klasszikus mintára készült szöveg, mégsem tudtak a Valahol valami című estbe szervesülni, mert visszaidézték a hagyományos, kissé poros költői estek hangulatát, ahol a versmondás értéket őriz, és nem értéket termet, mint az est egyéb időszakában.

Az 1999-es est zenei kulisszáját a Kronos Quartet kortárs zenéje jelentette, főképpen Elliot Sharp Digital című műve, amelynek alapja írógépek ritmikus kopogása volt, 2004-ben viszont a zene is a színpadon született meg, de míg 1999-ben a Bertók versek világához illő kortárs zene, addig 2004-ben ellenpontozó szerkesztési elv vezette Lázárt. Az esten közreműködő Tallián Marianne Bach hegedűre írt szülő szonátákat játszott, de ő maga is megszólalt a bertóki haikuk, a Háromkák rész előadásakor, a férfi-női princípium dinamikus vitájává változtatva az est utolsó harmadát. Itt kapott értelmet Lázár és Tallián jelmeze, a sárkánymintás zsinóros ing, amely egyszerre tűnt magyarosnak — a zsinórozás miatt, s egyszerre japánnak — a sárkánymintáktól.

Az est kimagasló alakítást igénylő színészi feladat, mind szellemi, mind fizikai értelemben. Óriási energiákat mozgatót meg Lázár Balázs, és olyan szellemi érték született, amely nem forintosítható. Lázár bizonyította, verset mondani klasszikus iskolán nevelkedetten, de egyéni ízzel is lehet, érvényesen.

Lázár Balázs színész, költő. 1997-ben végzett a Színház és Film-művészeti Egyetemen, színész szakon. Az egyetem alatt, két éves színházi gyakorlatát a Vígszínházban töltötte. Ezután három évig a Pécsi Nemzeti Színház tagja volt, ahol 1999-ben Közönség-díjat kapott. 2000-tól Fulbright ösztöndíjasként a kaliforniai Dell Arte International School of Physical Theatre-ben tanult. 2001-től újra a Vígszínházban játszik. 97-től rendszeresen publikál verseket, 2000-ben jelent meg Szármagyal nélkül című első kötete. Film: Csinibaba (Jenő), Kontroll (Nagydarab)

Szemle

Gyógyítás és irodalom

Október 18–19-én egyszerre látott vendégül orvosokat és irodalmárokat a pécsi Művészetek Háza. Ljudmila Ulíckaja genetikusregényeihez közelítettek a résztvevők reál és humán szögből. A különböző nézőpontokat tehát nem a rendező fél szakmája, az irodalomtudomány irányzatai szolgáltatták — természetesen az is lehetséges lett volna —, hanem egymástól diszciplinárisan jobbra elszigetelt foglalkozási ágak; a biológusoké, a pszichológusoké, az esztétiké. Az orvostudomány sem alkotott homogén egységet: genetikusok, nőgyógyászok, belgyógyászok, pszichiáterek nyitogatták a művek összetett kódjait.

A pécsi egyetem karairól, kutatóhelyeiről is számosan találkoztak ezen az országos konferencián az irodalom felkínálta közös térben, ahol laikus, fél-laikus olvasási kísérlet zajlott. Az irodalmárok most ugyanis nem kifejezetten szakmabeliekkel akarták megvitatni az általuk fontosnak tartott műveket. Jó orvosregényt szerettek volna orvosok kezébe adni, és meghallgatni, hogyan hat rájuk: vajon a szakmai érdeklődés egzisztenciális és esztétikai érintettséget von-e maga után... Mi, irodalmárok kezdünk letenni arról, hogy teljes egészében megszabjuk az irodalomról történő beszéd protokollját. Együtt akartuk feltérképezni e gazdag jelentéstartományú műveket. Az lehet talán a mi dolgunk, hogy intsünk a szöveg türelmes olvasására, bátorítsuk a műbe foglalt tapasztalatok (szakmai-emberi kompetenciák) artikulálását, kibontását és tereljük össze azokat. És tegyük vállalhatóvá a megértés homályos helyeit, tudatosítsuk az olvasóban bizonytalanságainak természetes, termékeny voltát.

Azt gondolom, ezt is tettük. Biztattuk kiszemelt előadóinkat, a jó olvasó hírében álló természettudósokat, gyakorló orvosokat, hogy ne törődjenek azzal, a szakmai vagy a civil énjük kér szót — osszák meg velünk, mit láttak a művekben.

Művészet inspirálta társadalmi „polilógus” zajlott tehát népes közönség — Ulíckaja ismerői: diákok, tanárok, olvasók — előtt. Minthogy a két szöveg: a *Médea és gyermekei* és a *Kukockij esetei* című regény tartalmánál és szerkezeti megoldottságánál fogva alkalmasnak látszott az interdiszciplináris megközelítésre, előzetes szándékainknak megfelelően sikerült is közös „asztalhoz” ültetnünk a „közvetlenül érintetteket”, megszólítottakat, a különféle szereplők és szemléleti módok megtestesítőit. Állatkísérletet végző kutatóbiológusok beszéltek a regények ezen része által kiváltott érzéseikről, gondolataikról. A bölcsek eleinte — szerepük szerint — riadoztak. A misztikus és a természetvédő kifejezte, az ő világukban nincs szükség állatkísérletekre, s mondták ezt, vállalva, hogy adott esetben nem jutnak orvosi segítséghez. Az állatkísérletek végzőinek viszont az orvostudomány már elért és jövőre eredményei adják a biztonságot, tevékenységük jogosságának tudatát. Kérdéseink nyomán bontakozott ki a konszenzus, teremtdött meg a közös horizont, amelyen kiraj-

zolódott: az évek múlásával egyre nehezebb kioltaniuk az állatok életét, erről nem szoktak beszélni, de ha a gyakorlaton kívül diákjaik kérnék, segítenének nekik feldolgozni a nehéz élményt. Talán maguknak is szükségük volna rá.

A regény párhuzamos vonulatára utalva nőgyógyászok kértek szót. Orvosi cselekményről, döntéshelyzetről beszéltek, eközben elutasították a moralizálást. A bölcsek áthidaló javaslatára viszont, hogy semmiképpen nem akció közben és nem is moralizálásra, hanem szakmai élethelyzeteik utólagos reflektálásának szükségességére gondolunk, amikor erről beszélünk velük a műalkotás sugallatára, rábólintottak. Kifejtették azt is, hogy tiszteletben tartják abortuszt nem végző kollégáik meggyőződését, ám az orvosi szempontból szükséges terhesség-megszakításnál már meggondolandó, meddig kell elmenni az eltérő nézet tolerálásában a szakmai munka területén. Izgalmasan differenciálódott az orvosok véleménye abban a tekintetben is, hogy például az általuk képviselt, vallott szakmai meggyőződést lehet-e, szükséges-e, vagy egyenesen kötelező-e annak társadalmi vetületein keresztül vinni, azaz megértetni, elfogadtatni a döntéshozókkal. Kiderült: van, aki laikus fórumokon, továbbképzéseken szokott kiállni nézeteivel, egy más alkatú, egyéniségű kollégája pedig egyenesen „kutyakötelesség”-nek tartja, hogy a kamarában és egyéb szakmai, sőt politikai fórumon is próbálja meg érvényesíteni, amit vallanak. Hogy megfelelő körülmények közt gyógyíthatassanak.

Kukockij doktor példája bírta szóra, vallomásra a jelenlévő pécsi orvosokat. Ulíckaja hőse nőgyógyász, aki a rettenetes szovjet 50-es években áll ki meggyőződéséért, az abortusz legalizálásáért. Tervezeteket készít a nők és gyermekek egészségvédelmére. Ötleit, koncepcióit mások neve alatt valósítják meg, ám így ő legalább megmenekül a sztálini légerektől — alkata és magánéleti boldogtalansága (amely ugyancsak kapcsolatban áll szakmai hitével) az alkohol felé taszítják. A hírhedt iszákos doktor ezzel némileg mentesül a közéleti tehertétel alól — nem veszik ugyanis teljesen komolyan. Nem úgy barátja, a genetikus Goldberg. Ő közéleti-politikai naivitásánál fogva fejfel megy a falnak, szenvedélyesen érvel, elképzeléseivel sorra bombázza a hatóságokat, ám egy ideig megmenekül a súlyosabb megtorlások alól. A regény szívszorító humorral követi végig Goldberg menetét: forrófejű, árnyalatlan akcióit, amelyekkel egy idő után mégiscsak Szibériában

találja magát. Ám onnan is megerősödve, szakirodalmakkal felvértezve tér haza...

A lehetetlen politikai helyzet képezi azt a kegyetlen áttételt, amivel a jelenbeli olvasónak (és orvosnak) nem kell szembesülnie, ám ami marad, általános érvényű. Az élő organizmuson végzett, az élet kioltásával járó kísérletek, a határszituációk (méhből eltávolított magzat), a genetikai módosítások esetei, gyötrő kérdései.

De a metszet szépségét (esztétikai szempont) is szóba hozta a biológus, s a főszereplő szövegekbe hatoló belső látása (vizualitás, misztika, szakmaiság ötvöződése) is megérintett mindenkit, s ki-ki a maga oldaláról, tapasztalatai, meggyőződése felől körül is írta — misztikus adományként, helyes kérdéssel feltevésként, profizmusként...

Az első nap beszélgetései így a művek által felvetett kérdések nyomán, apropóján bontakoztak ki, főként egzisztenciális dimenzióban. Másnap pszichológiai és irodalmi megközelítésekből hallottunk a regények emberi viszonylatai mögött megbújó családfáról, örökletességről, elfojtásokról, titkokról Szondi, Freud, Steiner nyomán (Jung meglepően hiányzott!), szóba került a testérzékelés, a családregény-jelleg, a véletlen szerepe, a női szemlélet és írásmód — különböző irányokból. Hadd utaljak csak a *véletlen* fogalmára — hallatlan izgalmas volt az ezotéria, a pszichológia, az irodalomelmélet oldaláról gyors egymásutánban értelmezni, hallani egyazon hely jelentéseit — ahol például a véletlen nagy szerephez jut.

Ami az egyik térfélről, a tudományról nem látszik (ld. a Kukockij-regény középső, másvilági szelete), máshonnan, a misztikától indulva kerek, világos, látnoki közlemény. Ám még az orvosok és a természetgyógyászok nézőpontja felől (sőt az utóbbi kategórián belül) is számottevő értelmezési eltérések jelentkeztek.

Az irodalmi kritika egyik vonulata lekerekítettnek, egyszerűsítőnek, túlzóan harmonikusnak állítja be Ulíckaja műveit. (Nem ez az általános.) A mi rendezvényünkön viszont bizonyos elemek (ld. ismét: a misztikus betét) nehezen megközelíthetőnek bizonyultak, főként a köznapi vagy a természettudományos pozíciók felől. Nézőpont-változó olvasataink abban harmonizáltak, hogy emberi egzisztenciánk nyomorúságával, szenvedésével, ám az élet gyönyörűségeivel is teli világok nyílnak az Ulíckaja-szövegekből. Az a benyomásunk keletkezett, hogy amint Ulíckaja szembesít bennünket a nehézségekkel, máris felismerjük az érkező megoldást, részesülünk annak eufóriájában.

A konferencia közönsége úgy érzékelte (egy markáns ellenvélemény dacára, ami még nyilvánvalóbbá tette a többség számára): a szomorúságot, a fájdalmat megélni, s ezzel ettől megszabadulni készítő modellek diszkusszióink tárgyai a fenti regények.

Ez még az irodalomtudomány regisztere? Vagy már a gyógyítóké, terapeutaké?

V. Gilbert Edit

Bevezetés az irodalomba

2004. szeptember 23.
Művészetek Háza

Jankovits László: Hogyan férnek bele Janus Pannonius pajzán epigrammái a Nemzeti Alaptantervbe?

A fenti, mondjuk így: figyelemfelkeltő cím invitálta a középiskolás korosztály hallgatóságát mint „célközönséget”, a Művészetek Háza új irodalmi sorozatának első előadására. A tervek szerint az első félévben négy klasszikus szerzőt bemutató rendezvénysorozat előadói a szakma ill. a kérdés kiváló ismerői, egyszersmind a PTE oktatói közül kerülnek ki, mint ez alkalommal is, amikor Jankovits László docens vállalkozott arra a feladatra, hogy az alkotó munkásságának nem valamely, a középiskolai gyakorlatban szereplő esetleg „túltárgyalt”(nak mondható), hanem vélhetően a(z) (élet) kor(unk) édeklődésére érhetően számot tartó, de ettől eltekintve sem elhanyagolható szegmensével foglalkozzék.

A korosztály számára valószínűleg sok más irodalmi témánál vonzóbb kérdés tárgyalása során kiderült — hogy habár az itt emblematiként is értelmezhető „pajzán” jogosan vonja magára a figyelmet, s valóban a lényegre utal —, a helyzet azért összetettebb, mint az első pillanatban gondolhatnánk. Janus Pannonius fiatal korában valóban „szókimondó” műveket írt. (Csak egy példa az elhangzottakból: Egy kortársától vette át az akkor parázna állatnak tartott medvének, az Ursa-nak a nevét, s az asszociáció fonálán elindulva a nevet pedig megtoldva, most már egy bizonyos Ursulára céloz, akinek vulvájába Vergilius akár egész alvilága belehelyezhető lenne...) Több oka is van, hogy a később tisztos püspök, tudós államférfi annak idején malac epigrammákat írt. Janus serdülő és alig-felnőtt fiatalkorában (1447–1454) tartózkodott Itáliában, akkor, amikor ezek a problémák életkorából adódóan is élénken foglalkoztathatták (társával egyetemben). Nem feledhető továbbá, sem mint magyarázat, sem mint tény, hogy az egész ókori irodalom teljes erotikus hagyománya (Ovidius, Vergilius, Catullus és mások) nyitott könyvként volt előttük, mint ahogy az sem, hogy az itáliai reneszánsz kellős közepén vagyunk, amikor az erotikus irodalom ismét virágzik. De talán ezeknél lényegesebb, hogy az ilyen témájú epigrammák írása során mintakövetésről (is) szó van egyszersmind, amikor is a megnevezés célzások, elrejtések, „elfedések,” transzformációk vagy éppen kimondások variációi által jelenik meg, miközben megvalósul a költészet (mesterségének) aztán bármely témában, helyzetben felhasználható megtanulása. Jankovics László párbeszédbe oldódni bármikor hajlandó előadás(módja) a jelenség, az irodalmi mű több-lényegűségére, többoldalúságára tapintatosan, ugyanakkor hangsúlyozottan hívta fel mindenekelelt a figyelmesen hallgatók figyelmét. Köztük biztosan voltak olyanok, akik a tudós igényű, de közvetlenségével is meggyőző egy-másfél órától mondjuk nagyobb számban elhangzó erotikus epigrammát vártak. De itt is igaz lehet, ami a hasonló, jó esetekben igaz, hogy a jól sikerült figyelemfelkeltés után a még teljesebb megismerésre csak a termékenyítő feszültség ösztönözheti az embert...

2004. október 5.
Művészetek Háza

Tóth Orsolya: Kazinczy Ferenc önéletírásai

A (főleg) középiskolásoknak szánt új irodalmi sorozat második előadásán Tóth Orsolya, a PTE Irodalomtörténeti Tanszékének oktatója próbált — a bevezető szerint — „kedvet csinálni” Kazinczy Pályám emlékezete, ill. Fogságom naplója című önéletrajzi írásaihoz.

A kiinduló kérdésre, hogy ti. Miért foglalkozunk régi szövegekkel?, már önmagában is választ ad az előadó nyilvánvaló vonzódása (mivel ez a szakterülete) magához a korhoz: Tóth Orsolya világossá teszi, hogy a XVIII. század kultúrtörténeti fordulatként értelmezendő (s ez talán sejteti ennek az időszaknak akár korunkkal való rokoníthatóságát). A XVIII. századot ugyanis a nyitottság jellemzi. Ennek bizonyítékai az utazásokról, idegen kultúrákról megjelent művek, a történelem fogalmának, majd az egyidejűségben a különidejűségnek a megjelenése, az állandó mércék, elvek kérdésessé válása (Herder pl. a Winckelmann által fenntartás nélkül elfogadott görög mérce abszolút értékét kétségbe vonja), vagy pl. az, hogy megkérdőjeleződik az Európa-központúság (Voltaire, Montesquieu).

A régi korok szövegei tehát izgalmas, és a miénktől eltérő más felfogás- és látásmódokra nyithatják fel a szemünket. S a néhány szórakoztatóan érdekes, meglepő, anekdotaszerű eset elmondása során (pl. Kazinczy és Török Sophie házasságkötésük után napszálltáig németül beszéltek, magyarul csak utána) is főként erre a gondolatra koncentrált az előadás.

Kazinczy műveit, amelyeknek ma sincs hiteles kiadásuk, a Fogságom naplója pl. Toldy Ferenc másolatából ismert, úgy tűnik fel, hogy irodalmi műként és nem történeti forrásmunkaként kell számontartanunk. Lehet vizsgálni az emlékezetkutatás szempontjából, de a mai édeklődő elsősorban alighanem izgalmas, tragikus részleteket tartalmazó, akár kriminek is minősíthető, kitűnő tempóérzékkel, pártostalansággal (Nemes Nagy Ágnes), Kazinczy szerint ugyanakkor nehezen megírt (életrajzi) regényként olvashatja (Késői leszármazottaként a Puszták népe, vagy az Egy polgár vallomásai juthat eszünkbe).

A fő szempont azonban mindeközben mindazzal szembesülni ami volt, mert ahogy a kortársakkal való eszmecsere nélkülözhetetlen, úgy a más történeti időkben élőkkel való társalgás is fontos (lenne). El lehet tünődni mondjuk azon, amiről A nemesi ifjú nevelése című részben szó van, amikor is az ifjú Kazinczyt apja egy akasztás megsemmisítésére viszi el. Ezzel is kell kezdenünk valamit ma, amikor már tudjuk, a kegyetlenség ilyen fokú megtapasztalására hál' istennek nincs módja egy ifjúnak embernek... De számtalan, ezek közül számos említett eset is bizonyítja, akkor ezek mást, más hangsúllyal többet (vagy éppen kevesebbet?) mondtak. A mai olvasónak pedig érdeke, hogy a másféle tegeyen/tehessen fel, saját életéhez kapaszkodót találjon, s kilépve köreiből, a többszörös konfrontációt is vállalva akár, mozgásba hozza magát.

Bizonyos, hogy könnyelműség kihatásatlanul hagyni az önépítés alkalmait, amihez Kazinczy önéletírásai is segítséget adhatnának, az önépítését, amire (persze nem csak) a fiatal nemzedéknek volt/van/lenne égető szüksége, és nem csak ma, most...

2004. november 17.
Művészetek Háza

Milbacher Róbert: Arany János történelmi balladái

Az új irodalmi sorozat harmadik előadásának ajánlása Arany János történelmi balladáinak bemutatását, s ennek kapcsán „az 1849 utáni gondolkodás eddig kevésbé reflektált” kérdéseinek tárgyalását ígerte. Milbacher Róbert, a PTE Irodalomtörténeti tanszékének oktatója ezt az ígéretet betartotta. Igaz, hogy elsősorban A walesi bárdok című balladával foglalkozott, a többiekre (V. László, Szondi két apródja, sőt: Ágnes asszony) csak utalt, az egyik legismertebb Arany-műre vonatkozóan a hagyományostól valóban sok szempontból eltérő véleménnyel ismerkedhetett meg a Breuer Marcel termet megtöltő hallgatóság.

A kiinduló tétel nagyjából abban összegezzhető, hogy a ballada negatív főhőse Edward angol király (alias Ferenc József), nem eleve zsamok, „véres kezű örült” volt, hanem a történelem fondorlatos cselének megfelelően — áldozat is (ahol a megengedést jelző „is” azért gondosan aláhúzendő). A probléma körüljárásához a szükséges bizonyítékok — a költő, a korabeli magyar (osztrák) viszony(ok) helyzete, a ballada forrásául szolgáló XIII. századi angol-walesi-skót helyzet, ill. a ballada nyelvi, retorikai sajátosságainak elfogulatlan, alapos, mintegy „előlről való” „körüljárása” — alapos és elfogulatlan vizsgálata szükséges.

A história szerint Edward, akinek tetteivel Arany János Dickensnek egy, az ifjúság számára írt összefoglalásából ismerkedhetett meg, az angolok egyik jelentős királya volt. Hatalmát valóban kiterjesztette Walesre, részben Skóciára is, azonban mindkét országba a belviszályokat kihasználva avatkozott be. Ami most már a balladát illeti: a király Van-e ott folyó...? típusú kérdései nem a Hol vagyunk?-ra, a helyzet illető tájékozódásra vonatkoznak. Hanem arra utalnak, hogy itt nem az (ab ovo) hódítóról van szó, hanem olyasvalakiről, aki — persze hogy van/lehet jókora cinizmus is ebben — segíteni jött ide... Másfelől: nehezen érthető, hogy egy gyilkolásra beállított zsamok 500 bárd mégoly szörnyűséges halálától ilyen látványosan összeomlik, hiszen számára, az eddigiekhez képest ez nem számíthatna jelentős tételnek... Továbbá — s itt már a nyelvi bizonyítékok terrénuma következik —: a „pártos”, azaz pártoskodó, belviszályok szítására vonatkozó kérdése is azt bizonyítja, hogy itt segítséget adórol lenne szó, aki még a jelen jólétét is képes feltételezni („használt-e a megöntözés?”), s Montgomeryben, a vacsorán nem feltétlenül a dicsőítésre szólít fel, hanem tettei demonstrálását várja. A fordulat itt annyiban — azaz teljes mértékben — következik be, amennyiben a bárdok az önmagát békét hozónak hívó király szemébe vágják az igazságot (a No, halld meg! és variációi, azaz vedd tudomásul, amit nem tudtál, rosszul tudtál, többször ismétlődik), tévedtél vagy megtévesztettek, de tömérdék szenvedést, nyomorúságot hoztál, a pusztulás követe vagy. Edward itt ezzel szembesül, s ennek következtében omlik össze.

Mindez arról tanúskodik, hogy mű, kor, történelem kölcsönös fedésben van egymással.

Széchenyi a Rückblickben arról ír, hogy Ferenc József látogatása során a hivatalos vélemény szerint az uralkodó egy olyan országba jött, ahol kinyílnak a börtönök, ahol jó élni, az anyagi javakban is gyarapodás tapasztalható. S mindezt mindjárt le is leplezi: így mindez örült hazugság. Arany János mindezen ismeretében írhatja meg (1859-ben, vagy

AZ ANTIKART és MODERNART Galéria

egy művészeti vállalkozás, amely feladatának tekinti, hogy a magyar és egyetemes művészettörténet legjobb teljesítményeinek bemutatásával szélesítse azoknak a körét, akik az érték és azonnali piaci haszon között különbséget tudnak és kívánnak tenni. Akik a befektetés és értékörzés lehetőségeit egyaránt mérlegelik. A galéria ellenpéldát kíván adni, amennyiben a kizárólag kereskedelmi céllal létrehozott „műtárgyakkal” szemben megmutatja azon festményeket és szobrokat, bútorokat, amelyekkel a jóhiszemű közönség közösséget válalhat. Amelyek nem talmiak, amelyeknek esztétikai és történelmi értéke nem vonható kétségbe.

Gábor Jenő (1893–1968)
Önarckép gitárral, akvarell

MODERNART GALÉRIA

7626 Pécs, Király u. 85.
Telefon: (72) 324-051

Nyitva tartás: hétfőtől péntekig 9–17 óráig,
szombaton 10–12.30 óráig.

inkább 60-ban!) A walesi bárdokat, a gondolatmenet szerint tehát a nem a hódítani, hanem a segíteni akaró, nem az eleve vérgőzös, hanem a félrevezetett, de tengernyi szenvedést okozó király történetét. Tegyük még hozzá: a kör azzal zárul be, trónralépési nyilatkozatában Ferenc József önideológiája is a fentiekben elmondottakra hasonlított, s a magyarokat szerető Sissy is a fentiek szellemében olvashatta a művet...

A Bevezetés az irodalomba harmadik előadása is azt bizonyította, hogy jó kezdeményezésről van szó, érdemes várni a folytatásra. A beidegzések, esetleges rögzültségek felülvizsgálatára, más nézőpontból való szemléletére mindenkor szükség van, ha elfogadásra nem is mindig és nem feltétlenül, de gondolkodásra, továbbgondolásra mindig kötelezően.

2004. november 11.
Művészetek Háza

Irodalmi örökségünk és a jelen
Fábián István: Ízlés és irodalom című könyvének bemutatója

Köztudomású, hogy régióinkban, szűkebb pátriánkban, Pécsen, sok olyan érték rejtőzködik, ami fölfedezésre vár, és — van ebben valami paradoxon — valóban köztudomásúvá a fölfedezés, a közzététel által válik. Erre vállalkozott a Pro Pannónia Kiadó, amely nem előzmények nélkül a helyi értékek felfedezését illetően, most „költőkre, irodalomtörténészekre, nemzedékeket nevelő pedagógusokra emlékezve”, a köztudomásúvá tétel nemes feladatát vállaló új sorozatot indított. Ennek keretében jelent meg Fábián Istvánnak, a Szombathelyről ideszármazott irodalomtörténésznek, kritikusként, aki 1941–1961 között, haláláig Pécsen élt, és tanárként dolgozott, *Ízlés és irodalom* című kötete, amely a gazdag életműből megjelent válogatást tartalmazza. A kötetet Szirtes Gábor a kiadó vezetője, Fábián Mária tudományos tanácsadó, a szerző lánya, és Nagy Imre egyetemi tanár mutatta be.

Ennek a már csak azért is hangulatos, oldott hangú bemutatónak, mert a közönség soraiban nagy számban jelentek meg Fábián István volt tanítványai, azért adnám a lehet, kissé hevenyészett Személyiség és irodalomfelfogás/tudomány címet, mert sok minden mellett az is kiderült belőle, hogy a szakmához, hivatáshoz, a tudományhoz való viszony milyen nagymértékben formálójává az személyiségnek, ill. hogy az egyre szilárdabbá, „pontosabbá” váló személy milyen szuverén módon, rugalmas felfogásban képes magába építeni a tudomány - egyébként személytől független/nek látszó/ objektív elveit.

Mindez Fábián Mária és Nagy Imre, a Nagy Lajos Gimnázium volt tanítványa, ahol Fábián István tanár volt, visszaemlékezéseiből is kiderült. Ők — értehetően — Fábián István emberi alakját a maga életszerűségében tudták bemutatni, amely életszerűség talán legfőképpen a bíráló elemzésre, a példás ismeretek alapján létrejövő független ítéletre törekvés eleven érzékenységgű formáiban jelentkezett.

A kötet, amelynek tanulmányai irodalmunk kezdeteiről, Berzsenyiről, az adoma és vidékéiről szólnak, irodalomszemlélete mindenekelőtt a pozitívizmusból gyökerezik (Fábián István Horváth János tanítványa volt az Eötvös Kollégiumban), és így a filológiai alapos tanulmányok, ahogy Nagy Imre megfogalmazta, pontosságra törekvő kemény munkát tükröznek. A pozitívizmus mellett a szerző felfogására hatott ugyanakkor a szellemi történet is (Thienemann Tivadar révén), az előbbi a tárgyi hűséget, egzakttságot, ez pedig az önelvűséget érvényesítve.

A beszélgetés talán legérdekesebb részében a mai, ill. a Fábián István által képviselt irodalomfelfogásról volt szó, amelyek természetesen bizonyos pontokon eltérnek egymástól. Fábián István az irodalmat pl. nem önelvűségében szemléli, hanem valami „kívülihez” (valóságnak nevezve) való viszonyban szemléli, a nyelvet eszköznél tekintve, illetőleg a művel való találkozás során az írói üzenet megfajlását fontosabbnak tartja önmagunk a mű által való akár változó érvényességű föltalálásánál — ami ugyanakkor nem zárja ki ítélet, gondolat élményből következőket (l. Berzsenyi-tanulmányok).

Kiegyenlítőnek, pontosan értékelő és érzékelőnek, s ha konzervatívnak, akkor egyúttal nyitottságra törekvőnek is tarthatjuk Fábián István élvezetes stílusban megírt műveinek irodalomszemléletét.

Életében öt könyve, 300 cikke, közleménye jelent meg rangos folyóiratokban (Napkelet, Vigília, Magyar Kultúra, Sorsunk, Dunántúl, Jelenkor). Az *Ízlés és irodalom* megjelenését a Nagy Lajos Gimnázium 1961-ben végzett 4. C osztálya is támogatta. Remélhető, hogy a Fábián István művét megillető figyelem és megbecsülés tartós lesz. Mindenesetre az utószóban (Tüskés Tibor munkája) a kritikust, irodalomtörténészt fenyegető felejtésen, nemtörődömségen most minden jel szerint sokaknak sikerült túllépni.

2004. november 23.
Művészetek Háza

Irodalmi örökségünk és a jelen
Bertha Bulcsu és Csorba Győző levelezése 1961–1995 című könyv bemutatója

A két íróról, a két író levelezéséről való beszélgetésen a hallgatónak az lehetett az érzése, mintha egy olyan tájon, egy olyan kertben járna, amelyet ugyan ismer, ismerni vél, de ahol most, a séta nyomán, a fordulókhöz érve, a hirtelen bukkanóknál itt is, ott is, meglepően új részleteket, változatokat fedez fel, s ahol itt-ott egészen különös fénye van a Napnak, ahol elfeledkeznek, el-elvárakoznak az idő, mintha arra készülné, hogy egy csöppnyi örökletet hagyjon maga után...

Azaz: bizonyos, hogy a jelenlévők mindegyike akár a kötetről elhangzott tudnivalók, akár a két íróról elhangzott személyes — és szellemi — kapcsolat alapján elmondottak eredményeképp kapott, kaphatott eddig, ha gazdag ismereteihez képest is mást, újat. A beszélgetést vezető Szirtes Gábor szerkesztő kritikus, és társai, Gyurkovics Tibor író, Pintér László, a könyv szerkesztője a „forrás értékű dokumentum” kapcsán Csorba Győzőről az ember-ről és alkotóról, az emberi kapcsolatok természetrajzáról ugyanolyan érdekfeszítően érdekes tudnivalókat mondtak el, mint a múlt század második felének társadalmi viszonyairól, vagy a költészet és valóság összefüggéseiről — és természetesen Bertha Bulcsuról.

Amikor 1956-ban, 21 évesen, a fiatal újságíró Bertha Bulcsu a meghurcolt apa sorsának élményével Pécsre jött, szinte a legelső pillanatban figyelmes és szigorúan megértő társra találhatott a nála csaknem húsz évvel idősebb Csorba Győzőben, aki az itteni, gondosan megalkotott irodalmi élet egyik legfontosabb személyisége volt. Számára Csorba Győző — akiről a legszebb szavakat ezen az estén Gyurkovics Tibor mondta el —, unokabáty, nagybácsi, barát, vagy talán (ez Pintér László véleménye) apa is volt, olyan, a „helyi viszonyok erkölcsi értékét” tudó személy, „holtbiztos pont”, akinek a jelenlétében nem lehetett silányságot csinálni, s aki amikor a kapott könyveket szigorú figyelemmel olvasta végig, egyúttal a másik (emberi) gyötrelmeire is kíváncsi volt. Tehát pontosan olyasvalaki, akire egy tehetséges, sokra hivatott fiatal embernek szüksége van... (S lehetséges, hogy ezen a ponton a hallgató rezignált bólintással veszi tudomásul, hogy akkor mindez Pécssett, a mú

tisztéletén, az igazság keresésén, az erkölcs számontartásán alapuló baráti közösségben jött létre az írók között, lásd pl. a Lázár Ervin írta előszót.)

Pedig alkatilag, írói felfogás tekintetében számos különbség volt Csorba Győző és Bertha Bulcsu között. Az idősebb társ otthona a „művészet bástyái” között volt, a fiatalabbat alkata, sorsa a „bozótharcos” szerepére predesztinálta, vagy pl. az a transzcendens élményét panteisztikussá tette, míg Bertha Bulcsu katolikus nevelése okán be-betéved a „templomcsöndbe” — de mindkettejük számára egyértelmű volt, hogy az irodalom végső soron nem az irodalomért, hanem a másik emberért van, és az esztétika ebből a szempontból „ötödrangú” kérdés.

A csaknem 30 év levelei akár innen nézve is tanúságot adnak róla, hogy „minden alkotó vergődő lélek”, így a társ törődése nélkülözhetetlen a számára.

Csorba Győző és Bertha Bulcsu levelezése a könyv megjelenéséig a Petőfi Irodalmi Múzeumban várákozott jobb sorsára. Az anyag összegyűjtése, rendszerezése, rendkívül körültekintő jegyzetelése, szerkesztése Pintér László munkája. Pintér László, Csorba Győző veje a levelekben kitaruló költő személyiségének a mindennapokban megnyilatkozó más vonásairól is beszélt, arról az elképzeléseire a viták során is szigorúan ragaszkodó tervezőről, aki a révfülöpi építkezés általa elképzelt részleteit (pl. hova milyen fát kell ültetni, a kivitelezés apróságai) szigorúan és következetesen számonkérte...

De az elhangzott, a felolvasott levelek is azt tanúsítják, ami a fentiekben a beszélgetésből szemezhető összefoglalásban egészében elhangzott. A személyes apróságoktól a létproblémákig, a humortól a kiábrándulásig hajolnak az ívek, a 80-as évektől főként a betegségek jelentkezésétől szomorúra fordulva, és mindig fegyelmeyeztetten, pontosan megformálva a gondolatokat. Tehetség és tisztesség — ez a két, az egyre bonyolultabb körülmények között tisztán tartott fogalom, érték adja a levelek éthosát. Joggal hihetjük, hogy az amúgy mohó sietséggel múló idő a költő születésnapján, a levelezés megjelenése alkalmából nem felejtí el leróni ajándékát.

G. Tóth Károly írásai

LITTKE L.
Pezsgőház – Étterem

Littke Pezsgőház Kft.

Pannónia Pezsgőház

- Színvonalas kiszolgálás
- különleges ételek
- nemes borok
- pezsgőbár
- kóstoló a Pezsgőház termékeiből
- rendezvények lebonyolítása helyben 250 főig
- „Utazás a bor körül” — borkóstolóval egybekötött előadások egyetemistáknak is.

Littke
Pezsgőház Kft.

Pécs, Szent István tér 12.
Telefon: (72) 210-084

Az Irodalmi Jelen REGÉNYPÁLYÁZATA

Az Irodalmi Jelen irodalmi havilap pályázatot hirdet magyar regény megírására. A pályázatra, témától függetlenül minden magyar nyelven írt regény benyújtható, amely még nem jelent meg nyomtatásban és közlési jogával más intézmény nem rendelkezik. A beküldött pályamű terjedelme legfeljebb 600 ezer karakter (leütés) lehet.

Díjazás: I. díj: 20 000 USA dollár

II. díj: 10 000 USA dollár

III. díj: 5 000 USA dollár

A fentiekben kívül három pályázati mű egyenként 1666 USA dolláros különdíjban részesül.

A díjtételek oszthatatlanok, de a bírálóbizottságnak jogában áll, minőségi okokból, egyes díjakat nem kiadni. A díjazott művek kizárólagos publikálási joga 8 évig az Irodalmi Jelenet illeti meg, amely azokat az Irodalmi Jelen Könyvek sorozatban jelenteti meg.

Beküldési határidő: 2005. november 30. (postabélyegző dátuma).

A beérkezett pályaműveket neves megbízott irodalmárok bírálják el, 2006. április 30-ig. Ezután kerül sor — közjegyző jelenlétében — a jeligék feloldására és a hivatalos eredményhirdetésre. A díjakat ünnepélyes keretek között 2006 májusában adják át Aradon.

A pályázat jeligés: az író nevét, címét, elérhetőségeit külön lezárt borítékban kell a pályaműhöz mellékelni. A jogi félreértések elkerülése végett a pályázónak ugyanebben a borítékban mellékelnie kell az Irodalmi Jelen honlapjáról (www.ij.nyugatijelen.com) letölthető, aláírt nyilatkozatot is. A pályamunkákat kizárólag „Regénypályázat” feliratú postai küldeményként lehet az Irodalmi Jelen címére (310085 Arad, str. Eminescu nr. 55-57., Románia) eljuttatni. A művet CD-re rögzítve (Microsoft Word formátumban) fogadjuk el, amelyhez mellékelni kell a 2 példányban kinyomtatott szöveget is. A begépelésre a pályázat kiírójának nincs lehetősége, a kinyithatatlanság CD a pályamunka kizárását vonja maga után. Az elismerésben nem részesült pályamunkák kéziratát nem őrizzük meg és nem küldjük vissza.

Az Irodalmi Jelen kiadója
Arad — Románia

Volt

Az Echo szerkesztősége, az olvasók, a kultúra pécsi barátai 2004. november 3-án este találkoztak a Művészetek Házában, hogy a legutóbbi számban felvetett legfontosabb kérdéseket megvitassák.

Az este programjává azonban a tervezettekkel ellentétben a Kulturális Főváros státus elnyeréséért végzendő feladatok váltak. Az est során igen sokan szóltak hozzá a témához. Tökéletes megegyezés mutatkozott azzal kapcsolatban, hogy a város kulturális kínálatának, intézményeinek, közönségének, a művészeteknek és művészeknek igen jelentős lehetőségeket kínál a program. Mindezeket túl a város a korábbi értékes vonásait gyarapíthatja olyanokkal, amelyek jövőbeli létének újabb garanciájává válhatnak.

FOTÓK: TÓTH LÁSZLO

Lesz

echo-est

A hagyományoknak megfelelően szerkesztőségünk a Művészetek Házával közösen Echo-estet szervez.

A találkozó időpontja: 2005. január 26. (szerda), 19.00 óra.

Helyszín: Művészetek Háza – Pécs, Széchenyi tér 7-8.

Az esten a Pécsen szerkesztett kulturális-kritikai szemle decemberben megjelent számában érintett, október elejétől december elejéig rendezett művészeti események kritikáiról nyílik lehetőség a véleménycserére. A lap ezen száma külön blokkban foglalkozik az Európa Kulturális Fővárosa pályázattal, valamint a dzsámi mellé emelt haranglábbal. Minden kedves olvasót és érdeklődőt szeretettel vár az Echo.

ECHO = 500 Ft

Tisztelt Előfizetőink, Olvasóink!

Értesítjük Önöket, hogy az előfizetési díj a 2005. évre 3125 Ft-ra módosul. (500 Ft/db + postaköltség) Kérjük Önöket, hogy a 2005. év előfizetési szándékait 2005. január 20-ig jelezzék az alábbi címen:

Telefon: (72) 314-229

Levélcím: 7621 Pécs, Király u. 21.

E-mail: pecsiecho@freemail.hu

A Déli Szél Kortárs Alkotói Fórum Alapítvány köszönetet mond mindenkinek, aki a 2003. évi személyi jövedelemadó 1%-át, 31.698 Ft-ot az alapítvány javára ajánlotta fel. Az összeget képzőművészeti alkotótábor megvalósítására fordítottuk.

Echo az Interneten

Lapunk megjelenését az Interneten többször megkíséreltük. Több, egymástól eltérő ízlésű, munkamódszerű, eltérő szoftver-feltételek között működő csoport vette kezébe a lapot, hogy annak élő számai, archívuma, fóruma végre a ma elvárható közvetlenséggel és sebességgel legyenek hozzáférhetőek olvasóinknak. Számos balsikerű kísérlet után most a Dravanet internetes szolgáltató gesztusának köszönhetően már valóban azt találja az érdeklődő a

www.echopecs.hu

címen, amit mi magunk is szeretünk volna: teljes lapot. Kérjük a nyomtatott és az elektronikus változatot olvasóktól, hogy mondják el véleményüket, vitatkozzanak szerzőinkkel, keressenek fel bennünket a Fórum rovat adta lehetőségek között.

Segítsenek bennünket egy még inkább tájékoztató, még inkább kritikus és még inkább a minőség feltárását, megőrzését, népszerűsítését szolgáló lap kialakítása érdekében.

Internetes médiapartnerünk: www.epiteszforum.hu

350 Ft

